

Testimonium fidei

Časopis pre teológiu a katechetiku

Číslo 2

Ročník 9 (2021)

Testimonium fidei

Časopis pre teológiu a katechetiku

Číslo 2

Ročník 9 (2021)

Vydáva:

Katedra teológie a katechetiky

PF UMB v Banskej Bystrici

Zodpovedný redaktor:

Doc. PaedDr. Viktória Šoltéssová, PhD.

Redakčná a recenzná rada:

Doc. PhDr. Slavomír Krupa, PhD.

Doc. ThDr. Albín Masarik, PhD.

Doc. PaedDr. ThDr. Monika Zaviš, PhD.

Doc. PaedDr. Viktória Šoltéssová, PhD.

Mgr. Andrea Korečková, Th.D.

Prof. ThDr. Pavel Hanes, PhD.

Prof. PaedDr. Dana Hanesová, PhD.

Prof. PhDr. ThDr. PaedDr. Imrich Peres, PhD.

Prof. ThDr. Pavel Procházka, PhD.

Prof. PaedDr. PhDr. ThDr. Pavol Tománek, PhD.

Prof. ThDr. Anton Tyrol, PhD.

Technický redaktor: Prof. ThDr. Pavel Procházka, PhD.

Obálka: Mgr. Sámuel Peres, PhD.

Adresa reakcie:

Testimonium fidei

Katedra teológie a katechetiky PF UMB

Ružová 13, 974 11 Banská Bystrica

Tel/fax: 048/4171148

Email: testimonium.fidei@gmail.com

Časopis vychádza dvakrát ročne.

Za jazykovú stránku zodpovedajú autori.

Nevyžiadané rukopisy nevraciame a nearchivujeme.

ISSN 2729-8191

EAN 9771339368000 32

IČO vydavateľa: IČO 30 232 295

Evidenčné číslo: EV 4820/13

Dátum vydania elektronického periodika: december 2021

Obsah

Viktória ŠOLTÉSOVÁ: *Na úvod*5

Štúdie

Dana HANESOVÁ: *Miesto Písma, tradície, skúsenosti a rozumu v rozvoji detskej viery* 6

Maroš MILÁN a Pavel HANES: *Post marxizmus a apoštol Pavol*..... 18

Martin ŽŮREK: *Možnosti pastorace duchovenských pracovníků v předcházení syndromu vyhoření*
..... 28

Viktória ŠOLTÉSOVÁ: *Ježišova výchova a sebvýchova* 45

Konstantinos A. DIAMANTOPOULOS: *Do The Parable Of The Good Samaritan Contribute An Upgrading Of The Educational Perspective Of The Pedagogical Subjects Teaching In Upper Secondary Education In Greece?* 59

Abstrakty z konferencií

Peter MÁLIK: *Pushed to the Margins? Rediscovering the Paratexts in the Revelation Manuscripts*
..... 83

Peter MÁLIK: *P.Beatty III (P47) and Company: Reinvestigating the Papyri of the Johannine Apocalypse* 83

Peter MÁLIK: *The Greek Text of Revelation in Late Antique Egypt: A Preliminary Survey of Manuscripts*..... 84

Peter MÁLIK: *The Chester Beatty Papyrus of Revelation and its Egyptian Friend: Preliminary Remarks on the Affinities of P47 and the Sahidic*..... 85

Recenzia

Viktória ŠOLTÉSOVÁ: *Robin Dale Hadaway: A Survey of World Missions* 86

Contents

Viktória ŠOLTÉSOVÁ: <i>Editorial</i>	5
--	---

Studies

Dana HANESOVÁ: <i>The place of Scripture, Tradition, Experience and Mind in the Development of Children's Faith</i>	6
Maroš MILÁN a Pavel HANES: <i>Post Marxism and the Apostle Paul</i>	18
Martin ŽŮREK: <i>Possibilities of pastoral care of clergy in the prevention of burnout syndrome</i> ..	28
Viktória ŠOLTÉSOVÁ: <i>Jesus' education and self-education</i>	45
Konstantinos A. DIAMANTOPOULOS: <i>Do The Parable Of The Good Samaritan Contribute An Upgrading Of The Educational Perspective Of The Pedagogical Subjects Teaching In Upper Secondary Education In Greece?</i>	59

Conference abstracts

Peter MÁLIK: <i>Pushed to the Margins? Rediscovering the Paratexts in the Revelation Manuscripts</i>	83
Peter MÁLIK: <i>P.Beatty III (P47) and Company: Reinvestigating the Papyri of the Johannine Apocalypse</i>	83
Peter MÁLIK: <i>The Greek Text of Revelation in Late Antique Egypt: A Preliminary Survey of Manuscripts</i>	84
Peter MÁLIK: <i>The Chester Beatty Papyrus of Revelation and its Egyptian Friend: Preliminary Remarks on the Affinities of P47 and the Sahidic</i>	85

Review

Viktória ŠOLTÉSOVÁ: <i>Review (dissertation thesis)</i>	86
---	----

Na úvod

Výchova, rozvoj viery, ako aj iné pedagogické otázky sú témami, ktoré sa dostali do popredia s pokračujúcim vývojom pandémie a jej vplyvom na každodenný život jednotlivcov aj kresťanských cirkví na Slovensku. Tie majú presah na katechézu všetkých vekových kategórií v prostredí, kde musia pedagógovia a kazatelia vo svojej učiteľskej a vychovávateľskej role hľadať nové metódy práce a vplyvu na zdravý rozvoj a sebarozvoj. Táto téma akceleruje v katechetických štúdiách pani profesorky D. Hanesovej, pani docentky V. Šoltésovej a doktoranda K. Diamantopolousa. Rozvoj detskej viery úzko súvisí s témou Ježišovej výchovy a sebvýchovy a prinášajú tak spolu dôležité impulzy ku pedagogii v súčasnej dobe.

Veľmi aktuálnou témou sa zaoberá M. Žurek, ktorý prináša podnety týkajúce sa syndrómu vyhorenia duchovenských pracovníkov. Jedná sa o súčasť pastorácie tých, ktorí pracujú ako zametnanci alebo dobrovoľníci v profesiách, ktorých neoddeliteľnou súčasťou je práca s ľuďmi. Pán profesor P. Hanes spolu s M. Milánom kriticky analyzujú vedeckú prácu vybraných autorov v súvislosti s postmarxizmom a osobnosťou apoštola Pavla. Kratšie texty v závere druhého čísla v roku 2021 prinášajú abstrakty z konferenčných príspevkov Dr. P. Málika zamerané na biblistiku a recenziu doc. V. Šoltésovej na dizertačnú prácu zaoberajúcu sa komparáciou kresťanskej misie v zahraničí a na Slovensku. Podnety z týchto príspevkov opakovane spájajú teóriu a prax, teoretickú a praktickú teológiu, v ich vzájomnom prepojení a jasne opísaných súvislostiach.

Doc. PaedDr. Viktória ŠOLTÉSOVÁ, PhD.
zostavovateľ čísla
Pedagogická fakulta UMB
Katedra teológie a katechetiky
Banská Bystrica

Štúdie

Miesto Písma, tradície, skúsenosti a rozumu v rozvoji detskej viery

Dana HANESOVÁ

Abstrakt

Autorka prináša niekoľko výsledkov z kvalitatívneho výskumu detských konceptov modlitby a viery v Pána Boha, pričom nadväzuje na myšlienku tzv. wesleyánskeho štvoruholníka, ktorá rezonuje v monografii Pavla Procházku „Teologické princípy v cirkevnej edukácii“. Ako ukazujú výroky detí vo veku 6-10 rokov, v ich viere možno vidieť symbiózu všetkých štyroch zložiek živej viery: Písmo ako základ informácií o Bohu a poznania jeho diela, prostredie tradície zvestovania Božieho slova v rámci cirkvi a rodiny, osobnú skúsenosť s transcendentným Bohom a schopnosť reflektovať a rozumne uvažovať o Božích činoch.

Kľúčové slová: dieťa, mladší školský vek, výskum, Wesley, živá viera, Písmo, tradícia, skúsenosť, rozumová reflexia.

Abstract

The author brings some results from the qualitative research of children's concepts of prayer and faith in the Lord God, while continuing the idea of the so-called Wesleyan Quadrilateral, which resonates in Pavel Procházka's monograph "Theological Principles in Church Education". As the children's statements show, a symbiosis of all four components of living faith can be seen in their faith: the Scripture as the basis of information about God and knowing Him and his work, the environment of the tradition of proclaiming God's word within the church and family, personal experience with the transcendent God, and the ability to reflect and logically reflect on God's deeds.

Keywords: child, younger school age, research, Wesley, living faith, Scriptures, tradition, experience, logical reflection.

Úvod

Čo je skutočným „jadrom“ kresťanskej viery? Jubilujúci profesor teológie ThDr. Pavel Procházka, PhD. predstavil odpoveď na túto otázku vo svojom prehľadnom diele, venovanom problematike

cirkevnej edukácie s názvom *Teologické princípy v cirkevnej edukácii*¹. Táto publikácia z r. 2002 sprevádza už 3. desaťročie katechetov, študentov katechetiky a výskumníkov v oblasti katechézy, vrátane autorky tohto príspevku. Autor svoju tretiu kapitolu *Dynamika viery a edukácia* začína odkazom z *The Book of Discipline of the United Methodist Church*, ktorý pregnantne vyjadruje Wesleyho odkaz vzhľadom na otázku podstaty zvnútornenej kresťanskej viery: „Wesley veril, že živé jadro kresťanskej viery bolo zjavené v Písme svätom, osvetľuje sa tradíciou, oživuje sa v osobnej skúsenosti a potvrdzuje sa rozumom.“²

V našom príspevku prinesieme niekoľko konkrétnych ukážok výrokov, týkajúcich sa kresťanskej viery, detí vo veku 6–10 rokov, získaných na základe kvalitatívneho empirického výskumu, v ktorých je možno rozpoznať prítomnosť všetkých štyroch spomínaných súčastí ‘živej’ viery, tzv. „Wesleyan Quadrilateral“³: prítomnosť biblických informácií o Bohu a jeho Synovi Ježišovi Kristovi ako osobnom Spasiteľovi v Biblii; vyučovaných podľa/ a v rôznych cirkevných tradíciách - vrátane rodinných bohoslužieb a osobných dialógov medzi rodičmi/starými rodičmi a deťmi; na základe čoho dochádza pod vplyvom Ducha Svätého k osobnej skúsenosti dieťaťa. Deti zároveň dokážu o svojej viere v kresťanské doktríny a o svojich duchovných skúsenostiach aj uvažovať, filozofovať, či lepšie povedané, teologizovať.

Vývinové špecifiká religiozity detí a prostredie vedúce k rozvoju ich viery

Psychológia náboženstva spája vieru v náboženstvo s religioziou človeka. Rozlišuje medzi *zvnútornenou* a *vonkajškovou religiozitou*⁴. Vonkajšková religiozita je religiozita pragmatická, to znamená, že ľudia používajú náboženstvo pre svoje vlastné ciele, je pre nich v určitom zmysle užitočné, napr. prináša pocit bezpečia, rozptýlenie, status, a najmä spoločnosť a zmysel života. Z teologického hľadiska sa takýto človek obracia k bohu/Bohu bez toho, „aby sa odvrátil od seba“⁵. Na druhej strane zvnútornená religiozita je vlastná ľuďom, ktorí v náboženstve hľadajú svoje hodnoty a ostatné potreby s ním zosúlajú. Typickým znakom zvnútornenej religiozity je prítomnosť vlastnej skúsenosti s Transcendentnom. Rozdiel medzi oboma typmi religiozity nesúvisí natoľko s intelektuálnou úrovňou, ako s mierou odovzdania sa Transcendentnému Bohu a skúsenosti s Ním. Už u detí v mladšom školskom veku je možné vypozerovať oba druhy religiózneho prežívania. Americký psychiater Coles,⁶ ktorý vyše 30 rokov skúmal deti v rôznych oblastiach sveta, bol prekvapený výskytom a intenzitou vnútornej skúsenosti detí s Bohom. Zistil, že deti majú hlboké vnútorné duchovné potreby a túžbu po ich naplnení, a to bez ohľadu na prostredie, v ktorom vyrastajú. Vedia svoje duchovné skúsenosti s odstupom času reflektovať

¹ Pavel PROCHÁZKA, *Teologické princípy v cirkevnej edukácii*, Banská Bystrica, PF UMB, 2002, 82.

² *The Book of Discipline of the United Methodist Church*, Nashville, UMC Publishing House, 1996, 68, 74.

³ Pavel PROCHÁZKA, *Teologické princípy v cirkevnej edukácii*, 82-109.

⁴ Michal STRÍŽENEC, *Súčasná psychológia náboženstva*, Bratislava, Iris, 2001.

⁵ Michal STRÍŽENEC, *Súčasná psychológia náboženstva*, 134.

⁶ Robert COLES, *The Spiritual Life of Children : The Inner Lives of Children*, Boston, Houghton Mifflin Comp., 1990.

a pokiaľ majú vhodnú príležitosť, dokážu komunikovať svoje prežívanie iným. Pokiaľ boli deti vopred, pred určitou skúsenosťou, informované o existencii a diele Boha a Ježiša Krista – tým, že vyrastali v kresťanskej rodine a boli vedené do cirkvi, boli ich správy o ich skúsenosti religiózne zamerané. Coles tak odlíšil duchovný rozmer života detí od rôznych psychopatogénnych deformácií.

Vývin skúsenostnej religiozity alebo religióznej duchovnosti dieťaťa bol a je predmetom viacerých výskumov, napr. výskumu náboženského myslenia Elkindom (1978)⁷ a Oserom (1980)⁸, výskumu rozvoja viery Westerhoffom⁹ (1976), Fowlerom¹⁰ (1995) či Gillespiem¹¹ (2007), či výskumu prieniku duchovného a morálneho vývinu detí Peck¹² (1994). Podľa týchto výskumov dieťa od 6–8 rokov v podstate vie rozlišovať medzi zlým a dobrým správaním, medzi tým, čo je skutočné a čo je výmysel. Náboženské metafory a symbolický jazyk chápe doslovne. Dokáže vyrozprávať a zdieľať sa so svojimi religióznymi skúsenosťami, je ‘nesené’ biblickými príbehmi¹³. Viera dieťaťa sa prejavuje lipnutím na doslovnom výklade a dodržiavaním morálnych pravidiel a dogiem. Svoje recipročné snahy ‘niečo za niečo’ a ‘byť dobrým dieťaťom’ prenáša aj na svoj vzťah k Bohu, ktorého si predstavuje prevažne antropomorficky, a u ktorého sa snaží získať obľubu svojimi religióznymi skutkami.

V prvých fázach religiózneho života dieťaťa dieťa vo svojej viere odráža vieru rodičov, resp. vieru širšieho príbuzenstva. Kresťanská rodina je, ako zdôrazňuje aj P. Procházka¹⁴, „významným stavebným prvkom cirkevnej edukácie... Dnešná kresťanská rodina môže uskutočňovať edukáciu v mnohých smeroch: navzájom sa podopierať na ceste s Bohom, viesť duchovné rozhovory, spoločne sa modliť, spievať, čítať Písmo a rodinné pomôcky na denné čítanie Písma, povzbudzovať sa k hľadaniu významu pridelenia času na domáce biblické štúdium, vychovávať deti k rozhodnutiu pre Pána Ježiša, preukazovať etické správanie založené na kresťanskej viere atď.“

Ďalším prostredím, ktoré „má slúžiť za základ kresťanskej výchovy a vzdelávania“, je „cirkevný zbor ako komunita viery (veriacich)“¹⁵. Ako vidno v ústnych aj písomne zaznamenaných tradíciách rôznych cirkví v SR, pokiaľ do cirkevného spoločenstva rodičia svoje dieťa mladšieho školského veku privádzajú, dieťa má možnosť osvojiť si podstatu učenia kresťanskej viery,

⁷ David ELKIND, *The child's reality: Three developmental themes*, New York, Lawrence, 1978.

⁸ Fritz OSER, *Stages of Religious Development*, in: C. BRUSSELMANS, *Toward Moral and Religious Maturity*, Morristown, Silver Burdett Company, 1980.

⁹ John H. WESTERHOFF, *Will Your Children Have Faith?*, New York, The Seabury Press, 1976.

¹⁰ James W. FOWLER, *Stages of Faith. The Psychology of Human Development and the Quest for Meaning*, San Francisko, Harper, 1995.

¹¹ V. Bailey GILLESPIE, *Boys and girls growing toward God*, 2007. [online] [cit. 2017-07-15] <http://circle.adventist.org/files/jae/en/jae200770012407.pdf>

¹² M. Scott PECK, *Nevyšľapanou cestou: Nová psychologie lásky, tradičných hodnot a duchovného rústu*, Praha, Odeon, 1994.

¹³ V. VOLNÝ, *Teorie stadií víry J. W. Fowlera*, Olomouc, CMTF, 2003. 11s. [online] [cit. 2017-07-15]. Dostupné na internete: www.cmtf.upol.cz/fileadmin/user_upload/CMTF/Katedra.../stadia_viry.rtf

¹⁴ Pavel PROCHÁZKA, *Teologické princípy v cirkevnej edukácii*, 117-118.

¹⁵ Pavel PROCHÁZKA, *Teologické princípy v cirkevnej edukácii*, 119.

a v niektorých cirkvách je vedené aj k ich nielen rozumovému, ale aj skúsenostnému osvojeniu si. Cirkevné kurikulá sa zameriavajú predovšetkým na oboznamovanie detí s Bibliou a biblickým učením, učiac prostredníctvom rozprávania biblických príbehov, ale aj cez kresťanské piesne, učenie sa biblických statí naspamäť¹⁶, s využitím všetkých vhodných didaktických prostriedkov, vrátane audiovizuálnej techniky¹⁷ a informačných technológií.

Po nástupe do školy v 6. roku života sa najintenzívnejším prostredím učenia sa o živote, o svete okolo nás, o jeho vzniku, stáva práve škola. Čo sa týka informácií o kresťanstve, dieťa v krajinách s tzv. denominačným modelom výučby náboženskej výchovy si tieto osvojuje práve cez náboženskú výchovu – jeden z dvoch alternujúcich predmetov vo vzdelávacej oblasti „Človek a hodnoty“ Štátneho vzdelávacieho programu (prípád Slovenskej republiky). Na rozdiel od ateistického predmetu etická výchova sa cez náboženskú výchovu dieťa oznamuje s podstatou náboženstva, na ktoré ho jeho rodičia na základe svojho presvedčenia prihlásili. Hoci niektorí náboženský pedagógovia, ako napr. J. Hull¹⁸, nepokladajú za demokratické, aby sa v štátnych školách vyučovalo „do náboženstva“ (into religion) – túto činnosť podľa nich treba prenechať cirkevnej edukácii, a preto odporúčajú tzv. model učenia sa „od náboženstva“ (from religion) a učenie sa „o náboženstve/-ách“ (about religions); vo väčšine európskych krajín majú rodičia možnosť v škole sprístupniť svojmu dieťaťu ďalšie uvádzanie smerom do náboženstva, ku ktorému majú či už formálny alebo zvnútornený vzťah. Vo viacerých krajinách, vrátane Slovenska, sa dokonca veľká časť prípravy napr. na confirmáciu či birmovku vďaka predmetu náboženská výchova preniesla do prostredia nielen cirkevnej, ale aj verejnej, štátnej školy.

Úlohou náboženskej výchovy je poskytnúť scitlivieť dieťa voči Božím pravdám, ponúknuť možnosť osvojovania si základnej dôvery v Boha (typická charakteristika detskej viery v Boha ako dôvery), schopnosti spoľahnúť sa na druhých; viesť k nefalšovanému osobnému vzťahu dieťaťa nielen s ľuďmi, ale aj s Bohom, s ktorým sa učí komunikovať na osobnej úrovni (modlitba ako dialóg) ako aj súčasť liturgie (spoločná modlitba, napr. Otče náš). Učí dieťa dodržiavať biblické mravné normy; uvádza ho do kultúrneho a duchovného dedičstva jeho predkov, a to objasňovaním duchovných skúseností prostredníctvom tradícií (napr. poskytuje návod, príp. aj vysvetlenie určitých rituálov, liturgie, symbolov). Obsahový rámec, v rámci ktorého funguje väčšina v súčasnosti ministerstvom školstva autorizovaných náboženských výchov na 1. stupni základných (cirkevných aj štátnych) škôl v SR, je utváraný súladom štyroch hlavných predmetných oblastí¹⁹: Písma Svätého, katechizmu, cirkevnými piesňami a aj cirkevnými dejinami – každým z nich v rozsahu primeranom veku detí.

¹⁶ Pavel PROCHÁZKA, *Teologické princípy v cirkevnej edukácii*, 120, 129, 134-135.

¹⁷ Pavel PROCHÁZKA, *Teologické princípy v cirkevnej edukácii*, 140.

¹⁸ John HULL, Spirituality, Religion, Faith: Mapping the Territory' Youth and Policy, in *The Journal of Critical Analysis*, 1999, No. 65, 48-59.

¹⁹ Ján LIGUŠ, *Úvod do katechetiky a metodológie náboženskej výchovy*, Banská Bystrica, PF UMB, 2003, 96-99.

Detské uvažovanie nad Bibliou v kontexte cirkevnej tradície a ich osobná skúsenosť s Bohom

Počas uplynulej dekády sme mali možnosť realizovať viacnásobne rozhovory s deťmi vo veku 6-10 rokov o podstate ich kresťanskej viery. Ako ukážeme na vybraných príkladoch (nižšie), deti už v tomto veku dokážu brať otázku viery v Boha vážne, dokážu uvažovať o biblických pravdách, na základe nich usudzovať o správnosti svojho správania a vo svojom súkromí sa obracať na Boha s autentickou dôverou a vierou, najmä v období nejakých potrieb, strachov a úzkostí, zápasov s morálnymi nárokmi a vlastnými sklonmi a pokušeniami, zápasov voľby medzi dobrým a zlým správaním, ktoré sú typické pre tento vek.

Výskum fenomenologickej podstaty, ktorý sme realizovali v 1.-4. ročníku (primárny stupeň) v kontexte cirkevného školstva v rokoch 2015-2017, sme zamerali na otázky o pojmoch, umožňujúce odhaľovať obraz o viere/stave zvnútornenej religiozity detí. Konkrétne sme sa cca 160 detí pýtali, čo pre nich znamená, resp. ako by človeku, neznalému týchto vecí, vysvetlili, čo je *viera, modlitba, Boh, Ježiš, nebo, anjel, kostol, smrť, šťastie*. Detailné výsledky výpovedí detí v 1.-2. ročníku boli už spracované v monografii B. Kasáčovej²⁰, spracovanej v rámci projektu KEGA. Rozhovory s deťmi v 3.-4. ročníku ešte neboli publikované. Na tomto mieste prinášame výber z výrokov k téme „Čo je modlitba?“, a čiastočne „Kto je Boh?“, na základe obsahovej analýzy výsledkov vo všetkých štyroch ročníkoch.

Ako zistili viacerí výskumníci²¹, deťom nestačí len položiť jednu otázku ohľadom daného pojmu a uspokojiť sa s ich jednovetovou odpoveďou²². Je nevyhnutné klásť doplňujúce otázky, napr. „Odkiaľ to vieš?“, „Čo to pre teba znamená?“, „Čo by bolo, keby nebolo...?“ Dôvodom, prečo v rozhovoroch s deťmi treba pokračovať v kladení doplňujúcich otázok, je snaha vyhnúť sa nízkej validite výskumu, ktorá bola týmito výskumníkmi naozaj aj zistená vo viacerých prípadoch, najmä v prípade témy *modlitba*. Hoci v odpovediach detí boli zistené prejavy úcty a bázne voči Bohu, viacnásobne sa napokon tieto výsledky ukázali ako ‘umelé’, neodkrývajúce skutočný svet modlitby dieťaťa. Deti boli schopné zopakovať naučené vety, napr. *Modlitba je rozhovor s Bohom*. Pri ďalšom skúmaní sa zistilo, že dieťa tomuto výroku nerozumie, len ho mechanicky opakuje. Z tohto dôvodu sme realizovali pomerne rozsiahle (10–20minútové) rozhovory s malými skupinkami detí. Tieto boli nahrávané, prepísané a po obsahovej analýze kódované a spracované do podoby ukotvenej teórie.

²⁰ Bronislava KASÁČOVÁ et al, *Deti na prahu vzdelávania : výskumné zistenia a pedagogické inšpirácie*, Banská Bystrica, Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, 2017.

²¹ N. HUMPHREY, H. HUGHES, S. HOLMES, Understanding of Prayer Among African American Children, in: *Journal of Black Psychology*, 2008, 34 (3), 309-330.

²² Bronislava KASÁČOVÁ et al, *Deti na prahu vzdelávania : výskumné zistenia a pedagogické inšpirácie*.

Podobne ako v predchádzajúcich výskumoch²³, sa mikrorozhovoroch s našou vzorkou detí potvrdilo, že štruktúra detskej predstavy a viery v Boha je viacdimenzionálna – je intelektuálna, ale aj morálna, skúsenostno-emocionálna a estetická. Viera v Boha u detí nastupujúcich do povinnej školskej dochádzky je najviac ovplyvnená vzťahmi s rodičmi (vrátane pripútania, idealizovania), ktoré sú vo vzťahu k Bohu reflektované. Dôsledky ústavnej starostlivosti a dysfunkčných rodinných vzťahov v ranom detstve majú tendenciu odraziť sa v náročnejšom procese hľadania vzťahu k Bohu. Detské religiózne koncepty sú fragmentárne, nie systematické a ucelené, ale z vývinového hľadiska sú dôležité aj ich izolované skúsenosti a myšlienky o Bohu. Najskôr sú ich predstavy antropomorfické, berú doslova biblické obrazy o Božej ruke, o zlomenom srdci a pod. Postupne dochádza u dieťaťa ku konkretizácii vzťahu s Bohom. Približne v 8. roku života dokážu deti nachádzať vo viere v Boha bezpečie pre konkrétne situácie a vyjadrovať sa o vzťahu s Bohom ako o vlastnom, nie sprostredkovanom. Bohu – tak ako rodičom – dokážu naplno dôverovať a to aj napriek tomu, že si uvedomujú svoju neschopnosť neprekračovať jeho pravidlá, veria v jeho odpúšťanie. Cítia rešpekt a úctu voči Bohu. Z hľadiska rozvoja svojho zmyslu pre spravodlivosť a férovosť pokladajú Boha za spravodlivého, tešiaceho sa, keď sa správajú dobre a ktorému sa nepáči, keď sa správajú zle. Vyjadrovanie sa viacerých 7–10-ročných detí o Bohu naznačuje realitu ponímania Boha ako ich zvnútornej, najvyššej životnej hodnoty.

„Čo je modlitba?“

Naše analýzy a hodnotenia detského porozumenia pojmu *modlitba* sme osadili do existujúceho rámca už vyššie spomínaných výskumov detských (pre)konceptov modlitby, aby sme predišli mnohým už zisteným interpretačným chybám, ktoré kritizuje napr. aj Humphrey, Hughes & Holmes²⁴. Podľa nich veľkou chybou je skúmať religiózny koncept výhradne z rozumového, t. j. kognitívneho Piagetovho pohľadu. Príkladom holistickejšieho výskumu je Elkindov výskum náboženského myslenia²⁵, podľa ktorého deti vo veku 5–7 rokov demonštrovali tzv. ‘nediferencovanú modlitbu’ alebo len chabé uvedomovanie si podstaty modlitby ako komunikácie s Bohom. Avšak deti vo veku 7–9 rokov prejavili schopnosť tzv. ‘konkrétnej modlitby’ – prosby o nejaké konkrétne Božie činy a o predmety. Až deti staršie než 9 rokov preukázali, že sa vedia modliť tzv. ‘abstraktne diferencovane’, t. j. s vedomím, že modlitba je priama komunikácia s Bohom, zahŕňajúca vieru, myšlienky a emócie. Ďalší koncepčný výskum²⁶ skúmal vieru detí v účinnosť modlitby medzi židovskými deťmi v Izraeli: a) 5–7-ročné deti mali osvojený vonkajškovo-religiózny koncept modlitby (napr. význam oblečenia modliaceho) a verili, že

²³ E. HARMS, The Development of Religious Experience in Children, in: *The American Journal of Sociology*, 1944, 50, 122-122; B. E. BROWN, The Developmental Concept of God in Children, in: *Journal of Christian Education*, 1982, 2 (2), 28-32.

²⁴ N. HUMPHREY, H. HUGHES, S. HOLMES, Understanding of Prayer Among African American Children, in: *Journal of Black Psychology*, 2008, 34 (3), 309-330.

²⁵ David ELKIND, *The child's reality: Three developmental themes*, New York, Lawrence, 1978.

²⁶ Kenneth HYDE, *Religion in childhood and adolescence*, Birmingham, Religious Education Press, 1990.

výsledkok modlitieb závisí od čo najväčšieho počtu modlitebníkov; b) 8-10-ročné deti z religióznych rodín pokladali modlitbu za religiózny prejav vďaky, deti z nereligióznych rodín sa modlili, pretože verili v Boha. Humphrey et al. (2008)²⁷ v snahe vyhnúť sa chybám výskumov zisťujúcich povrchné vedomosti detí na 1. úrovni Bloomovej taxonómie skúmali emocionálno-kognitívne predstavy afro-amerických detí na 4 úrovniach: a) ich koncepčné porozumenie modlitbe, b) porozumenia komponentom modlitby a c) funkčných aspektov modlitby, d) operacionalizácie predstavy modlitby. Podobne sme v našom výskume postupovali aj my.

Na otázku, čo je modlitba a odkiaľ sa naučili o modlitbe/modliť sa, sa rozhodli odpovedať v podstate všetky opýtané deti. V ich odpovediach sa odráža ako fakt, že sa to naučili v rodine/cirkvi, tak aj ich osobná skúsenosť s modlitbou. Napríklad ak dieťa povedalo „*Modlitba je rozhovor s Bohom.*“, znela doplňujúca otázka výskumníka „*Čo to znamená, že sa rozprávaš s ním? Počul si, čo Ti Pán Boh odpovedal?*“ Deti odpovedali viacnásobne: „*Nepočul(a), ale cez Bibliu to vieme.*“ ... „*Ja som to cítil*“ ... „*Alebo cez iných ľudí to vieme*“.

Odpovede detí na otázku o modlitbe možno zhrnúť do troch kategórií:

1. Takmer polovica detí definovala modlitbu/modlenie sa explicitne ako nejaký, najmä vážny, „úctivý rozhovor s Pánom Bohom/Ježišom“, „*pretože ho nevidíš, tak sa musíš na to sústrediť na to, čo hovoríš, ale nie ako s kamarátom, ale úplne niečo vzácnejšie*“, „... je tiež ako rozprávanie sa s Bohom, ale napr. ako keď sa mu chceš ospravedlniť, že si porušil nejaký zákaz“.
2. Ďalšie deti charakterizujú modlitbu ako konkrétnu činnosť, ktorú v modlitbe robia – najmä prosba, prípadne ďakovanie, prosba predovšetkým za iných. 10% detí formuluje význam modlitby tautologicky (použitím toho istého slova len iným slovným druhom): „*Modlitba je, keď sa modlíš za, myslíš tým, prosíš za niečo*“.
3. Rôzne ojedinelé, autentické výroky: „*Modlitba je, že sa s Bohom proste stretneme... akoby taká návšteva Pána Boha... v srdci*“, „*telefonické spojenie*“, „*prispôsobovanie sa Ježišovi*“, „...*rozprávanie sa s Bohom, vracanie sa k histórii, keď Boh ešte žil*“.

Ďalšou doplňujúcou otázkou výskumníka bola otázka „*Ako sa s ním rozprávaš?*“ Odpovede na ňu odrážajú kombináciu významu Písma, rodinných bohoslužieb, ale aj osobnej skúsenosti: „*Tak... v duchu...*“, „*Mamina nám každý večer číta dve kapitoly z Biblie...*“, „*Potíšku, že ďakujem za ten deň, že sme sa mohli stretnúť, že dobre dopadol a dakedy aj za jednotky a tak...*“, „*No, že napr. ho poprosím, aby sa mi darilo v škole zajtra a keď sa mi to splní, tak sa mi možné zdá... no... že On... On ma naozaj počul.*“, „...*rozhovor s Bohom je, že... môžeme rozprávať s Bohom, a keď mu dačo vravíme, že akoby On to tak vycítil, že ma niečo akoby tak ťahá.. no ale ja viem, že či je to dačo dobré alebo dačo zlé, alebo že ak som spravila nejaký hriech, tak mi to povie...*“.

²⁷ N. HUMPHREY, H. HUGHES, S. HOLMES, Understanding of Prayer Among African American Children, in: *Journal of Black Psychology*, 2008, 34 (3), 309-330.

Pre väčšinu opýtaných detí nie je modlitba len povinnou súčasťou cirkevnej či rodinnej liturgie, ale významným faktorom vnútorného blaha, pokoja a upokojenia sa. Modlia sa, ak:

- a) je niekto v rodine chorý: *„Ja sa najčastejšie modlím za môjho uja. On má takú chorobu, ktorá ... a zatiaľ sa zaňho modlíme dosť často, a preto, hoci je stále chorý, tak zatiaľ nezomrel. Už je viac rokov chorý ... Ja sa zaňho dosť často modlím“*, *„Ja sa modlím každý večer za moju starkú, ona je ochrnutá a nevie chodiť“*, *„Ja sa modlím vždy za niekoho“*;
- b) niekto v rodine je blízko smrti alebo zomrel: *„Keď niekto ochorel alebo ide dakto zomrieť, tak sa zaňho pomodlíš“*;
- c) ak sa potrebujú s niečím vyrovať/niečo zvládnuť: *„... že keď dačo ma trápi, že on to napraví“*;
- d) aby ich Pán Boh ochránil - zdravie, bezpečnosť: *„Modlitba je, že keď dakto ide na dačo nebezpečné, tak sa pomodlíš, aby to prežil, aby sa mu nič nestalo“*, *„... alebo aby zvládol také skaly alebo aby nepadol, lebo raz sa stalo, že môj starký ...“*, *„pretože keď dakto ide napr. na veľmi rozbúrené more plávať, no tak keby som to bol ja, tak by som sa predtým určite pomodlil, aby ma ochraňoval. Alebo vždy, keď som na pretekoch, tak sa modlím, aby ma ochraňoval“*, *„(modlím sa)... niekedy ... keď potrebujem niečo nájsť“*, *„Veľakrát som sa skúsil modliť, áno ... aj som stratil moju penážku a pomohol mi ju nájsť“*;
- e) ak sa nevedia polepšiť a túžia po tom: *„... že aby som sa zlepšovala, potrebujú odpustenie hriechov Pánom Bohom a zbaviť sa zlých myšlienok: „Ja sa tiež modlím za moje hriechy“*, *„... tak potom sa cítim už oveľa hlbšie“*, *„... aby ti mohol zobrať hriechy alebo tie zlé myšlienky, že napr. urobil si niečo veľmi zlé a teraz je ti veľmi zle z toho, čo si urobil“*, *„že prosíš ho o odpustenie“*, *„že sa prispôbujes Pánovi Ježišovi“*, *„že otvoríme srdiečko Pánu“*;
- f) chcú Pánu Bohu poďakovať a za niečo ho chváliť: *niekedy, ... keď potrebujem niečo nájsť a nájdem“*;
- g) ak chcú povedať niekomu svoje tajomstvo a vyberú si Pána Boha: *„Modlitba je to, keď sa rozprávaš s Pánom Bohom, aby dáke ... keď máš dáke tajomstvo ... veľa tajomstiev mu musím zveriť, aby som ich nikomu nepovedal“*.

Iba zlomok detí zdôraznil modlitbu v kostole; väčšina detí sa modlí práve tam, kde sa nachádza, teda najmä doma, v posteli, pri stole či v aute. S rodinou sa častejšie modlia nahlas. Niektoré deti úprimne povedali, že sa nemodlievajú, že sa im nechce, alebo večer pred spaním už nemajú čas alebo sú príliš unavené. Iné deti reflektujú, že modlitba je im vlastná, nielen preto, že ich to učia dospeli: *„Deti ešte len toho Boha spoznávajú, no keď ich dospeli ... ako ja viem ... učili, že uveriť v Pána Boha, deti dokážu veriť tak inak .. neviem to vysvetliť... Ja keď som prišla do tejto školy, no tak ja som predtým Boha vôbec nepoznala a chcela som sem ísť, cítila som, že tu sa môžem naučiť o ňom niečo nové, a to bude veľmi dôležité... mamina mi povedala... Deti sa môžu samé*

naučiť, ako môžu Pána Boha alebo anjelov vidieť. “ Otázka výskumníka: „Myslíš, že deti sa modlia viac ako dospelí?“ – „Aj hej, lebo niektorí dospelí to berú ako iba ako rozprávku.“

Deti vnímajú Božie odpovede v modlitbe vo svojom vnútri vnímajú niečo zvláštne, božské, transcendentné. Približne štvrtina detí počas doplňujúcich otázok hovorila o svojich skúsenostiach s pozitívnymi odpoveďami na ich modlitby, ktoré pripisujú Bohu:

- a) vnímajú nejaký vnútorný hlas, opisujú ho ako hlas v srdci, ktorý im *pošepká/povie*, že niečo *nemajú robiť*, napr. *hnevať sa*: „*Ja som normálne počul, že mi povedal áno*“, „... *mne ešte nič neurobil ... ale pošepkal, že robím zle*“, „*že mám byť dobrý*“, „*že aj najväčších nepriateľov máme mať radi*“;
- b) odpoveď vnímajú ako náhle sa objavujúcu myšlienku v mozgu, v hlave, ktorá im pomáha rozmyšľať o riešení, napr. pomoc modlitby pri konkrétnom nechutenstve a odmietaní určitej stravy – dieťa sa pomodlilo a dokázalo ju začať jesť, „*Boh ... dá sa to iba cítiť, čo ti povedal, iba vo svojej duši ... napríklad keď si strašne na niekoho naštvatý, tak ti povie: Neudri ho, odíd' odtiaľ*“;
- c) prežívajú úľavu odpustenia: „*Niekedy Ti aj odpovie... že keď som prišla do izby a ja som sa modlila za moje hriechy a On mi to odpustil.. a cítila sa lepšie*“, „*Občas ... som zlý a poprosím ho, aby mi odpustil a je mi lepšie*“;
- d) prežívajú konkrétne odpovede na modlitby: za ochranu mamy pri lete lietadlom „*a ona to prežila*“, pri nočných morách: „*Raz mi pomohla modlitba, lebo sa mi snivali strašné sny ... som sa za to večer pomodlila a potom som už nemala žiaden*“, strachu z bitky rodiča – neudiala sa, dôjde k čiastočnému alebo úplnému uzdraveniu, predĺženie života *starkého*;
- e) s modlitbou sa im spájajú rôzne pozitívne emócie: „... *modliť sa znamená to, že sa rozprávam s Ježišom ... cítim pokoj ... a smútok - keď som zlý*“, „*Modlitba je, že sa s ním rozprávaš tak, že to cítiš*“ d/1.r., „... *je to taká vzácna chvíľa, kedy sa stretávaš s Pánom Bohom*“, „... *návšteva Boha ... pokoj, radosť*“, „... *vtedy ho aj cítiš v svojom srdci a ďakuješ ... aby to bolo od zajtra lepšie*“.

Z odpovedí všetkých detí, aj tých, ktoré v žiadanej veci nebolo vypočuté (napr. stará zomrela), vyplývala dôvera, že Pán Boh tie modlitby vypočul a o nich vždy vie. Akoby stačí, že sa modlia: „*Moja starká si sama vyrába život tým, lebo celé dni sedí za telku a sleduje omše a sa modlí.*“ - *Tak si "vyrába" život?* – „*Áno, lebo keď sa modlíš, tak to ti dáva život. Pán Boh jej za tú vďaku asi daruje život*“. Chápu však, že nejde len o odrapkanie nejakej mantry, ale je to rozhovor „... *nielen taký, že joj, musíš sa pomodliť, tak ja sa nejako pomodlím a idem spať.. Ale musíš to proste sa s ním rozprávať od srdca a myslieť to vážne...*“

Deti sa bytostne opierajú o modlitbu, a „*Ak by nebolo modlitby*“, tak by „*sa cítili smutno, bola by všade temnota*“, „*všade zlo: ... nebol by mier, často by boli svetové vojny*“, „*niekto by nás stále pokúšal*“, nemali by „*ako sa rozprávať s Pánom Bohom*“, „*stratíš Božiu dôveru a nebudeš mať*

odpustené hriechy a bude veľmi smutno ... to je ako keby vypadla električka na telefóne, keď si chceš zavolať so svojim kamošom“, „Veľmi veľa ľudí by určite trpelo... lebo napr. by sa nemohli zveriť so svojim trápením. Alebo že keby dakto išiel skočiť zo strašne veľkej výšky a nebolo by modlitieb a by sa nepomodlil, no tak by sa určite zabil alebo si vážne ublížil“.

Z výpovedí detí vyplynulo, že modlitba vlastnými slovami dieťa mentálne nezaťažuje, nesnaží sa ňou plniť žiadne normy, je preňho úľavou, dokáže sa do nej spontánne vložiť, nie je obmedzované kritickým myslením a pochybnosťami o zmysle tejto činnosti. Spolieha sa na tých, u ktorých modlitbu odpozorovalo - ktorí ešte lepšie vedia, o čom modlitba je (*„pretože ocko mi povedal, že deti Boh vypočúva“*).

Z výpovedí detí teda jasne vyplynulo, že modlitbe sa učili od rodičov, resp. v cirkvi, ale zároveň ide o osobnú, najvnútornejšiu skúsenosť: *„Ja sa modlím vždy, keď rodičia odídu z izby, a trochu sa ukludním, potom sa modlím ... a keď moja sestra je ticho...“*, *„Mne Boh dal taký dar, že ja som vždy povedala, že mám nočné mory, čo sa mi snivali a potom sa katechétky pomodlila a už som potom večer zaspala a už sa mi nesnívalo“*, *„Ja sa každý večer modlím, aby som nemala nočné mory ... A už nemám...“*, *„Aj so mnou sa raz rozprával Pán Boh .. pred spaním... Pomodlila som sa pred spaním a potom sa so mnou rozprával. Bol to taký ukludňujúci príjemný hlas, ktorý bol dosť počuť .. a potom ... a potom, ten hlas bol ešte taký milý a láskavý a potom som už zaspala...“*, *„No, so mnou sa vždy, keď sa neviem rozhodnúť, tak v hlave sa so mnou tak rozpráva .. že nie, toto nespravím, spadol uterák, na to kašlem, potom mi Pán Boh povie: nie, ty to musíš zodvihnúť, ja potom pôjdem a spravím.. to sa mi už veľakrát stalo“*). Na otázku *„To si sa tu dozvedela na náboženstve?“* dieťa odpovedalo: *„Áno, som aj na vlastnej koži zažila... Raz, keď som mala ísť do školy, tak mi bolo zle. A ja som sa modlila 3 minúty, aby mi to prešlo a prešlo to...“*

Ďalším konceptom, ku ktorému sa deti v súvislosti s modlitbou vyjadrovali, bol pojem viery/veriť. Aj v tomto prípade sa jasne ukázala nevyhnutnosť prepojenia Biblie, schopnosti uvažovať o nej a zároveň existencie osobnej skúsenosti: *„Veriť Pánu Bohu znamená, že úprimne veríš, že ho máš rád a že mu veríš .. že veríš Biblii , veríš Slovu Božiemu – Biblia je Slovo Božie, a že sa so všetkým zdôveríš a veríš, že Ti pomôže v ťažkých situáciách. Ale v podstate nie je to také, že ty musíš všetko povedať. On to v podstate vie. Ale treba mu to povedať na to, aby On vedel, že ty chceš, aby ti odpustil hriechy, aby On vedel, čo ty vlastne potrebuješ“*, *„... že si čítaš Bibliu a veriť tomu, že sa to naozaj stalo“*, *„Viera je, že Pán Boh ťa vedie a ty máš vieru .. aj keď to nevidíš, to cítiš, že On ťa vedie“*.

V rozhovoroch o modlitbe deti často poukázali na Pána Boha ako na životne 'najposvätejší koncept', ktorý si utvárajú nielen na základe toho, čo počujú v rámci cirkevnej edukácie, ale vo svojom vedomí a svedomí, cez detskú schopnosť vnímať lásku a odpustenie, zároveň aj prostredníctvom svojej logiky a konkrétnych myšlienkových schopností. Pán Boh je najčastejšie pre nich Otec, Pomocník, Ochranca, Stvoriteľ, mocný Duch. Na otázku *„Kde si sa o Bohu prvýkrát dozvedel?“*, deti najčastejšie odpovedali, že v rodine – najviac od mamy, rodičov, ocka, ďalej z náboženstva, v kostole. Niekoľko detí to opísalo ako zvláštnu skúsenosť alebo zmienili iné zdroje

(knihy, študent, pieseň, sen), príp. sa vyjadrili v zmysle „*ja som na to sám prišiel/prišla*“, „*Pán Boh nám to pošepkal, tie veci*“, „... *tak mi to z ničoho nič svitlo*“, „... *počúval som to veľakrát a zrazu som na to prišiel*“.

Záver

Ako sme ukázali na základe nášho výskumu, vo všetkých témach, o ktorých sme sa s deťmi rozprávali, nad ktorými sme teologizovali, sa objavovala kombinácia štyroch javov, vyššie uvedených ako ukazujúca na podstatu kresťanskej viery detí a proces jej rozvoja. Išlo o symbiózu Písma, určitej tradície/prostredia zvestovania biblickej pravdy, rozumovej reflexie (vyjadrenej vo výrokoch detí) a deťmi opísanej osobnej skúsenosti: „*Ja som sa dozvedela od rodičov, v škole na náboženstve*“, „*Väčšinou sme si čítali Bibliu, a zrazu mi Boh dal taký dar, že viem a ... a verím...*“, „... *doma mi to povedala mamina a potom som sa to postupne dozvedal v škole...*“, „...*v škole, od rodičov a už som to počula aj v správach to bolo, aj všade.. raz sme sa so starkou modlili pri obede a zrazu sa mi to tak vynorilo a.. akoby žblnklo ... ako víno z pohára ... rovno do mojej hlavy...*“, „*o Bohu, viere, modlitbe som sa dozvedel v biblii na hodinách náboženstva*“, „*Ja som to čítal aj v Biblii ... mám aj detskú aj takú, ktorú si čítame na náboženstve*“, „...*aj ocino aj mama mi to hovorili...*“.

Týmto príspevkom som chcela poukázať aspoň na malý zlomok z významného odkazu profesora ThDr. Pavla Procházku, PhD. pre pracovníkov v cirkvi, vrátane pracovníkov s deťmi a mládeži. Tu konkrétne som sa venovala – hoci zrejme zo značne netradičného uhla pohľadu – jeho dôrazu na „wesleyánsky štvoruholník“ – štyri zložky živej viery. Osobne ma veľmi teší, že vo svojej publikácii aktualizoval pravdu o podstate kresťanskej viery pre súčasnú cirkevnú edukáciu, či už v cirkevnom alebo školskom prostredí.

K významnému jubileu prof. P. Procházkovi srdečne blahoželám a prajem Božie požehnanie do ďalšieho života. Úprimne ďakujem za všetko, čomu ma počas 30 rokov svojej obetavej, intenzívnej práce na katedre teológie a katechetiky a zároveň vzájomnej spolupráce naučil.

Použitá literatúra

BROWN, B. E., The Developmental Concept of God in Children, in: *Journal of Christian Education*, 1982, 2 (2), 28-32.

COLES, Robert, *The Spiritual Life of Children : The Inner Lives of Children*. Boston, Houghton Mifflin Comp., 1990.

ELKIND, David, *The child's reality: Three developmental themes*, New York, Lawrence, 1978.

FOWLER, James W., *Stages of Faith. The Psychology of Human Development and the Quest for Meaning*, San Francisko, Harper, 1995.

- GILLESPIE, V. Bailey, Boys and girls growing toward God, 2007. [online] [cit. 2017-07-15]
<http://circle.adventist.org/files/jae/en/jae200770012407.pdf>
- HARMS, E., The Development of Religious Experience in Children, in: *The American Journal of Sociology*, 1944, 50, 122-122.
- HULL, John, Spirituality, Religion, Faith: Mapping the Territory' Youth and Policy, in *The Journal of Critical Analysis*, 1999, No. 65, 48-59.
- HUMPHREY, N., HUGHES, H., HOLMES, S., Understanding of Prayer Among African American Children, in: *Journal of Black Psychology*, 2008, 34 (3), 309-330.
- HYDE, Kenneth. *Religion in childhood and adolescence*, Birmingham, Religious Education Press, 1990.
- KASÁČOVÁ, Bronislava et al, *Deti na prahu vzdelávania : výskumné zistenia a pedagogické inšpirácie*, Banská Bystrica, Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, 2017.
- LIGUŠ, Ján, *Úvod do katechetiky a metodológie náboženskej výchovy*, Banská Bystrica, PF UMB, 2003, 96-99.
- OSER, Fritz, Stages of Religious Development, in C. BRUSSELMANS, *Toward Moral and Religious Maturity*, Morristown, Silver Burdett Company, 1980.
- PECK, M. Scott, *Nevyšľapanou cestou: Nová psychologie lásky, tradičných hodnot a duchovného rústu*, Praha, Odeon, 1994.
- PROCHÁZKA, Pavel, *Teologické princípy v cirkevnej edukácii*. Banská Bystrica: PF UMB, 2002.
- STRÍŽENEC, Michal, *Súčasná psychológia náboženstva*, Bratislava, Iris, 2001.
- The Book of Discipline of the United Methodist Church*, Nashville, UMC Publishing House, 1996.
- VOLNÝ, V., *Teorie stadií víry J. W. Fowlera*, Olomouc, CMTF, 2003.[online] [cit. 2017-07-15].
Na internete: www.cmtf.upol.cz/fileadmin/user_upload/CMTF/Katedra.../stadia_viry.rtf
- WESTERHOFF, John H., *Will Your Children Have Faith?*, New York, The Seabury Press, 1976.

Prof. PaedDr. Dana Hanesová, PhD.
Pedagogická fakulta UMB
Banská Bystrica

POST-MARXIZMUS A APOŠTOL PAVOL

Maroš MILÁN a Pavel HANES

Abstract

At the beginning of the 21st century, there was a general interest in the Apostle Paul. Post-Marxists were also among the groups who became interested in this historical and biblical personality. The article deals with the examination of the causes of dealing with the personality of the Apostle Paul and a critical evaluation of the processing of this biblical and historical personality within the framework of post-Marxism.

Abstrakt

Začiatkom 21. storočia došlo k všeobecnému záujmu o apoštola Pavla. Jednou zo skupín, ktorá sa o túto historickú a biblickú osobnosť začala zaujímať boli aj post-marxisti. Článok sa zaoberá skúmaním príčin zaoberania sa osobnosti apoštola Pavla a kritickým hodnotením vykladania tejto biblickej a historickej osobnosti v rámci post-marxizmu.

Kľúčové slová: post-marxizmus, marxizmus, apoštol Pavol, svetonázor, filozofia

Úvod

Aby sme sa mohli venovať téme post-marxizmu u jeho súčasných predstaviteľov a jeho spojení s apoštolom Pavlom, potrebujeme si najprv ujasniť niektoré historické okolnosti.

Začnime hneď pri počiatkoch marxizmu. „Marxistická filozofia sa odštiepila v 40. rokoch 19. storočia od hegelovskej ľavice a snahou o analýzu zákonitostí formujúcej sa buržoáznej spoločnosti sa zaraďuje do prúdu sociálneho myslenia 19. storočia.“²⁸ Charakteristickým znakom marxizmu je učenie o triednom boji, teda sociálne a ekonomicky motivovanom konflikte za oslobodenie robotníckej triedy z područia buržoázie. Na význame výrazne naberá v priebehu 20. storočia kedy sa v Rusku po tzv. Októbrovej revolúcii dostáva k moci Lenin, ktorý sa pokúsil na základe Marxovho učenia zaviesť v Rusku komunizmus. Komunizmus sa tak stáva praktickým vyústením marxizmu na politickej úrovni. V priebehu 20. storočia mnohé krajiny v Európe, Ázii, Afrike a Južnej Amerike prijali nejakú formu komunistickej ideológie a tak aj marxistickú filozofiu.

²⁸ *Fvm:Marxizmus*. [cit. 2. 12. 2021]. Dostupné na internete: <https://dai.fmph.uniba.sk/~filit/fvm/marxizmus.html>

Čo je to post-marxizmus?

Post-marxizmus je myšlienkový prúd, ktorý vzniká premenami v chápaní podstaty marxizmu na konci 70. rokov 20. storočia. Vzniká v reakcii na oslabenie pozície Sovietskeho zväzu. Potreba udržiavať ľavicovú politiku v krajinách Sovietskeho zväzu za pomoci použitia okupácie vojskami Varšavskej zmluvy, naštrbila jednotu komunistických štátov. Napríklad Rumunsko, ako jeden z členov Varšavskej zmluvy, takýto zásah neschvaľovalo a preto sa okupácie Československa rumunské vojská nezúčastnili. Okupácia ČSSR nakoniec viedla aj k pohraničnému konfliktu medzi ZSSR a Čínou v roku 1969. Skrátka udalosti 70. rokov viedli k otázke, či ešte stále boli vtedajšie ľavicové názory založené na učení Karla Marxa aktuálne. A práve tu vzniká post-marxizmus. Za pôvodcu tohto myšlienkového prúdu sa považuje Ernesto Laclau, ktorý v spolupráci so Chantal Mouffe napísal knihu *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*. Už v úvode do knihy Laclau píše:

„Z tohto uhla pohľadu sme presvedčení, že pri prechode od marxizmu k postmarxizmu je zmena nielen ontická, ale aj ontologická. Problémy globalizovanej a informačne riadenej spoločnosti sú nemysliteľné v rámci dvoch ontologických paradigiem, ktorými sa riadi oblasť marxistickej diskurzivity: najprv hegelovskej a neskôr naturalistickej...“²⁹

Názor o neaktuálnosti klasického marxizmu sa pri vzniku post-marxizmu stal jeho hlavnou črtou. Laclau nechcel len redefinovať existujúci marxizmus. Považoval za nevyhnutné vybudovať „niečo“ čo je od základov odlišné od klasického marxizmu. Zámerné je tu použitý výraz „niečo.“ Toto „niečo“ nemôžeme označiť učením pretože post-marxizmus hľadá na svet cez šošovky postštrukturalizmu (tiež známy aj ako dekonštruktivizmus). Dochádza tu k zvláštnemu javu, kedy post-marxisti odporúčajú čítať diela Karla Marxa no zároveň ich tak vážne kritizujú, že vlastne nimi až opovrhujú. To sa deje so zámerom dopodrobna rozobrať Marxove diela a všímať si to, čo nazývajú „základné princípy“ Marxovho učenia a na týchto princípoch ho aktualizovať do danej situácie. Ako príklad takejto aktualizácie môžeme vidieť Laclauove vyjadrenie ohľadom hľadania novej revolučnej zámienky, pod ktorou by sa mal ľavicový svet zjednotiť:

„Neexistuje žiadne jedinečné privilegované postavenie, z ktorého by sa odvíjala jednotná kontinuita účinkov, končiaca transformáciou spoločnosti ako celku. Všetky boje, či už robotníkov alebo iných politických subjektov, ponechaných samých na seba, majú čiastkový charakter a možno ich artikulovať do veľmi odlišných diskurzov. Práve toto členenie im dáva ich charakter, nie miesto, z ktorého prichádzajú.“³⁰

Ako môžeme vidieť, Laclau nevníma oslobodenie robotníckej triedy ako niečo čo je univerzálne ľavicové, ale ako niečo, čo ľavica dokázala správne použiť na zjednotenie ľudí. Útočí tak na

²⁹ LACLAU, E. – MOUFFE, C. *Hegemony And Socialist Strategy: Towards A Radical Democratic Politics*. London: Verso, 2014, s. 8.

³⁰ LACLAU – MOUFFE, *Hegemony And Socialist Strategy*, s.185–186.

vtedajšiu ľavicovú schému utláčaného robotníka, ktorého je potrebné oslobodiť a zároveň poukazuje na to, že samotná téma oslobodenia utláčaných robotníkov sa dá uchopiť z rôznych strán. Toto teda nie je to, čo robí marxizmus marxizmom. Hľadanie témy pod ktorou by sa mala zjednotiť ľavica sa tak stáva v post-marxizme prioritou. Stretávame sa tu s kľúčovou otázkou: „Čo uchopiť z ľavicovej perspektívy a ako to uchopiť tak, aby mohla byť vyvolaná nová – ďalšia – revolúcia?“

S touto otázkou sa zaoberajú aj súčasní predstavitelia post-marxizmu. Z nich sú najznámejší Slavoj Žižek a Alain Badiou. Na prvý pohľad je naozaj prekvapivé, že u nich nájdeme diela, ktoré sa zaoberajú osobou apoštola Pavla. Ak však chceme pochopiť prečo sa post-marxisti tak vážne venujú jednej z najdôležitejších osobností kresťanstva (ktoré sa svojimi myšlienkami od post-marxizmu snáď nemôže viac odlišovať), musíme si najprv bližšie predstaviť týchto dvoch hlavných predstaviteľov tohto filozofického smeru.

Slavoj Žižek

Slavoj Žižek je slovinský filozof a psychoanalytik. Je profesorom filozofie na European Graduate School, vedúcim výskumným pracovníkom Inštitútu pre sociológiu a filozofiu na Univerzite v Ľubľane, svetovo uznávaným profesorom nemčiny na New Yorskej univerzite, medzinárodným riaditeľom Birkbeckovho inštitútu pre humanitné vedy a zakladateľ, zároveň aj súčasný prezident Spoločnosti pre teoretickú psychoanalýzu v Ľubľane.³¹ Narodil sa v Ľubľane v Juhoslávii (dnešné Slovinsko). Vyrastal tak v socialistickom štáte, ktorý bol ako jeden z mála prekvapivo nezávislý na Sovietskom zväze. To v rámci režimu umožňovalo mať miernejší postoj k západnej kultúre, ktorá síce bola považovaná za škodlivú, no nie natoľko, aby jej Žižek unikol. V roku 1981 úspešne dokončil doktorandské štúdium na univerzite v Ľubľane. Na tejto univerzite ďalej pracuje ako učiteľ a výskumník od roku 1979. Po ukončení doktorandského štúdia sa rozhodol odísť do Paríža študovať Lacana pod vedením Lacanovho žaťa Jacques Alain-Millera. V Paríži napísal svoju druhú dizertačnú prácu a to na tému Lacanovského čítania Hegela, Marxa a Kripkeho.³² V roku 1989 vyšla jeho prvá kniha *The Sublime Object of Ideology*. Následne napísal veľké množstvo kníh na rôzne témy: najprv písal knihy, ktoré mali priblížiť Lacana skrze pop kultúru. Postupne sa však v knihách začal venovať politickým témam ako napríklad vojne v Iraku či teroristickému útoku z 11. septembra 2001. Okrem prechodu od filozofických pojednaní k politickým témam môžeme u Žižeka pozorovať aj prechod od snahy zasiahnuť akademickú sféru k snahe zasahovať masy. To sa mu darí skrze vysvetľovanie filozofických koncepcií cez populárne filmy a už spomínanú kultúru Západu. Napríklad hegelovské poňatie zvyku vykladá na príklade zombie filmov.³³ Žižekovi sa takýmto spôsobom darí nachádzať prienik medzi akademickou pôdou

³¹ ŽIŽEK, Slavoj, *The European Graduate School*. [cit. 3. 12. 2021]. Dostupné na internete: <https://egs.edu/biography/slavoj-zizek/>.

³² ŽIŽEK, Slavoj, *Internet Encyclopedia of Philosophy*. [cit. 3. 12. 2021]. Dostupné na internete: <https://iep.utm.edu/zizek/>.

³³ ŽIŽEK, S. *Less Than Nothing: Hegel And The Shadow Of Dialectical Materialism*. London: Verso, 2013, s. 253.

a súčasťou spoločnosťou. Týmto spôsobom sa stáva prijateľnejším pre širšiu škálu poslucháčov, než sú výlučne akademici. Tu však musíme spomenúť aj negatívny efekt. Je totiž otázne do akej miery Žižek na filmoch a pop kultúre poslucháčom skutočne vysvetľuje filozofiu v celej jej úplnosti a do akej miery niečo zároveň príliš nezjednodušuje s cieľom doladiť to k filmu podľa svojej skrytej agendy. Inými slovami, používa Žižek filmy na vysvetlenie filozofie alebo používa filozofiu ako zámienku na to aby mohol rozprávať o filmoch? Táto otázka bude pre nás ešte veľmi dôležitá a budeme sa ju pýtať ešte raz, no v trochu inej podobe aj pri Žižekovom prístupe k apoštolovi Pavlovi. Najprv si však ešte predstavíme druhého súčasného predstaviteľa post-marxizmu Alaina Badiou.

Alain Badiou

Alain Badiou sa narodil 17. januára 1937 ako syn matematika Raymonda Badiou, ktorý bol zapojený do francúzskeho odboja počas druhej svetovej vojny. V rokoch 1955–1960 študoval na univerzite École normale supérieure v Paríži. Svoju záverečnú prácu napísal na tému „Demonštratívne štruktúry v prvých dvoch knihách Spinozovej etiky.“ Učil na lýceu v Remeši, neskôr na Fakulte literatúry na Remešskej Univerzite no nakoniec zakotvil v Paríži na University of Paris VIII a od roku 1999 na École normale supérieure. Okrem akademických aktivít vyvíjal Badiou aj politickú činnosť. V máji 1968 prebehli rozsiahle študentské protesty, ktoré povzbudili Badiouve presvedčenie o správnosti extrémnych myšlienok ľavice. Následkom tohto presvedčenia sa dostáva do rôznych skupín a zväzov a koncom roka 1969 zakladá vlastnú organizáciu tzv. Zväz francúzskych komunistov. V roku 1988 napísal svoje najznámejšie dielo *L'être et l'événement* (Bytie a udalosť), kde predstavuje jeho filozofiu udalosti. Tú považuje za množinu, ktorá ako taká nemá zmysel podľa pravidiel danej situácie – a tak vlastne neexistuje, no skrze nejaký zásah dochádza k zmene pravidiel, čo spôsobí vznik udalosti. Udalosť sa v tomto ponímaní dá vysvetľovať ako „zázrak“. Na základe Badiouvej definície udalosti môžeme považovať aj skúsenosť apoštola Pavla za *badiouvskú* udalosť. Pritom sa jedná o udalosť, ktorá má obrovský význam – pretože ovplyvnila dejiny. Tu sa už dostávame do oblasti, prečo sa Badiou a Žižek začali venovať osobe apoštola Pavla.

Apoštol Pavol ako osoba filozofie udalosti

Badiou napísal knihu *Saint Paul: The Foundation of Universalism*. Túto knihu píše len ako svoje „subjektívne myšlienky“³⁴ o apoštolovi Pavlovi. Milan Hanyš to hodnotí vo svojej filozofickej recenzii knihy ako snahu „vyhnúť sa vedeckej kritike.“³⁵ My však napriek tomuto vyjadreniu, podrobíme toto dielo vedeckej kritike. Ako sme uviedli vyššie Alain Badiou je akademik. Jeho hlavným odborným záujmom je síce filozofia, no ako akademik by mal prejavovať aspoň čiastočne

³⁴ BADIOU, A. *Saint Paul: The Foundation of Universalism*. PREL.Ray Brassier. Stanford, Calif: Stanford University Press, 2003, s. 2.

³⁵ BADIOU, Alain, Svatý Pavel, in: *REFLEXE – filozofický časopis*. [cit. 4. 12. 2021]. Dostupné na internete: https://www.reflexe.cz/Reflexe_41/Alain_Badiou_Svaty_Pavel.html.

snahu o odbornosť a to aj vo svojich subjektívnych dielach. Túto odbornosť nakoniec prejavuje vtedy, keď si z novozmluvných listov vyberá len „tie Pavlove texty, ktoré sú súčasťou vedou považované za autentické a majú vzťah k jeho myšlienke.“³⁶ Pri kritike musíme samozrejme brať do úvahy, že teológia ani biblistika nie sú v centre jeho vedeckého záujmu. No keďže sa odhodlal vyjadrovať sa k nim, je v našom záujme pozrieť sa na to s istou dávkou konštruktívnej kritiky. V rámci férovej kritiky budeme argumentovať len použitím znalostí tých biblických kníh, ktorými vo svojej knihe Badiou argumentuje.

Pri úvode jeho knihy *Saint Paul: The Foundation of Universalism* ešte zostaneme, lebo už tu Badiou čiastočne predstavuje svoj pohľad na Pavla. „Pre mňa je Pavol básnik-mysliteľ udalosti, ako aj ten kto praktizuje a jasne predstavuje nemenné črty toho, čo možno nazvať militantnou postavou. Prináša úplné ľudské prepojenie, ktorého osud ma fascinuje, medzi všeobecnou ideou zlomu, obrátenia, a praxe myšlienok, ktorá je subjektívnou materialitou tohto zlomu.“³⁷ Pre Alaina Badiou sa tak Pavol stáva dôkazom jeho filozofie udalosti. Pavlova cesta do Damašku má podľa definície všetky prvky Badiovej udalosti. Pavol, úspešný horlivý farizej, je na ceste do Damašku, s cieľom prenasledovať kresťanov. Na tejto ceste však dochádza k zmene pravidiel a Pavlovi sa osobne zjaví Ježiš. Toto stretnutie mení celý zámer Pavlovej cesty a nakoniec sa Pavol v jednom momente mení z potláčateľa na vyznávača novej viery, ktorú pred tým prenasledoval a opovrhoval ňou. Keď k tomu pripojíme úspech Pavlových misijných ciest, na ktorých oboznámil s evanjeliom veľkú časť vtedajšieho známeho sveta, podľa Badioua tu máme osobu, ktorá je priam dokonalým príkladom osobnosti filozofie udalosti. A to z toho dôvodu, že táto udalosť neprinesla len personálnu zmenu u samotného Pavla ale dokonca aj zmenu celospoločenskú. Badiou tak vidí Pavla aj ako osobu militantnú, ktorá má osobný záujem o šírenie správy, ktorú spoznal v *udalosti*. Pavol je „muž, ktorý, vyzbrojený osobnou udalosťou, má dôvod hlásať tú neosobnú udalosť, ktorou je Vzkriesenie.“³⁸ Je preto jasné, že pre Pavla má skúsenosť z cesty do Damašku obrovský význam. Pre túto skúsenosť sa stáva kresťanom. Je však absolútne nesprávne tvrdiť, že by vzkriesenie bolo pre Pavla niečím neosobným.

Kritika filozofie udalosti

V 1.Kor 15. kapitole je možné sledovať Pavlovu osobnú úvahu o samotnom vzkriesení. V 8. verši spomína svoje stretnutie s Ježišom. Toto stretnutie neopisuje vo veľkom štýle. V skutočnosti mu venuje minimálnu pozornosť. Pavol si je vedomý, že sa Kristus po svojom vzkriesení zjavil mnohým ľuďom a on sám nie je ani zďaleka medzi prvými. Pavol hovorí o Kéfasovi ako o prvom, komu sa zjavil Kristus, následne sa mal zjaviť dvanástim učeníkom, ďalej zhromaždeniu o počte 500 ľudí, Jakubovi a ostatným apoštolom. Až napokon sa mal zjaviť jemu samému. Pavol neuvádza túto skutočnosť ako výnimočnú či odlišnú ale zaradil ju do rady mnohých takýchto skúseností. V reakcii na Badioua by sme mohli povedať, že Pavol sa sám nevidí „mužom

³⁶ BADIOU, Saint Paul, s. 2.

³⁷ BADIOU, Saint Paul, s. 2.

³⁸ BADIOU, Saint Paul, s. 19.

vyzbrojeným osobnou skúsenosťou“, ale vidí sa ako „jeden z mnohých, ktorí sú vyzbrojení osobným stretnutím.“

Toto osobné stretnutie Pavol používa ako argument pre vzkriesenie nielen Krista, ale aj všetkých ľudí. Vzkriesenie je v skutočnosti motiváciou pre všetko čo robí. Stáva sa nadradeným všetkému, aj jeho osobnej skúsenosti. Pavol si to jasne uvedomuje, keď píše v 14. verši „Ak však Kristus nebol vzkriesený, potom je márne naše kázanie a márna je aj vaša viera“ (1. Kor 15,14). Pavlovi tak nestačí osobná skúsenosť z cesty do Damašku. Badiouovi to stačí, pretože mu to sedí do filozofie udalosti. Nakoniec ako sme spomenuli, Badiou sa priznal, že vyberá len tie texty, ktoré „majú vzťah k jeho myšlienke.“³⁹ Pavlovi sa Kristovo vzkriesenie stáva nadradeným nad skúsenosť z jednoduchého dôvodu. Pavol skrze túto skúsenosť spoznáva hlbšiu pravdu, ktorá je preňho osobnejšou než samotná udalosť. Pavol spoznáva Krista, o ktorom bol presvedčený, že je mŕtvy. Pri tomto stretnutí sa však dozvedá o vzkriesení Krista. Zmŕtvychvstalý Ježiš je príčinou zmeny jeho paradigmy a zároveň sa stáva motívom pre jeho konanie. Pre Badioua neosobné vzkriesenie je pre Pavla najosobnejšia pravda. Potvrdenie takejto tézy si môžeme všimnúť u Gordona Fee, keď ku 1.Kor 15, 55 píše v komentári: „S rétoricky silným úplným zopakovaním dvoch klauzúl z predchádzajúcej vety Pavol predkladá argument tým, že naznačuje čisté výsledky procesu parúzia – vzkriesenie – transformácia – zrušenie samotnej smrti. Predtým (verše 23–28) tvrdil, že vzkriesenie je božská nevyhnutnosť, ktorá bola inaugurovaná vzkriesením Krista, ako Boží spôsob, ako zničiť posledného nepriateľa, smrť. Teraz sa k tejto téme vracia, ani nie tak z hľadiska jej nevyhnutnosti, ako skôr z osobnej radosti a víťazstva.“⁴⁰

Badiouova kniha o osobe apoštola Pavla má podnadpis „The foundation of Universalism.“ Výraz „univerzalizmus“ Badiou v knihe používa, no je náročné sa k tomu vyjadriť, pretože nikde nevysvetľuje čo si pod týmto pojmom predstavuje on sám. Pomôžme si teda slovníkmi. Anglický slovník Merriam Webster definuje univerzalizmus ako „teologickú doktrínu, že všetky ľudské bytosti budú nakoniec zachránené.“⁴¹ Slovenské slovníky definujú univerzalizmus ako „všestrannosť; všeobecné stanovisko, zdôrazňovanie všeobecného al. celkového proti čiastkovému, jednotlivému.“⁴² Český slovník cudzích slov zas pod týmto pojmom rozumie „všestrannosť, všeobecné stanovisko.“⁴³ Okrem slovníkových definícií môže ísť o etický alebo morálny univerzalizmus, či im príbuzný tzv. francúzsky univerzalizmus. Preto je nemožné pojem univerzalizmus určiť presnejšie. K podobnému záveru prišiel aj už spomínaný Milan

³⁹ BADIOU, Saint Paul.

⁴⁰ FEE, G. D. *The First Epistle to the Corinthians, Revised Edition*. Grand Rapids, Michigan: Eerdmans, 2014, s. 771.

⁴¹ *Definition of UNIVERSALISM*. [cit. 22. 12. 2021]. Dostupné na internete: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/universalism>.

⁴² *Slovenské slovníky*. [cit. 22. 12. 2021]. Dostupné na internete: <https://slovník.juls.savba.sk/?w=univerzalizmus&s=exact&c=G38b&cs=&d=kssj4&d=psp&d=ogs&d=sssj&d=orter&d=scs&d=sss&d=peciar&d=ssn&d=hssj&d=bernolak&d=nounb&d=orient&d=locutio&d=obce&d=priezviska&d=un&d=pskcs&d=psken#>.

⁴³ Univerzalizmus, univerzalismus, universalismus – *ABZ.cz: slovník cizích slov*. In: [cit. 22. 12. 2021]. Dostupné na internete: <https://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/univerzalizmus-univerzalismus-universalismus>.

Hanyš. „Ač Badiou hovoří o založení universalismu, příliš neupřesňuje, co tím míní. V užívání slova „universalismus“ přitom panuje značná libovůle a i v solidnějších textech velmi často chybí jakákoli bližší charakteristika.“⁴⁴ Zo súvislosti, v akej toto slovo používa Badiou, môžeme si len domyslieť, že mu asi ide o univerzálnu aplikáciu Pavlovej skúsenosti na ľudstvo.

V tomto bode by sme sa mohli presunúť späť k Slavojovi Žižekovi.

Pavol ako politický teoretik

Slavoj Žižek nie je autorom samostatnej knižnej publikácie o osobe apoštola Pavla. Je autorom článku *Soul of the Party* pre *New Statesman* a spoluautorom knihy John Milbank, Creston Davis, Slavoj Žižek: *Paul's New Moment: Continental Philosophy and the Future of Christian Theology*.⁴⁵ V rámci tejto knihy napísal len 3 kapitoly, ale výlučne jedna z nich sa venuje apoštolovi Pavlovi. Žižek v kapitole nazvanej *Paul and the Truth Event* (Pavol a udalosť pravdy) píše o osobe apoštola Pavla cez okuliare Alaina Badiou, presnejšie cez jeho filozofiu udalosti. Žižekov vklad by sa dal označiť ako recenzia, ktorá do diela dopĺňa vlastné úvahy. V rámci danej kapitoly neprináša nové informácie o osobe apoštola Pavla, ale skôr obmotáva Badiouov pohľad na Pavla do ďalších filozofických termínov, ktoré do tejto oblasti neprinášajú v skutočnosti nič nové. Dalo by sa povedať, že robí tzv. „medvediu službu,“ pretože texty už i tak náročné na čítanie, preťažuje nezmyselnými alebo zbytočnými prepojeniami. Ako príklad takéhoto preťažovania textov môžeme uviesť už len samotný fakt, že až deviata strana z dvadsaťpäť stranovej kapitoly prvýkrát spomína samotného Pavla (nerátajúc výskyt Pavlovho mena v nadpise). Do tohto momentu stihne prebrať Francúzsku revolúciu, Hegela, Stalina, Derridu, problémy Talianskej ľavice z polovice 70. rokov, Októbrovú revolúciu, niekoľko gréckych výrazov a mnoho ďalších termínov, ktoré okrem špecifického kontextu môžu mať s Pavlovou osobou len pramálo spoločného. Dochádzame tak ku koreňu veci, ktorý zrejme spočíva v tom, že post-marxistov v skutočnosti nezaujíma historická postava apoštola Pavla. Preto si Žižek o Pavlovi dovoľí ľahkovážne poznamenať: „Pavol pravdepodobne nerozumel čo tým sám myslel, keďže bol nekonzistentný.“⁴⁶ Žižek na žiadnom mieste vo svojich dielach nedokazuje Pavlovi nekonzistentnosť, len ju bez argumentácie aplikuje. To sa nedá vysvetliť inak než Žižekovým citátom: „My, filozofi, často blufujeme. priznám to; veľa filozofov často blufuje.“⁴⁷ Toto tvrdenie podporuje Løland, keď na adresu Žižeka píše: „Žižek vyhlásil, ako už bolo spomenuté, že ho to nezaujíma čo mal Pavol na mysli.“⁴⁸ Prečo sa ale Žižek vo svojich dielach venuje apoštolovi

⁴⁴ BADIOU, Alain, Svatý Pavel, in: *REFLEXE – filosofický časopis* [online] [cit. 4. 12. 2021]. Dostupné na internete: https://www.reflexe.cz/Reflexe_41/Alain_Badiou_Svaty_Pavel.html.

⁴⁵ MILBANK, J. – ŽIZEK, S. – DAVIS, C. *Paul's New Moment: Continental Philosophy and the Future of Christian Theology*. Grand Rapids, Mich: Brazos Press, 2010, s. 82.

⁴⁶ CAPUTO, J.D., ALCOFF, L.M. eds. *St. Paul among the Philosophers*. Bloomington, IN: Indiana University Press, 2009, str. 179

⁴⁷ CAPUTO, ALCOFF. eds., *St. Paul among the Philosophers*, str. 179

⁴⁸ LØLAND, O.J. *The Reception of Paul the Apostle in the Works of Slavoj Žižek*. New York, NY: Palgrave Macmillan, 2018, str. 63

Pavlovi a ako ho vníma? Løland to dobre zhrňuje keď píše: „Žižek číta Pavla ako apoštola, ktorý zakladá pravý spôsob univerzalizmu, vyhýbajúc sa „rímskemu“ aj „židovskému spôsobu“. Kým rímsky spôsob spočíval v obrane „multikulturalistického tolerantného impéria zákonných práv“, židovský spôsob viedol k etnickému fundamentalizmu alebo nacionalizmu.“⁴⁹ Žižek číta Pavla ako politického teoretika, ktorého učenie je od základov politické.

Kritika

Ak ešte chvíľu zotrváme pri téme Žižeka, v prvej polovici článku sme sa opýtali otázku, ktorá na prvý pohľad nemá nič čo dočinenia s apoštolom Pavlom, no zároveň odpoveď na túto otázku poukazuje na Žižekove myšlienkové pochody, ktoré môžeme pozorovať najmä pri jeho chápaní a používaní apoštola Pavla v Žižekových filozofických a politických postojoch. Pýtali sme sa vyššie: „Používa Žižek filmy na vysvetlenie filozofie alebo používa filozofiu ako zámienku na to, aby mohol rozprávať o filmoch?“ Našou odpoveďou je: pravdepodobne ani jedno. Ani nepoužíva filmy na vysvetlenie filozofie, ani filozofiu nepoužíva ako zámienku preto, aby hovoril o filmoch. Ak zoberieme do úvahy, že ako filozof „blufuje“, tak jeho cieľom zrejme bude snaha indoktrinovať konzumenta jeho vlastným „Žižekovským“ spôsobom myslenia. Tak ako pri filmoch, tak aj pri apoštolovi Pavlovi poznatky nie používa, ale skôr zneužíva na dokazovanie svojej vlastnej verzie pravdy, resp. skôr svojho vlastného presvedčenia.

Prečo práve apoštol Pavol?

Filozofia postmodernizmom spôsobila svoju vlastnú smrť, ktorá spočíva v tom, že nedokáže veriť svojim vlastným tvrdeniam. Zároveň by filozofia ovplyvnená marxistickým príslubom spravodlivej spoločnosti chceli mať revolučný a transformatívny vplyv na politiku a kultúru, ktorých problém vidia v kapitalistickej organizácii ekonomiky. Kde vziať istotu vízie budúcnosti, keď historicky realizovaný marxizmus všade sklamal?

Podľa toho, ako číta Pavla Badiou, Pavol zažil „udalosť pravdy“, ktorá znamenala, že jeho učenie sa stalo univerzálne platným. Musíme však zabudnúť na bežne používanú definíciu pravdy, pretože Pavol podľa Badioua svojou skúsenosťou popiera zákon aj realitu (hlása vzkriesenie). Takýto subjekt je oslobodený od pravidiel a je schopný hlásať pravdu situácie. Tak sa Pavol stal v Badiouovej filozofii zakladateľom univerzalizmu. Ako sme videli vyššie, s biblickým apoštolom má táto teória spoločné len jeho meno.

Záver

Na záver už len zhrnieme to, že téma post-marxizmu v kombinácii s reálnym apoštolom Pavlom (ako ho máme možnosť poznať z Biblie a historických dokumentov) pri filozofoch ako sú Žižek

⁴⁹ LØLAND, The Reception of Paul the Apostle in the Works of Slavoj Žižek, str. 149

a Badiou nie je až takou veľkou témou. Ako blízko majú obaja filozofi k neomarxizmu, tak ďaleko majú k apoštolovi Pavlovi. Je úplne logické, že pre kohokoľvek s hlbokým svetonázorom, ktorý v ponímaní daného človeka môže zmeniť k lepšiemu kultúru a život ľudí po celom svete, bude postava apoštola Pavla naozaj veľmi inšpiratívnou osobnosťou. Z istého uhla pohľadu sa totiž naozaj zdá, že tento jeden človek svojím osobným svetonázorom a životnou filozofiou zmenil ľudstvo a dejiny na niekoľko stoviek rokov. No aj len pri letmom záujme o osobu Pavla sa človek stretáva s poznaním toho, že to nie Pavol, ale Kristus v ňom bol tým dejateľom zmeny dejín. Preto vziať Pavla a snažiť sa ho implikovať do vlastnej filozofie ako vodcu, bez snahy pochopiť, odkiaľ sa jeho presvedčenie berie, a zámerne selektovať, čo z osoby apoštola Pavla sedí do post-marxistickej ideológie, je prinajmenšom barbarstvo.

Barbarstvom by sme to mohli označiť už aj len pre to, že dvaja skúsení akademici napriek svojmu celoživotnému vedeckému zameraniu sa na osobnosť apoštola Pavla nepozerajú cez žiadne akademické princípy. Ignorujú vedecké postupy exegézy aj hermeneutiky, odmietajú sa pozeráť na historickú postavu Pavla cez akúkoľvek historickú kontextualizáciu a blufom sa snažia použiť svetoznámu dejinnú a pre kresťanov dôležitú osobnosť apoštola Pavla pre dokázanie vlastných zámerov, ktoré sa snád' viac od presvedčenia samotného Pavla ani líšiť nemôžu.

Použitá literatúra

BADIOU, Alain. *Saint Paul: The Foundation of Universalism*. Stanford, Calif, Stanford University Press, 2003.

CAPUTO, John D. – ALCOFF, Linda Martín. *St. Paul Among the Philosophers*. Bloomington, Indiana University Press, 2009.

FEE, Gordon D. *The First Epistle to the Corinthians*. Grand Rapids, Michigan, Eerdmans, 2014.

LACLAU, Ernesto – MOUFFE, Chantal. *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*. London, Verso, 2014.

LØLAND, Ole Jakob. *The Reception of Paul the Apostle in the Works of Slavoj Žižek*. New York, NY, Palgrave Macmillan, 2018.

MILBANK, John – ZIZEK, Slavoj – DAVIS, Creston. *Paul's New Moment: Continental Philosophy and the Future of Christian Theology*. Grand Rapids, Mich., Brazos Press, 2010.

ZIZEK, Slavoj. *Less Than Nothing: Hegel and the Shadow of Dialectical Materialism*. London, Verso, 2013.

BADIOU, Alain. Svatý Pavel, in: *REFLEXE – filosofický časopis* (cit. 4. 12. 2021). Dostupné na internete: https://www.reflexe.cz/Reflexe_41/Alain_Badiou_Svaty_Pavel.html.

Definition of UNIVERSALISM (cit. 22. 12. 2021). Dostupné na internete: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/universalism>.

Fvm: Marxizmus (cit. 2. 12. 2021). Dostupné na internete: <https://dai.fmph.uniba.sk/~filit/fvm/marxizmus.html>.

Žižek, Slavoj. *The European Graduate School*, (cit. 3. 12. 2021). Dostupné na internete: <https://egs.edu/biography/slavoj-zizek/>.

Slovenské slovníky. (cit. 22. 12. 2021). Dostupné na internete: <https://slovník.juls.savba.sk/?w=univerzalizmus&s=exact&c=G38b&cs=&d=kssj4&d=psp&d=ogs&d=sssj&d=orter&d=scs&d=sss&d=peciar&d=ssn&d=hssj&d=berolak&d=nonundb&d=orient&d=locutio&d=obce&d=priezviska&d=un&d=pskcs&d=psken#>.

Univerzalizmus, univerzalismus, universalismus – ABZ.cz: Slovník cizích slov. (cit. 22. 12. 2021). Dostupné na internete: <https://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/univerzalizmus-univerzalismus-universalismus>.

ŽIŽEK, Slavoj. *Internet Encyclopedia of Philosophy*. (cit. 3. 12. 2021). Dostupné na internete: <https://iep.utm.edu/zizek/>.

Prof. ThDr. Pavel Hanes, PhD.

Katedra teológie a katechetiky, Pedagogická fakulta UMB
Banská Bystrica

Mgr. Maroš Milán

absolvent štúdia na Katedre teológie a katechetiky,
Pedagogická fakulta UMB
Banská Bystrica

MOŽNOSTI PASTORACE DUCHOVENSKÝCH PRACOVNÍKŮ V PŘEDCHÁZENÍ SYNDROMU VYHOŘENÍ

Martin ŽŮREK

Abstract

The aim of this work is to find an answer to the basic question: How does the management of churches work with the issue of overloading clergy, seen from the perspective of pastoral workers (PW) themselves? Furthermore, the work deals with finding answers to the question of the extent to which the culture of the organization is favorably inclined to pastoral care for clergy, whether it creates a space of trust to share sensitive topics and whether the theory of care for clergy is in line with the practice. The aim of the work is achieved by the method of comparing results of a quantitative research conducted among employees (PW) with results of a questionnaire survey among church leaders. I asked the clergy of three denominations (ČCE, CB, CASD) to fill in a structured questionnaire, which also offer their PW the possibility of supervision as part of the preventive care. The research part of the work should provide answers to how employees perceive that they are taken care of in terms of burnout prevention. Whether the internal communication on this topic works, to what extent this issue is systematically addressed and what is the importance of supervision in the prevention.

Key words: organizational culture, pastoral care, care for the clergy workers, accompaniment, burnout syndrome, supervision.

Abstrakt

Cieľom tejto práce je hľadanie odpovede na základnú otázku: Akým spôsobom sa v manažmente cirkví pracuje s problematikou preťaženia duchovenských pracovníkov – videné z pohľadu samotných DP? Ďalej sa práca zaoberá hľadaním odpovedí na otázku, nakoľko je kultúra organizácie priaznivo naklonená pastoračnej starostlivosti o duchovenských pracovníkov, či vytvára priestor dôvery na zdieľanie citlivých tém a či je teória starostlivosti o duchovenských pracovníkov v súlade s praxou. Cieľ práce dosiahneme metódou porovnania výsledkov kvantitatívneho výskumu uskutočneného medzi zamestnancami (DP) s výsledkami prieskumu medzi vedúcimi cirkví. O vyplnenie štruktúrovaného dotazníka boli požiadaní duchovenští pracovníci troch denominácií (ČCE, CB, CASD), ktoré v rámci preventívnej starostlivosti ponúkajú svojim duchovenským pracovníkom využiť možnosť supervízie. Výskumná časť práce by mala dať odpovede na to, ako zamestnanci vnímajú, že je o nich postarané z hľadiska prevencie vyhorenia. Či funguje interná komunikácia v danej problematike, nakoľko je táto problematika systémovo riešená a aký význam má supervízia v otázke prevencie problému vyhorenia.

Klíčové slová: kultura organizácie, pastoračná starostlivosť, starostlivosť o duchovných, sprevádzanie, syndróm vyhořenia, supervízia.

1. Úvod

Tato práce se zabývá prevencí syndromu vyhořeni (dále SV) u duchovenských pracovníků (dále DP) a jejím cílem je hledat co nejvíce možností při zefektivnění péče o DP. Hlavním cílem teoretické části této práce je popsat symptomy SV v různých oblastech života a definovat pastorační péči u DP v součinnosti se SV. Druhá kapitola se věnuje potřebám DP a hledání cest, jak jim vyjádřit podporu v náročné službě. Na ni navazuje oddíl věnovaný samotné pastorační péči, jejímu významu, biblickému zarámování, uvedení nároků a ideálů pro duchovní doprovázení. Aby mohla být pastorační péče zdárně aplikována, je třeba mít zdravé nastavení vnitřních hodnot a cílů organizace. Těmito důrazy je uzavírána poslední kapitola teoretické části práce. Vzhledem k rozsahu praktické části budu svoji pozornost věnovat pouze závěrům jak teoretické, tak výzkumné části této práce.

Význam samotné problematiky však dostatečně vystihují slova doc. Aleše Opatrného, předního českého odborníka na pastorační práci:

„Je chybou považovat pastorujícího člověka za někoho, kdo všem poslouží a sám nic nepotřebuje. Bohužel v křesťanském prostředí se tak stává. Pojmy jako supervize jsou většinou neznámé, instituce podobné balintovským skupinám se vyskytují jen nahodile. Tak dochází k častému přetěžování pastorujících, k nástupu syndromu vyhořeni, případně k nevratným duchovním i morálním škodám, které nikdo neočekával. Někdy je také ve hře nesprávné přesvědčení, že dobrým křesťanem je ten, kdo na sebe nedbá.

Pastor si musí být především vědom toho, že jeho možnosti a schopnosti nejsou neomezené. Jinak řečeno: má si být vědom svých hranic a respektovat je. Dále čím více chce udělat pro druhé a čím větší nároky na něho kladené, tím zodpovědněji musí pečovat sám o sebe – ne naopak.⁵⁰

SV není zatím v České republice dostatečně medicínsky, a tedy ani právně, zakotven. Tato skutečnost u některých DP, kteří tíhnou svým založením k orientaci na výkon a považují své zaměstnání za poslání, může vést k přehlížení, popř. zamlčování přetížení, v němž se dlouhodobě nacházejí. Z obav, že selhali, se raději snaží s daným stavem vypořádat sami, což nemusí vždy zdárně skončit.

Největší nebezpečí SV spočívá v tom, že vzniká pomalu a nenápadně. Obvykle se vyvíjí několik let a je velmi těžké si jej v prvních stádiích všimnout, dokud nenastane úplné vyčerpání. Na základě těchto důvodů jsem přesvědčen, že by si význam prevence měli uvědomovat především

⁵⁰ OPATRŇ, A. (2014). *Pastorace zvláštních skupin*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, s. 174-175.

administrátoři a vedoucí církví a nastavit kontrolní a následně i pastorační mechanismy tak, aby o své obdarované zaměstnance nepřicházeli.

2. Proces vzniku SV

Jedna z nejběžnějších definic, kterou uvádí také Minirth a kol.⁵¹, popisuje vyhoření jako ztrátu nadšení, energie, idealismu, perspektivy a cíle. Lze je chápat jako stav duševního, tělesného a duchovního vyčerpání, způsobeného nepřetržitým stresem, k němuž jsou některé osobnostní typy náchylnější. Odborníci se shodují, že je to právě osobnost typu „A“, která má sklon k workoholismu, je soutěživá a silně orientovaná na výkon. Druhou rizikovou skupinou jsou obsedantně-kompulzivní osobnosti, jejichž významnou hnací silou je potřeba dosáhnout nadvlády. Ta se může v pomáhajících profesích projevat právě tím, že se vytvoří empatické prostředí, v němž se jim pastorační rádci svěřují a žádají je o radu a pomoc. Z demografického hlediska je potom patrné, že tlaku vyhoření jsou zpravidla vystaveni začínající pracovníci, přesněji mladí svobodní muži na počátku kariéry.⁵²

Přestože jsou psychickým vyhořením nejvíce dotčeni lidé, kteří pracují ve službách nebo pomáhajících profesích (jako jsou výše zmiňované zdravotní sestry, lékaři, poradci, učitelé a policisté), v podstatě se může stát kandidátem vyhoření kdokoli v jakémkoliv zaměstnání a na jakékoliv pracovní úrovni.⁵³

Křivohlavý⁵⁴ jmenuje mezi postiženými také profese duchovní – kněze, faráře a kazatele.

Jednotlivým fázím SV, jak je popisuje většina odborné literatury (nadměrná angažovanost, stagnace, frustrace, apatie a úplné vyhoření), pozornost věnovat nebudeme, protože nemají přímou souvislost se studijním charakterem této práce.

3. Symptomy SV

Symptomy na fyzické úrovni jsou často prvními příznaky nezdravého trendu v životě DP. Komplexní pastorační péče by mohla pamatovat i na tuto rovinu života, kdy by např. v procesu hodnocení pracovníka měl možnost i on sám např. vyplnit dotazník spokojenosti. Tak by vedení církve dostalo náležitě informace nejen ze strany svěřených farností, ale i od svého zaměstnance.

Je prokázáno, že pokud nebudeme správně zacházet s napětím a nenalezneme vhodnou míru pracovního nasazení, může stres přivodit různé druhy nemocí dávno před SV. Je velmi důležité být v kontaktu se svými emocemi a všimnout si toho, jak naše tělo reaguje na pracovní stres, aby se změny na našem zdraví nestaly nezvratnými. Kdo jiný má být v tomto ohledu reprezentantem zdravého a vyváženého životního stylu než představitelé církve na všech úrovních?

⁵¹ MINIRTH, F. – HAWKINS, D. – MEIER, P. – FLOURNOY, R. (2011). *Jak překonat vyhoření*. Praha: Návrat domů, s. 11.

⁵² MINIRTH, F. – HAWKINS, D. – MEIER, P. – FLOURNOY, R. (2011). *Jak překonat vyhoření*, s. 27.

⁵³ POTTEROVÁ, B. A. (1997). *Jak se bránit pracovnímu vyčerpání*. Olomouc: Votobia, s. 11.

⁵⁴ KŘIVOHLAVÝ, J. (1998). *Jak neztratit nadšení*. Praha: Grada Publishing, s. 23.

Mezi všemi symptomy bývá nejnápadnější právě ona emocionální vyčerpanost postižené osoby. Člověk v procesu narůstajícího SV častokrát nevnímá lásku ani nenávisť, radost ani žal,⁵⁵ a může snadno nabýt dojmu, že z této situace nelze nalézt žádné východisko. Běžné úkony jej natolik vyčerpávají, že mu již nezbývá energie na cokoli jiného. Vše se zdá být naprosto beznadějně a velkou zkouškou prochází i samotná víra DP, který nezřídka toto těžké období završí nejen odchodem z duchovenské služby, ale i z církve, pokud mu v jeho tísní nebyla poskytnuta náležitá podpora.

Postupnou kumulací jednotlivých příznaků se postižená osoba dostává do stavu převažující skepse, kdy ztrácí svoji nápaditost a kreativitu. Praxe potvrzuje Ptáčkovu⁵⁶ konstatování, kdy v konečném důsledku pracovník ze své situace viní instituci, ve které byl zaměstnán. Tomu bychom alespoň částečně mohli předejít, kdyby byl v každé denominaci vypracován pastorační plán o DP.

Ze sociálního hlediska dochází k odcizení, což představuje zejména nárůst negativismu a ztrátu zájmu. Zvláštním projevem je potom přezíravý, odosobněný, až téměř lhostejný postoj k okolí (sociální apatie), který může přerůst až v pohrdavé, sarkastické a agresivní chování.⁵⁷ Členové církve začínají být vnímáni jako přítěž, spolupracovníci jsou na obtíž a nadřizení představují zdroj ohrožení. U osob s původně vysokou empatií se projevuje empatie nápadně nízká, postupně narůstá počet konfliktů, což je pro duchovenskou práci velmi závažné zjištění, které značně snižuje kvalitu všech úkonů DP.⁵⁸

A konečně duchovní vyčerpání se projevuje ztrátou perspektivy a důvěry obecně, nejen vůči druhým lidem, ale i vůči Bohu. Obvykle pracovníci zakoušejí postupně narůstající pocit, že Bůh je bezmocný a že jedině oni jsou schopni v dané situaci pomoci. Aniž by si uvědomovali, co dělají, odmítají – vědomě či nevědomě – spoléhat na Boží moc a snaží se sami jednat jako Bůh. Souhlasím s Minirthem,⁵⁹ který upozorňuje, že někteří vypouští chvíle osobního modlitebního ztišení a čtení Bible a mají pocit, jako by byli v duchovním vakuu. V jednu chvíli jim začne připadat, že není nikdo a nic, co by mohlo pomoci. Postupem času propadají rozčarování a myslí si, že je jejich okolí včetně Boha nechalo na pospas vlastní situaci.

4. Motivace pro duchovenskou službu

Hawkins a Shohet⁶⁰ doporučují, aby se každý, kdo pracuje v pomáhajících profesích, upřímně zamyslel nad složitou směsicí motivů, které ho přivedly k volbě své profese. Pokud je pracovník

⁵⁵ KALLWASS, A. (2007). *Syndrom vyhoření v práci a v osobním životě*. Praha: Portál, s. 98.

⁵⁶ PTÁČEK, R. – RABOCH, J. – KEBZA, V. a kol. (2013). *Burnout syndrom jako mezioborový jev*, s. 28.

⁵⁷ STOCK, CH. (2010). *Syndrom vyhoření a jak jej zvládnout*. Praha: Grada, s. 13.

⁵⁸ PTÁČEK, R. – RABOCH, J. – KEBZA, V. a kol. (2013). *Burnout syndrom jako mezioborový jev*. Praha: Grada Publishing, s. 28.

⁵⁹ MINIRTH, F. – HAWKINS, D. – MEIER, P. – FLOURNOY, R. (2011). *Jak překonat vyhoření*. Praha: Návrat domů, s. 16.

⁶⁰ HAWKINS, P. - SHOHEIT, R. (2016). *Supervize v pomáhajících profesích*. Praha: Portál, s. 23.

schopen přiznat si své stinné, popřípadě nezdravé stránky motivů k pomáhání a způsob, jakým naplňuje své vlastní potřeby prostřednictvím pomoci druhým, tím zdravější, objektivnější a účinnější může být jeho služba.

Ze škály nezdravých motivů se jedná třeba o syndrom pomocníka, touhu po dokonalosti nebo je motorem k rozhodnutí pro vykonávání pomáhající profese vlastní osamělost. Dokonce i vlastní neschopnost vyjadřovat emoce může být motivací naslouchat druhým, zpovídat je a doprovázet v jejich bolesti, aby dotyčný alespoň takto zprostředkovaně emoce zakoušel. Častokrát jsou to projevy nevyřešených traumat z dětství či mládí, kdy byl dotyčný zatížen nezdravými nároky skrze výchovu, perfekcionismus otce či neschopnost rodičů ocenit výsledky činnosti, což vede některé pracovníky k tomu, aby si vybrali co nejmýslupnější zaměstnání, kterému pak věnují co nejvíce úsilí a pozornosti.

Jak ale může DP poskytovat kvalitní péči, když je sám nevyzrálý, zraněný a ještě k tomu neochotný na sobě pracovat? O to složitější pozici má pak v případě rozpoznání rizik SV a následnou schopnost s nimi pracovat.

Je patrné, že DP, kteří berou svou práci jako poslání, budou pohotověji k dispozici svým svěřencům a budou věnovat více pozornosti detailům své práce. Budou třeba i ochotně pracovat přes čas, protože jim práce přináší smysl. Má to však i svá rizika. Přílišná motivovanost přináší vysokou míru vnitřního, psychického napětí, které narušuje „normální“ fungování lidské psychiky a oslabuje tak aktuální vnitřní, subjektivní předpoklady výkonu. Celkově tedy může výkon snižovat a přivést organismus k vyčerpání.⁶¹ Pokud není duchovenská práce odborně supervidovaná, může se stát, že se mnoho DP pod nároky tohoto povolání naprosto vyčerpá.

Ruku v ruce s neustálou ochotou na sobě pracovat jde i duchovní život DP. Působení Ducha svatého umožňuje člověku prohlubovat a uvádět v soulad duchovní formaci a lidský, intelektuální a pastorační růst. Toto úsilí by mělo začít během teologických studií, v semináři pro budoucí duchovní, a mají ho podporovat také biskupové a odpovědné vedoucí orgány církve na všech úrovních napříč duchovenským spektrem.⁶² Pokud DP potřebu ticha a modlitby opomíjí, bude bez modlitby vystaven nebezpečí, že se z něho stane pouhý psycholog nebo sociální pracovník.⁶³ Členové církve však za ním chtějí přicházet předně jako za duchovním.

5. Význam pastorační péče o DP

Pastorace DP může být motivována z dvojího hlediska. Jedním hlediskem pastorace DP je snaha vést je k tomu, aby plnili své úkoly, nevyhýbali se náročné službě ve všech jejích rovinách a

⁶¹ BEDRNOVÁ, E. – NOVÝ, I. A kol. (2002). *Psychologie a sociologie řízení*. Praha: Management Press, s. 255.

⁶² *Direktář pro službu a život kněží*. Sekretariát České biskupské konference, 2016, s. 84. Dostupné z: <https://cbk.blob.core.windows.net/cms/ContentItems/296_00296/direktar-pro-sluzbu-a-zivot-knezi.pdf> [2021-01-17].

⁶³ VELLA, E. (2015). *Srdce pastýře*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, s. 27.

vyprošovali si dostatek pokory, trpělivosti, rozhodnosti, lásky, porozumění a moudrosti ke všem úkolům. Toto hledisko zahrnuje pozvání k pastýřství i napomenutím před opomíjením pastoračních povinností. Jde především o mentoring a vedení začátečníků v jejich službě, ale zároveň je to i povzbuzování zkušených DP, aby kvůli zklamání či nepochopení neopouštěli nebo nezanedbávali svoji službu.

Do té druhé oblasti spadá pomoc pečlivému pastýři v jeho přetížení. Asi nejpřesvědčivěji ze všech autorů zabývajících se péčí o kazatele popisuje nelehkou situaci pastýře Havránek:⁶⁴

„Pastýř svádí zápas s problémy svěřenců a zároveň boj se sebou samým. Prožívá přetížení fyzické i psychické. Pociťuje hořkost, když se rozdal, ale zůstal nepochopen. A sklízí spíše nevděk. Ten, který posiloval klesající ruce a podlamující kolena, potřebuje nyní, aby byla posílněna jeho ochablé ruka a upevněna jeho klesající kolena. Ve svém zápasu a boji potřebuje pomoc „oblaku svědků“ (Žd 12,1⁶⁵).“

Také DP potřebuje službu vzájemného budování, nápravy a potěchy. Vyvstává tedy otázka, kdo mu tuto službu zprostředkuje a nakolik je možné ji rozdělit mezi členy církve, vedení místního sboru, kazatelský sbor a biskupa či samotné vedení církve. Každý z nich má svoji nezastupitelnou roli, ale málokdy je tato podpůrná služba představena v uceleném pastoračním konceptu, aby mohla být komplexně koordinovaná a vyhodnocována.

Další formace DP se odehrává prostřednictvím aktivní účasti na životě církve, zejména na bohoslužebných shromážděních, kde je v kontaktu s věřícími a víceméně se mu dostává zpětné vazby ohledně kázání, liturgie či vedení církevních aktivit. Určité zakotvení mu přináší účast na pastorálkách (kazatelských shromážděních), od nichž by se neměl nechat odradit slabou náplní setkání ani nesympatickým vedením církve, které ne vždy rozhoduje v jeho prospěch. Podporu a zájem o DP vyjadřuje také vedení místní církve (staršovstvo, výbor sboru), které by mělo pravidelně přistupovat k jeho hodnocení s laskavým přispěním konstruktivní kritiky. Tato zpětná vazba je pro DP velmi důležitá. Není však pravidlem, že by všechny církve měly zpracovaný řád duchovenské služby a DP pak chybí nástroje, které by mu mohly pomoci zefektivnit jeho službu.

DP má své vlastní problémy různého druhu v různých fázích svého života, ať už jsou existenční, osobní, rodinné, zdravotní nebo duchovní. Není imunní vůči krizím. Předně potřebuje důvěryhodnou osobu, před níž může myslet nahlas.⁶⁶ Nabízí se, že by to mohl být kazatel (farář) senior nebo biskup (předseda církve). Častokrát však dochází ke střetu zájmů, pokud je „zповědník“ zároveň zaměstnavatelem či výše postaveným kolegou. Z toho důvodu je dobré přemýšlet o dalších možnostech, které by skutečně dovolily DP otevřít se v pro něj bezpečném prostředí, např. vyhrazený farář spítituál.

⁶⁴ HAVRÁNEK, A. (1986). *Úvahy o pastýřské péči*, s. 232-233.

⁶⁵ *Bible*. Český ekumenický překlad. Praha: Česká biblická společnost, 1990, s. 214.

⁶⁶ HAVRÁNEK, A. (1986). *Úvahy o pastýřské péči*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, s. 234.

6. Kultura organizace a péče o zaměstnance

Každá organizace má svoji specifickou kulturu a identitu, které jsou budovány vnitřními vztahy, hodnotami a chováním a podílí se na rázu rétoriky směrem k okolí (zákazníkům, partnerům, dodavatelům, potažmo konkurenci). Neexistuje organizace bez kultury. Schein⁶⁷ uvádí, že organizační kultura je fenoménem, který je v organizaci skrytý pod povrchem a má velice silný vliv na vše, co se v organizaci děje. Ve své celistvosti je však neviditelný a do určité míry také nevědomý. Otázkou tedy není, zda organizace má nebo nemá svoji specifickou kulturu, ale nakolik je schopna tuto kulturu utvářet záměrným způsobem.

Můžeme konstatovat, že kultura organizace představuje „soubor dlouhodobě trvajících a rozvíjejících představ, přístupů a hodnot, které organizace sdílí. Slouží převážně k vnější adaptaci a zároveň vnitřní integraci zaměstnanců“.⁶⁸ Organizační kultura a její vnitřní pravidla ovlivňují myšlení, mluvení a jednání pracovníků, čímž určují atmosféru, ve které probíhá veškerý vnitřní život organizace. S typickou charakteristikou dané jednotky podle Hawkinse⁶⁹ úzce souvisí soubor tradic, zásad, přesvědčení a postojů tvořících všudypřítomný kontext pro vše, co v organizaci děláme a co si myslíme.

Naším zájmem je budovat církev jako organizaci, jež si je vědoma svých hodnot, umí je komunikovat a zaměstnanci i vlastní členové se v nich snadno orientují. Taková organizace není zatížena zbytečnou byrokracií, snižuje nutnost kontrolních mechanismů, a urychluje procesy rozhodování.

Urban⁷⁰ zmiňuje v souvislosti s hodnotami organizace problematický fakt, že „jsou příliš obecné, nejasné či nepřesvědčivé. Formálně přijaté a často i okázale zastávané firemní hodnoty, které vyznívají nerealisticky a které se neodrážejí v reálném chování vedoucích pracovníků, mohou mít proto malý nebo dokonce nulový efekt“. Jinými slovy, pozornost organizace by měla být věnována rozlišení hodnot fungujících, hodnot fungujících částečně a hodnot sice proklamovaných, ale neúčinných. Zde by bylo zajímavé sledovat, jak své hodnoty v jednotlivých denominacích uskutečňují v praxi a nakolik je to pro členy církví, DP, ale i samotnou společnost srozumitelné.

K úspěšným předpokladům zdravých vztahů na pracovišti podle Šmída⁷¹ patří sebevýchova, schopnost kriticky posoudit vlastní činy a způsob jednání, schopnost sebeovládání a vzájemná důvěra. Každopádně by vedení organizace mělo zajistit takovou atmosféru otevřenosti a důvěry mezi vedoucími i řadovými pracovníky, v níž se lidé nebudou ostýchat otevřeně sdělit své názory,

⁶⁷ SCHEIN, E. H. (2004). *Organizational culture and leadership*. San Francisco: Jossey-Bass, s. 8.

⁶⁸ TOTH, D. (2010). *Personální management*. Praha: Powerprint, s. 39.

⁶⁹ HAWKINS, P. - SHOHET, R. (2016). *Supervize v pomáhajících profesích*. Praha: Portál, s. 165.

⁷⁰ URBAN, J. (2014). *Firemní kultura a identita*. Praha: Ústav práva a právní vědy, s. 15.

⁷¹ ŠMÍD, L. (1985). *Mezilidské vztahy v životě a na pracovišti*. Praha: Ústřední kulturní dům železničářů nositel Ceny Antonína Zápotockého, s. 13.

připomínky, obavy i nespokojenost. Zaměstnanci potřebují mít jistotu, že jim bude k dispozici vstřícný a zároveň kompetentní pracovník, který se zasadí o odstranění či zmírnění problémů. Pro zdravé vztahy a předcházení konfliktům na pracovišti je nezbytná komunikace jak v sestupné, tak ve vzestupné linii.⁷²

Je zřejmé, že mezi organizací, která si uvědomuje svoji vnitřní kulturu, a zaměstnancem s jeho individuálním vnitřním světem může existovat souhra. Kultura práce může být nápomocná jedinci k posilování jeho pocitů týkajících se žádosti o pomoc. Naproti tomu kultura některých organizací jedince odrazuje od toho, aby pomoc, popř. supervizi očekávali a žádali o ni. Důležité je, aby vedení organizace jedince motivovalo a povzbuzovalo k překonávání vnitřní nedůvěry, popř. vyloženého odporu. Kultura organizace může nejen ovlivnit rámec supervize, ale dokonce i zablokovat cestu k účinné pomoci skrze jakékoliv podpůrné nástroje.⁷³

7. Výzkum spokojenosti s poskytováním pastorační péče mezi DP

V praktické části jsem se zabýval výzkumnou otázkou: Jakým způsobem se v managementu církví pracuje s problematikou přetížení DP, viděno z pohledu samotných DP? Vnímají poskytovanou péči jako dostatečnou? Jaké „služby“ ze strany vedení církve postrádají nejvíce? Jaká je jejich konkrétní zkušenost s poskytovanou supervizí? Kvantitativní analýza výsledků respondentů ukázala velké rozdíly v praxi péče o DP v rámci prevence SV.

Výzkum byl uskutečněný formou strukturovaného dotazníku, který byl distribuován DP třech denominací. Získaná data byla zpracována kvantitativně (na úrovni statistiky prvního řádu s využitím grafického posouzení dat) a okrajově i kvalitativně (týká se slovních odpovědí a doplňujících informací u některých otázek). Bylo pokryto široké spektrum DP (do výzkumu byli zařazeni DP různých věkových kategorií a bývalí DP, jež v minulosti ukončili svoji duchovenskou činnost nebo odešli do důchodu), čímž byla zajištěna dostatečná validita získaných dat sloužící jako podklad pro následná vyhodnocení a interpretace.

Cílem bylo zmapovat situaci péče o DP, kteří mají zkušenost se supervizí. V první řadě bych rád porovnal výsledky šetření u administrátorů církví⁷⁴ s výsledky samotných DP (otázky v dotazníku č. 1-4).

Interpretace výsledků výzkumu vzhledem ke stanoveným hypotézám

⁷² KOUBEK, J. (2015). *Řízení lidských zdrojů. Základy moderní personalistiky*. Praha: Management press, s. 338-339.

⁷³ HAWKINS, P. - SHOHET, R. (2016). *Supervize v pomáhajících profesích*, s. 38.

⁷⁴ ŽŮREK, M. (2020). *Koučink jako součást pastorece v prevenci proti syndromu vyhoření u duchovenských pracovníků*. Diplomová práce. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela PF, s. 77. Dostupné z: <<http://opac.crzp.sk/?fn=detailBiblioForm&sid=9A7ADD0D299745E45C97BED3D3B4&seo=CRZP-detail-kniha>> [2021-03-11].

Analýza výsledků strukturovaného dotazníku zasláního DP třech denominací ukázala velké rozdíly mezi církvemi v péči o duchovenské pracovníky v rámci prevence SV, avšak ve všech případech také značný prostor ke zlepšení v péči o zaměstnance. Obecně lze konstatovat, že pracovníci očekávají větší podporu ze strany vedení církve, a snahu o zpřístupnění podpůrných prvků, které jsou v teoretické rovině schváleny, ale z různých důvodů se v plošné míře nevyužívají. Supervize, sabatiki, hodnocení pracovníků, obyčejný zájem ze strany vedení organizace či samotných kolegů jsou prvky, o kterých je třeba vést mnohem intenzivnější dialogy v jednotlivých církvích a poukázat na jejich výhody pro duchovenskou službu.

Provedeným výzkumem se potvrdily dvě ze čtyř stanovených hypotéz. Jedna hypotéza se nepotvrdila a zbývající pouze částečně.

- **Hypotéza č. 1: „DP jsou dlouhodobě přetížení“** se v tomto výzkumu **nepotvrdila**. Pouze 26,4 % DP odpovědělo na tuto otázku kladně. Administrátoři církví se shodují s DP v tom, že v pracovním přetížení se DP ocitají převážně nárazově (50 %, resp. 53,4 % z reakcí DP). Navzdory tomu však má 55,4 % DP osobní zkušenost se SV či s některými jeho symptomy. U nejmladší věkové kategorie DP je to 47,6 %. Kandidáti na vyhoření pozoruhodně nejsou ti DP, kteří mají v průměru na starosti 2 a více sborů (15,5 % „*Ano - jednou*“ a 15,5 % „*Ano - opakovaně*“). Pouze 31 % DP udává, že měli zkušenost s vyhořením, oproti výsledné hodnotě 55,4 % u všech respondentů. Také spokojenost DP v pracovním a duchovním životě (otázky č. 14 a 15) je hodnocena (v součtu možností „*Ano*“ a „*Spíše ano*“) z 80 % pozitivně.

- Výsledky odpovědí na otázku č. 4 (Jakým způsobem církev předchází SV) jasně deklarují, že pokud nějaká prevence SV v církvích probíhá, pak předně na pastorálcích či kazatelských setkáních. Vzhledem k tomu, že 82,4 % DP odpovědělo na otázku č. 5 (zda se na těchto setkáních vede dostatečná diskuze na téma SV) negativně (součet odpovědí „*Ne*“ a „*Částečně avšak nedostatečně*“), máme zde značně alarmující číslo, které **potvrzuje hypotézu č. 2: „Pastorace DP je nedostatečná. DP strádají nedostatečnou podporou ze strany vedení církví.“** Skutečnost, že v otázce č. 17 označili DP za nejslabší zdroj podpory a motivace (4 %) „*Respekt a ocenění ze strany zaměstnavatele*“, nemusí nutně znamenat, že je tato podpora velmi slabá. Může to vyjadřovat myšlenku, že na této podpoře nejsou až tak závislí (neočekávají ji) nebo že není primárním zdrojem podpory. Když však přiřadíme tuto informaci k výsledkům na následující (dle mého názoru nejdůležitější) otázce č. 18 a 19 (Čeho z podpory v rámci vaší služby se vám dlouhodobě nejvíce nedostává? Jakou pastorační podporu byste ve své službě ocenili nejvíce?), přicházíme k závěru, že „*Podpora ze strany zaměstnavatele*“ je skutečně slabou stránkou organizační kultury managementu církví. DP zvolili tuto možnost v obou případech jako nejčastější. Druhou největší potřebou DP je výraznější podpora od členů sborů, respektive vedoucích představitelů sborů a farností (v otázce č. 18). Tyto souhrnné výsledky potvrzují pravdivost druhé hypotézy.

Hypotéza č. 3: „DP se zdráhají mluvit o SV a následně požádat o pomoc“ se tímto výzkumem potvrzuje pouze **částečně**. Z výsledků odpovědí na otázku č. 6. (Přiznal/a byste vedení církve, že máte problém se SV?) vyplývá, že by se na své administrátory s důvěrou obrátilo 44 % DP. Dle reakcí na otázku č. 16 (Cítíte se ve své službě osamělý/á?) může ke složitosti této problematiky přispět i fakt, že 69 % DP má s osamělostí v nějaké míře osobní zkušenost.

Z těchto výsledků je patrné, že by vedení církví mělo srozumitelněji komunikovat hodnoty své denominace předně do řad svých zaměstnanců. Kvalitní a zdravé zázemí církve, které projevuje dostatečný zájem o své pracovníky, generuje všeobecnou důvěru. Ta se projevuje právě v případech, kdy pracovník prožívá těžkosti (nejen) v pracovním životě. Vzhledem k tomu, že se pohybuje v křesťanském prostředí, čekal bych přesvědčivější výsledek ve prospěch důvěry vůči vedoucím představitelům církve.

- Z výsledků odpovědí na otázku č. 3 je evidentní, že se vedoucí orgány církve systematicky nezaměřují na prevenci SV v rámci pastoračních rozhovorů, přestože má s vyhořením zkušenost 55,4 % (v součtu možností „*Ano*“ a „*Opakovaně*“) jejich zaměstnanců. Nejen tato individuální prevence skrze pastorační péči, ale i odborná pomoc je důležitou součástí péče o DP. Tuto skutečnost si částečně uvědomují i sami DP, kteří na otázku č. 19 (Jakou pastorační podporu byste ve své službě ocenil/a nejvíce?), uvedli hned za „*Pastorační péči ze strany vedení církve*“ (20 %) „*Intervizi*“ (17 %) a „*Supervizi*“ (13 %). Dle výsledků šetření z otázky č. 10 má však se supervizi 55 % DP určitou zkušenost (jednorázovou nebo opakovanou) a 65 % z těch, kteří hodnotili supervizi kladně, ji využívají pravidelně. Na základě těchto dat si dovoluji tvrdit, že **hypotéza č 4: „Systematická supervize by měla na zlepšení kvality péče o DP zásadní účinek“ je platná**. Podle výsledku závěrečné zprávy z roku 2011 (kdy nefungovala supervize v CASD) o supervizi stálo 62 % kazatelů. V rámci tohoto šetření se 37,5 % kazatelů přihlásilo, že alespoň jednou využilo možnosti supervize.

Závěr výzkumu a praktická doporučení

Cílem této kapitoly je vyhodnotit výstupy, zjistit silné a slabé stránky prevence SV a poskytování pastorační péče DP a vyvodit z odpovědí konkrétní závěry pro prevenci SV u DP. Analýza výsledků výzkumu ukázala na možné rezervy směrem ke zkvalitnění pastorační péče o DP. Při srovnání výsledků kvantitativního výzkumu provedeného mezi zaměstnanci (DP) s výsledky dotazníkového šetření mezi vedoucími církve⁷⁵ bylo zjištěno, že vedoucí církví jsou si vědomi zatížení, které DP ve své službě podstupují. Zároveň si však uvědomují, že svým zaměstnancům neposkytují dostatečnou pastorační péči, což potvrzují sami i zaměstnanci.

⁷⁵ ŽŮREK, M. (2020). *Koučink jako součást pastorační péče v prevenci proti syndromu vyhoření u duchovenských pracovníků*. Diplomová práce. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela PF, s. 73. Dostupné z: <<http://opac.crzp.sk/?fn=detailBiblioForm&sid=9A7ADD0D299745E45C97BED3D3B4&seo=CRZP-detail-kniha>> [2021-03-11].

1. Pro zefektivnění pastorace tato analýza doporučuje zintenzivnit individuální **pastorační péči** o DP a otevřít mnohem důsledněji vnitrocírkevní diskuzi na téma SV. Prevence v tomto ohledu souvisí s větší podporou možnosti supervize a intervize, které byly samotnými DP žádány. Tato podpora DP druhotně přináší pozitivní důsledky v kvalitě pomoci, kterou sami DP následně nejen členům církve poskytují. Zaměstnanci vnímají, že o ně může být ještě lépe postaráno, i když jsou se svým pracovním i duchovním životem převážně dlouhodobě spokojeni.

2. Zvláštní pozornost musíme věnovat porovnání výpovědí DP, kteří využívají **supervizi**, a těch, kteří ji nevyužívají. 65 % DP, kterým supervize „*Velmi pomohla*“, ji využívají pravidelně a spokojenost v pracovním životě udává 82,6 % DP, v duchovním životě dokonce 86,9 %. Vedle toho 81 % DP vykazuje dlouhodobou spokojenost jak v pracovním, tak v duchovním životě, přestože supervizi nevyužívají vůbec. Můžeme konstatovat, že z tohoto hlediska nemá supervize na DP zase tak výrazný vliv. Avšak touhu po profesionálním vedení (tréninku) v případě supervize, intervize, vůdcovství či koučinku vyjádřilo 54 % DP (data z otázky č. 19). Vzhledem k tomu, že 65 % z těch, kteří hodnotili supervizi kladně, ji také pravidelně využívají, bych si dovolil podpořit závěry Slowíka a Bauera,⁷⁶ kteří doporučují zavést supervizi jako „*přirozený prvek v duchovenské práci*“ (u začínajících DP doporučují skutečně fungující mentoring a koučink).

Nejvíce zkušeností se supervizí mají DP v ČCE. Reagovalo tak 69 % respondentů. Ti, kteří odpověděli, že jim byla supervize na překážku, ji využili pouze jednou a zároveň všichni shodně odpověděli, že pokud by měli problémy s vyhořením, nejsou si jisti, zda by o pomoc požádali vedoucí církve. Zde bych vnímal jako určitý problém DP pustit do „svého světa“ kohokoliv, kdo by mohl mít vliv na to, co prožívám nebo jak věci řeším. Tento negativní pohled by se mohl i díky supervizi postupně odbourávat díky kladně převažujícím hodnocením supervize. Mezi ženami ji využívají pravidelně 57 % respondentek.

3. Nemůžeme zapomenout na oblast **studijního volna**, tzv. sabbatikl. Ve všech třech zkoumaných denominacích je nejstarším nástrojem péče a prevence, který je ošetřen vnitřními předpisy. Z toho logicky vyplývá, že by měl být dostatečně adaptovaným, oproti supervizi, kterou se církve teprve učí využívat. Výsledky dotazníkového šetření však ukazují, že 69 % DP nikdy nevyužilo možnosti studijního volna a čtvrtina DP pouze jednou. Zde je vidět rozpor mezi teorií a praxí, který je nejzřetelnější v CASD. Doporučuji, aby byl výběr studijního volna (na základě pravidelného hodnotícího pohovoru) více pod dohledem administrátorů církve, aby jej alespoň 1x za 7 let absolvoval každý DP a aby byla v tomto období vyplácena DP adekvátní mzda, pro zvýšení motivace využití tohoto podpůrného prvku prevence. 21,6 % těch, kteří využívají supervizi, si zároveň vybírá studijní volno. Nemůžeme tedy říci, že by mezi DP dominovala určitá skupina, která by využívala komplexnější podporu své činnosti. S dostatečnou motivací ze strany vedoucích

⁷⁶ SLOWÍK, J. – BAUER, J. (2011). *Psychosociální aspekty současné situace kazatelů a jejich rodin v Česko-Slovenské unii Církve adventistů sedmého dne*. Závěrečná výzkumná zpráva, s. 6.

církve pro výběr studijního volna (otázka č. 13) není spokojeno 70 % DP, což stojí za zvýšenou pozornost.

4. Výsledky šetření ukazují, že 56 % DP neprochází **hodnotícím pohovorem** vůbec a 30,4 % pouze sporadicky. Dovolím si tvrdit, že zájem administrátorů o DP vyjádřený dobře připraveným hodnotícím pohovorem by mohl zásadním způsobem přispět ke stabilitě DP. Pokud by vycházel z komplexních dat založených na výstupech pozorování samotných členů svěřených sborů, staršovstva (administrátorů sboru), ale i kolegů spolupracovníků, případně spolupracovníků v daném pracovním týmu, a byl veden v duchu lásky a citlivého přístupu, přispělo by toto hodnocení k zefektivnění jejich práce, prohloubení smysluplnosti služby a k další motivaci ve službě. Ve výzkumu⁷⁷ z roku 2011, který se zabýval spokojeností kazatelů CASD, stálo o pravidelné komplexní hodnocení 62 % respondentů (uvedli možnost „*Rozhodně ano*“). Realita však ukazuje, že v případě CASD jej absolvovalo pouze 12,5 % respondentů.

5. Jestliže mezi DP panuje určitý **ostych sdílet míru dlouhodobého přetížení** a pozorované příznaky SV (viz otázka č. 6), vidím jako skutečnou výzvu směrem k administrátorům církvi být s nimi v pravidelném kontaktu a udržovat důvěrnou rovinu vztahů, což však může znamenat nutnost zásadně přehodnotit strukturu náplně práce vedoucích církve, nebo zajistit faráře-spirituála, který se bude plně věnovat pastorační péči DP. Tento směr podporují i některé z poznámek na konci dotazníku typu: „*stačilo by více obyčejného zájmu o naši práci*“.

6. 69 % z těch DP, kteří dlouhodobě **zvažují odchod z duchovenské práce** (tj. 16 % celkových respondentů) uvádí, že supervizi alespoň jednou využili. Spokojenost v pracovním i duchovním životě shodně vnímá 55 % respondentů této skupiny. Své dlouhodobé pracovní přetížení (otázka č. 1.) hodnotí tato skupina z 41 % odpovědí „*Ano*“ a z 45 % „*Nárazově*“, což činí 86 %. Naproti tomu výsledky u všech respondentů jsou 26,4 % „*Ano*“ a 53,4 % „*Nárazově*“, celkem 80 %. To znamená, že pracovníci dlouhodobě zvažující odchod z duchovenské služby jsou o 14,6 % vystaveni většímu riziku dlouhodobého pracovního přetížení a měli opakovaně příznaky SV ve 41,4 % (pro srovnání u všech respondentů to je 27 %). Toto zvýšené napětí může mít úzkou souvislost s mírou ochoty vytrvat ve službě i nadále. Zároveň tato skupina pociťuje o 10 % větší nedostatek podpory ze strany vedení církve a ze strany vedení sborů než ostatní DP. Na základě odpovědí na otázku č. 18 mají záměr odejít ze služby v církvi ti DP, kteří touží nejvíce po chybějící podpoře od vedení církve (35 %). Následující nejčastější odpovědí pak byla chybějící podpora ze strany vedení sboru/staršovstva. V tomto ohledu vnímám v managementu církvi velký prostor pro základní individuální pastorační, tak i odborné nástroje, které by měli mít DP k dispozici. Délka praxe v tomto výzkumu nemá na zvažování odchodu z duchovenské práce vliv. Pokud jde křesťanským církvim o to, aby si udržely kvalitní zaměstnance (a v případě adeptů na vyhoření se často jedná o silně motivované a výkonné zaměstnance), musí se důkladněji zabývat sledováním

⁷⁷ SLOWÍK, J. – BAUER, J. (2011). *Psychosociální aspekty současné situace kazatelů a jejich rodin v Česko-Slovenské unii Církve adventistů sedmého dne*, ot. č. 46.

„stavu“ svých zaměstnanců, což umožňuje právě hodnotící pohovor, případně propojený s dotazníkem o SV, který se v praxi církevního managementu vůbec nevyužívá (0 %).

7. Skupina pracovníků, kteří odešli z duchovenské práce, potřebovala z 66,5 % vnímat mnohem větší podporu ze strany vedení církve, zbývající uváděli potřebu větší podporu ze strany staršovstva/vedení sborů. Ve svých komentářích na konci dotazníku (viz příloha č. 1) pak někteří uváděli, že by jim srozumitelnější vyjádření respektu a ocenění (ze strany vedení církve i vedení sboru) bylo oporou a motivací v duchovenské práci vytrvat.

Na základě těchto skutečností navrhuji, aby **funkční vzorec péče o DP** zahrnoval pravidelný osobní kontakt (min. 2x za rok) s administrátorem církve (popř. seniorátním farářem či farářem spirituálem) a možnost odborných nástrojů pomoci, jako je pravidelná supervize, popř. intervize (min. 1x za čtvrtletí, ideálně 1x za měsíc, jako je běžné u pomáhajících profesí). Dále doporučuji jednou za dva roky hodnotící pohovor, který bude vycházet z dat získaných od supervizora, kolegů DP, členů staršovstva a vybraných členů církve/farnosti. Jako samozřejmost vnímám pravidelné využívání sabatiku dle pravidel dané denominace. Vše by mělo směřovat k posílení a další motivaci DP. V rámci komplexní pastorače by měli vedoucí církve pravidelně rozesílat mezi své zaměstnance anonymní dotazník spokojenosti. Touto cestou by administrátoři dostali informace, které jim poskytnou náležitou zpětnou vazbu, a sami tak mohou být díky svému inovativnímu přístupu začleňování nových kroků (ochota se zařadit se do hodnocení pracovníků, zapojení se do supervize) motivací pro své zaměstnance. Doporučuji tedy vedoucím pracovníkům církve vypracovat jasný a srozumitelný (tzn. dobře hodnotitelný) pastorační plán o DP, který by vycházel z jejich stávajících možností a zároveň obsahoval progres v horizontu příštích pěti letch personální činnosti církve.

Závěr

V této práci jsem se zabýval hlavní výzkumnou otázkou: Jakým způsobem se v managementu církvi pracuje s problematikou přetížení DP, viděno z pohledu samotných DP? Vycházel jsem z předpokladu, že DP jsou dlouhodobě přetížení a prevence z pozice administrátorů církvi je v této oblasti podceňována.

Ve své diplomové práci jsem se snažil poukázat na rizikové faktory SV u pomáhajících profesí a okolnosti, které k tomuto narůstajícímu trendu ve společnosti zaměřené na výkon přispívají. Tato rigorózní práce je pokračováním tématu SV, kdy se snažím akcentovat skutečnost, že proces SV umocňuje nedostatek zájmu a vyjádřené podpory ze strany zaměstnavatele, absence hodnotících mechanismů, supervize a v neposlední řadě limity finančního ohodnocení, popř. chybějící systém odměn.

Na základě poznatků z teoretické části je zřejmé, že intenzivnější komunikace mezi DP a vedoucími církve by přinesla pracovníkovi více podnětů k sebereflexi, což by jej osvobodilo od

některých mylných čekávání a jeho služba by se stala zdravější, objektivnější a účinnější.

S lítostí musím konstatovat, že odborná literatura neposkytuje při hledání odpovědi na otázku kvality pastorační péče o DP mnoho zázemí. Pastorační cíle, které knihy akcentují, se převážně soustředí na tři základní kategorie: děti a mládež, stávající členy církve, kteří víru ztrácejí nebo ztratili, a třetí nejčastější kategorií jsou staří, nemocní, popř. umírající členové církve. Kromě těchto pastoračních důrazů se v církvi potřebujeme cíleně zabývat možnostmi pastorace DP.

Většina odborníků zaujímá obecně popisný postoj a jejich příspěvky jsou spíše úvodem do problematiky, případně přistupují k této otázce z pozice mentorů. Velmi důsledně definují rámec duchovenské služby s jejich povinnostmi na základě teologických principů, biblických vzorů s důrazem na ideál služby. Zároveň zdatně poukazují na výzvy a nebezpečí, jakým musí DP čelit, a následně zdůrazňují, jakým způsobem by měl DP jednat, aby splňoval ideály „věrného pastýře“. To v jejich případě zahrnuje péči nejen o farnost a její okolí, ale také o své manželství, popř. rodinu, a své tělo, aby nic z toho nestrádalo.

Zdůrazňování nároků kladených na DP a příkladného života v poslání, které jim bylo svěřeno, však může rizikovým typům osobností zaměřených na zvýšenou míru zodpovědnosti způsobit ještě větší tlak ve službě, místo vytouženého osvobození od nadměrných očekávání. Primární otázkou však není: „Co má DP dělat?“, případně „Jak by to měl dělat?“ V této práci jsem se snažil hledat odpověď na otázku: „Jakou péči a podporu DP přijímá, aby mohl sloužit co nejefektivněji?“ Je to otázka, kterou by se měli zabývat předně vedoucí jednotlivých církví. Právě oni by měli být v této oblasti proaktivní a hledat způsoby péče o zaměstnance. Nabízejí se mnohá aktuální pastorační témata. Vedle dlouhodobé zátěže a stresu je důležité zabývat se neschopností DP říkat NE a nastavovat hranice, jejich frustrací, pocitem neúspěšnosti či neocenění, ztrátou autenticity, zvýšenou kritičností, prokrastinací a dalšími tématy, která mají vliv jak na kvalitu života DP samotného, tak na kvalitu péče o pastory. Tato oblast by si zasloužila samostatnou práci.

Dozorčí orgány církve potřebují mít jasný plán a strategii, jaké podpory se DP má dostávat skrze vedení sborů (staršovstvo), duchovenský sbor, pomocné pastorační složky (supervize, bálintovské skupiny) a od samotného vedení církve. To vše zahrnuje kultura organizace, která má silný vliv na to, co se v organizaci děje, ale také neděje. Vedoucí církví potřebují hledat vyvážený postoj, v něm se hodnoty organizace rozdělují mezi členy církve, popřípadě zájemce o členství, a samotné DP. Organizace, která chce přistupovat k této problematice důsledně a zodpovědně, bude účelně investovat do vzdělávání a podpory svých členů, klást důraz na dodržování určitých standardů kvality služeb, na srozumitelnost organizace (církve) pro členy i veřejnost, a zároveň bude mít zájem o další systematickou formaci svých zaměstnanců, kterou si ošetří víceúrovňově, a bude počítat i s jejími finančními nároky.

Základní rovinou péče zůstává prostý zájem administrátorů církve o DP, v němž je patrná autenticita, prostor k dělání chyb a ochota ke zranitelnosti. Tato rovina diskuze musí být oboustranná. Je statisticky dokázáno, že organizace, v nichž se k sobě lidé chovají s respektem, navzdory „stinným stránkám služby“ pracují efektivněji a jsou účinnější v dosahování cílů. Jejich

zaměstnanci prokazují vlastní iniciativu, atmosféra a péče o jejich svěřence (členy církve) je na mnohem vyšší úrovni.

Vzhledem ke skutečnosti, že si duchovenská práce díky důležitým hodnotám, jež nese, zaslouží motivované a kreativní pracovníky, nebezpečí SV nesmíme podceňovat. Jeho důsledky mají na svědomí nejen odchod některých pracovníků, ale také způsobují, že DP ztrácí svoji nápaditost, schopnost koncentrace, odvahu ke kreativitě a zvyšuje se u nich míra podrážděnosti. Tyto a další negativní aspekty nejsou ani v církvi dobrým svědectvím, natož mimo ni.

Výsledky provedeného výzkumu ukázaly, že pastorační DP vzhledem k prevenci SV je v praxi značně podceňovaná. Obecně je tento fenomén znám, ale hlubší diskuze není otevřena, ač by o to DP stáli. Nevnímám to jako neochotu ze strany administrátorů církve, spíše je to dáno jejich velkou zaneprázdněností kvůli širokému spektru povinností a jen velmi slabě definované personální politice v církvi. Tato oblast by měla být vystavena ještě podrobnějšímu pohledu.

DP vykonávají skutečně smysluplnou činnost a toto vědomí může být silně podpořeno zdravou kulturou organizace. Nebo jim naopak kvůli vágně definované kultuře organizace přinese do služby trpkost a zbaví je posledních zbytků motivovanosti a angažovanosti v Božím díle. Věřím, že chceme mít silně motivované DP, kteří budou i díky zdravě nastaveným hodnotám církve hrdými zaměstnanci, ne předně pro výši platu, ale pro vstřícnou kulturu zájmu a péče, která v církvi panuje. Na základě mnohých výzkumů je jasné, že si společnost necení duchovenského povolání, o to silněji by mělo vedení církví svoje ocenění různými způsoby DP komunikovat. Ač jsou některé z podpůrných systémů pastorační DP v jednotlivých denominacích definovány, v praxi se naplňují jen váhavě. Např. ČCE umí využívat supervizi, CB zase sabatiki. Pokud má být o DP náležitě postaráno, je třeba zaujmout komplexní přístup, který se musí dozorcí orgány církve v budoucnu naučit.

Nerad bych touto prací vzbudil mylný dojem, že perspektiva funkční pastorační péče spočívá pouze v „profesionální“ podpoře díky nabízené supervizi, koučinku a využití možností dalšího vzdělávání. Pokud bychom v prevenci SV počítali jen se silným horizontálním vlivem na DP, nabízeli bychom pouze pseudořešení daného problému. Pro duchovenské povolání je zásadní právě ona vertikála, která zahrnuje takové skutečnosti, jako je víra, a ve vztahu k Bohu tradicí osvědčené nástroje, jako je *vocatio Dei* nebo v předchozí kapitole zmíněná duchovní cvičení, nemluvě o nejintimnějších duchovních nástrojích, jako je modlitba, Večeře Páně a *koinonia*.

Důraz této práce spočívá na nástrojích pastorační DP, které má v rukou zaměstnavatel a kterými může být výrazným způsobem nápomocen v kvalitě péče o DP a v jeho odvedené práci vůči svěřeným farnostem a sborům, nepočítaje samotný přesah prevence před vyhořením.

Použitá literatura

- BEDRNOVÁ, E. – NOVÝ, I. A kol. 2002. *Psychologie a sociologie řízení*. Vyd. 2. Praha: Management Press, 2002. 586 s. ISBN 80-7261-064-3.
- HAVRÁNEK, A. 1986. *Úvahy o pastýřské péči*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství. 1986. 286 s. ISBN neuvedeno.
- HAWKINS, P. - SHOHET, R. 2016. *Supervize v pomáhajících profesích*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2016. 208 s. ISBN 978-80-262-0987-4.
- KALLWASS, A. 2007. *Syndrom vyhoření v práci a v osobním životě*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007. 144 s. ISBN 978-80-7367-299-7.
- KOUBEK, J. 2015. *Řízení lidských zdrojů. Základy moderní personalistiky*. Vyd. 5. Praha: Management press, 2015. 399 s. ISBN 978-80-7261-288-8.
- KŘIVOHLAVÝ, J. 1998. *Jak neztratit nadšení*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, spol. s.r.o., 1998. 136 s. ISBN 80-7169-551-3.
- MINIRTH, F. – HAWKINS, D. – MEIER, P. – FLOURNOY, R. 2011. *Jak překonat vyhoření*. Vyd. 1. Praha: Návrat domů, 2011. 140 s. ISBN 978-80-7255-252-8.
- OPATRNÝ, A. 2014. *Pastorace zvláštních skupin*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2014. 196 s. ISBN 978-80-7465-116-8.
- POTTEROVÁ, B. A. 1997. *Jak se bránit pracovnímu vyčerpání*. Olomouc: Votobia, 1997. 263 s. ISBN 80-7198-211-3.
- PTÁČEK, R. – RABOCH, J. – KEBZA, V. a kol. 2013. *Burnout syndrom jako mezioborový jev*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2013. 168 s. ISBN 978-80-247-5114-6.
- SCHEIN, E. H. 2004. *Organizational culture and leadership*. San Francisco: Jossey-Bass, 2004. 416 s. ISBN 978-1-1192-1204-1.
- SLOWÍK, J. – BAUER, J. 2011. *Psychosociální aspekty současné situace kazatelů a jejich rodin v Česko – Slovenské unii Církve adventistů sedmého dne*. Závěrečná výzkumná zpráva. 7 s. nepublikováno.
- STOCK, CH. 2010. *Syndrom vyhoření a jak jej zvládnout: Rozpoznání, léčba, prevence*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010. 105 s. ISBN 978-80-247-3553-5.
- ŠMÍD, L. 1985. *Mezilidské vztahy v životě a na pracovišti*. Praha: Ústřední kulturní dům železničářů nositel Ceny Antonína Zápotockého, 1985. 105. s. ISBN neuvedeno.
- TOTH, D. 2010. *Personální management*. Vyd. 1. Praha: Powerprint, 2010. 474 s. ISBN 978-80-87415-05-4.

URBAN, J. 2014. *Firemní kultura a identita*. Praha: Ústav práva a právní vědy, 2014. 110 s. ISBN 978-80-87974-05-6.

VELLA, E. 2015. *Srdce pastýře*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2015. 159 s. ISBN 978-80-7195-744-7.

Vědecko-kvalifikační práce

ŽŮREK, M. 2020. *Koučink jako součást pastorace v prevenci proti syndromu vyhoření u duchovenských pracovníků*: diplomová práce. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela PF, 2020. 116 s. Dostupné z: <<http://opac.crzp.sk/?fn=detailBiblioForm&sid=9A7ADD0D299745E45C97BED3D3B4&seo=CRZP-detail-kniha>>.

Internetové zdroje

Direktář pro službu a život kněží. Sekretariát České biskupské konference, 2016. Dostupné z: <https://cbk.blob.core.windows.net/cms/ContentItems/296_00296/direktar-pro-sluzbu-a-zivot-knezi.pdf>.

Mgr. Martin ŽŮREK
absolvent štúdia na Katedre teológie a katechetiky,
Pedagogická fakulta UMB
Banská Bystrica

JEŽIŠOVA VÝCHOVA A SEBAVÝCHOVA

Viktória ŠOLTÉSOVÁ

Abstrakt

Cieľom múdrosti je odovzdať zásady správneho života a hlavne podľa nich žiť. Aj preto prostredie pisárov v Ježišovej dobe nebolo jediným, v ktorom sa rozvíjala múdroslovná tradícia. Existovalo tiež prostredie ľudovej múdrosti. Tu odovzdával otec svojmu synovi pravidlá pre život, zásady rodinného života, či povinnosti detí voči rodičom.⁷⁸ Tieto pravidlá života sa čoskoro stali typickým nástrojom vyučovania. Múdrosť dostáva ďalšiu, tentokrát didaktickú úlohu.⁷⁹ S rozvojom vzdelávania súvisí vznik pisárskych škôl. Svoju úlohu zohrávali aj sviatky, ktoré mali zvláštny bohoslužobný charakter. Výchova sa tak odohrávala okrem rodiny aj v náboženskej komunite. V tomto príspevku sa zameriame na Ježišovu výchovu a seba výchovu analýzou textových zdrojov v kanonickej literatúre, ako aj analýzou prístupov iných autorov k zvolenej problematike.

Kľúčové slová: Ježiš, výchova, seba-výchova, rodina, synagóga, múdroslovie

Abstract

The goal of wisdom is to pass on the principles of good life and, above all, to live by them. That is why the environment of the scribes in the time of Jesus was not the only one in which the wisdom tradition developed. There was also an environment of folk wisdom. Here the father passed on to his son the rules for life, the principles of family life, or the obligations of the children to their parents. These rules of life soon became a typical teaching tool. Wisdom gets another, this time a didactic role. The establishment of writing schools is related to the development of education. Holidays that had a special religious character also played a role. In addition to the family, the education also took place in the religious community. In this paper, we will focus on Jesus' education and self-education by analyzing textual sources in canonical literature, as well as by analyzing the approaches of other authors to the chosen issue.

Key Words: Jesus, education, self-education, family, synagogue, wisdom

Ježišova výchova doma a v širšej rodine

Ježišov pôvod je podrobne zaznačený v synoptických evanjeliách podľa Matúša a Lukáša vo forme rodokmeňa. Tie naznačujú predpovedaný príchod Mesiáša a opisujú okolnosti Kristovho narodenia a rané detstvo. Ako uvádza Peres, starozákonné pozadie potvrdzuje predpovedaný

⁷⁸ Rolf RENDTORFF, *Hebrejská bible a dejiny*. Praha: Vyšehrad, 1996, s. 117.

⁷⁹ Marco CHIOLERIO, *Blaze tomu, kto slyší tato slova*. Praha: Paulínky, 1997, s. 193–194.

príchod Spasiteľa.⁸⁰ Rané detstvo prežil Ježiš v Egypte. Aj keď pravdepodobne žil v diaspore, židovskej komunite, ktorá vznikla ešte začias veľkého zajatia, prostredie mohlo byť pre jeho rodičov spočiatku nové a zaradenie sa do komunity nemuselo byť úplne bezproblémové. Úlohou otca bolo naučiť dieťa remeslu, predpokladáme teda, že Jozef vykonával svoje tesárske remeslo aj tam a jeho malý syn bol v nepretržitom kontakte s obidvoma rodičmi. Ježiš vyrastal po návrate rodičov z exilu v galilejskom meste Nazaret. Predpokladá sa, že vyrastal v rodinnom prostredí (Mt 2 a Lk 2). Príbehy z Ježišovho detstva sa nachádzajú v apokryfných evanjeliách, a to hlavne v Jakubovom protoevanjeliu, Tomášovom evanjeliu o detstve, Arabskom evanjeliu o detstve, Pseudo-Matúšovom evanjeliu, v Zvesti pôrodnej baby o Ježišovom narodení v jaskyni a v Jánovom živote podľa Serapia.⁸¹ Aj zmienky v evanjeliách však odhaľujú výchovu a prostredie, v ktorom vyrastal. Pôvod, rast, výchova a vzdelávanie v Galilei nám naznačujú život Pána Ježiša v období pozemského detstva.

Rodinná výchova spočívala z výučby tradičných, modlitebných, liturgických a múdroslovných výrokov, príbehov týkajúcich sa histórie vyvoleného Božieho ľudu.⁸² Ježiš sa stretával jednak s pôvodnou židovskou kultúrou na vidieku, ale aj s prvkami helenistickej kultúry, ktorá prevládala vo väčších mestách. Ježiš si všimnal zvyky obyvateľov Palestíny a mnohé z nich spomína vo svojich neskorších rečiach, najmä v podobenstvách. Ako uvádza Gábriš, v podobenstve o svetle Ježiš predpokladá, že jedna lampa osvetlí celý dom, teda jednu spoločnú miestnosť pre celú domácnosť (Mt 5,15).⁸³

Slávenie sviatkov v rodinnom kruhu v spojení s náboženskou komunitou bolo dôležitou súčasťou výchovy v rodine. Počas slávnosti paschy zabíjal baránka otec rodiny, pri jeho jedení potom podrobne rozprával o vyslobodení národa z Egypta. Spievali sa chválospevy: počas večere doma a po nej aj spoločne v uliciach. Častokrát boli sviatky spojené s pôstom a modlitbami. V Novom zákone sa nespomínajú všetky, zasahovali však do spôsobu života a myslenia. Ježiš sa ich pravdepodobne zúčastňoval rovnako ako ostatní židia.⁸⁴ Ježiš bol podľa evanjelistu Lukáša už ako dieťa plnený múdrosťou.

Lk 2,40

τὸ δὲ παιδίον ἤξανε καὶ ἐκραταιοῦτο πληρούμενον σοφία καὶ χάρις θεοῦ ἦν ἐπ' αὐτό.

Chlapec rástol a mocnel, plný múdrosti, a Božia milosť bola s ním.

Lk 2,47

⁸⁰ Imrich PERES, *Aspekty výchovy a vzdelávania v antike a v spisoch Nového zákona*, Bibliotheca Antiqua et Biblica 1, Bratislava: Academia Christiana, 2002, s. 19.

⁸¹ Tamže, s. 16.

⁸² Tamže, s. 25.

⁸³ Karol GÁBRIŠ, *Dejiny novozmluvnej doby*. Bratislava: SEBF, 1994, s. 88.

⁸⁴ Tamže, s. 132–137.

ἐξίσταντο δὲ πάντες οἱ ἀκούοντες αὐτοῦ ἐπὶ τῇ συνέσει καὶ ταῖς ἀποκρίσεσιν αὐτοῦ.

Všetci, čo ho počúvali, boli ohromení jeho rozumnosťou a odpoveďami.

Dôležitý text objasňujúci konkrétnu situáciu z Ježišovho detstva je jeho zotrvanie v Jeruzalemskom chráme počas osláv Veľkej noci, po odchode rodičov (Lk 2,45-52). Jeho odpoveď na ich výčitku, že sa o neho báli keď ho hľadali, nám objasňuje jeho sebaepochopenie a duchovné prežívanie. Pozrime sa na tento text vo verši 49:

καὶ εἶπεν πρὸς αὐτούς τί ὅτι ἐζητεῖτέ με οὐκ ᾔδειτε ὅτι ἐν τοῖς τοῦ πατρὸς μου δεῖ εἶναί με;

On im odpovedal: „Ako to, že ste ma hľadali? Či ste nevedeli, že sa mám zaoberať tým, čo patrí môjmu Otcovi?“

Aj keď jeho odpovedi rodičia nerozumeli, ďalej je zdôraznené, že po návrate do Nazareta bol rodičom poslušný, vzdelával sa a bol obľúbený u Boha aj u ľudí (v. 51-52).

Výchova v synagóge

Okrem rodiny mal Ježiš v detstve kontakt aj so synagógami v galilejskom Nazarete a v Kafarnaume. Pôvodne bol síce otec učiteľom dieťaťa, ale v 1. st. pr.Kr. založil kráľ Alexander Janneus školy pre chlapcov, ktoré boli v hlavnej miestnosti synagógy. Čítanie Tóry začínalo v piatich rokoch dieťaťa, v desiatich začali so štúdiom ústne podávanej Tóry a komentárov mudrcov ku rôznym biblickým úryvkom.⁸⁵ Keďže v Galilei neboli samostatné rabínske školy, učil ho zrejme Jozef a výučba bola dopĺňaná v synagóge.⁸⁶ Ako dvanásťročný musel absolvovať skúšku náboženskej dospelosti tzv. *bar micva*, po ktorej sa mohol zúčastňovať bohoslužieb. Bol preto vyučovaný v škole v synagóge. Okrem základných znalostí si deti osvojovali židovské zvyky, Pentateuch aj celý Starý zákon, výroky rabínov a históriu Izraela. Predpokladá sa, že sa Ježiš naučil aj grécky kvôli diaspóre a štúdiu LXX, ako aj starohebrejskú reč *lingua sancta*, v ktorej boli písané starozákonné texty.⁸⁷ Synagogálne zhromaždenie nemalo pevný poriadok, čítať z Tóry mohol každý Žid, ktorého predstavený synagógy vyzval, potom nasledoval výklad a modlitba.⁸⁸ Náboženský život okrem soboty prebiehal v synagóge aj v iné dni, kedy boli modlitebné hodiny, súdy a prebiehala tam výučba.

⁸⁵ Miriam FEINBERGOVÁ-VAMOSHOVÁ, *Každodenný život v Ježišovej dobe*. Bratislava: Karmelitánske nakladateľstvo, 2010, s. 57.

⁸⁶ Karol GÁBRIŠ, *Kristus (Mesiáš) – Ježiš. Výskum jedného života*. Bratislava: EBF UK, 1995, s. 83.

⁸⁷ Imrich PERES, *Aspekty výchovy a vzdelávania v antike a v spisoch Nového zákona*, Bibliotheca Antiqua et Biblica 1, Bratislava: Academia Christiana, 2002, s. 26.

⁸⁸ Karol GÁBRIŠ, *Dejiny novozmluvnej doby*, Bratislava: SEBF, 1994, s. 141.

"Galilejská škola"

V období, keď Ježiš vyrastal v meste Nazaret, vládli v Galilei protirímske revolučné nálady, ktoré viedli aj ku vzniku hnutia zelótov.⁸⁹ Napriek tomu, že sa toto prostredie považovalo v očiach ortodoxných Židov v Judey pohanské, bolo silne viazané na chrám a tradície Zákona.⁹⁰ Akékoľvek nacionalistické tendencie boli Herodesom v tom období prísne potláčané a rovnako tak nemali sympatie u vedúcich rabínov a nábožensky vplyvných skupín, akými boli napr. sadukaji a farizeji.⁹¹

Rabínske vplyvy

Rabínska náuka sa rozvíjala vo forme diskusií, vďaka ktorým vznikali rozdielne rabínske školy. Ježiš nemal rabínske školenie, keďže vyrastal v Galilei, takže nepatril ani ku zákonníkom z povolania (Mk 6,2).⁹² Rabínska literatúra rozvíjala tradíciu múdrosti sústredenú na Tóru. Rabíni mali konkrétne očakávania od príchodu Mesiáša. V čase Ježišovho verejného vystúpenia boli v Jeruzaleme najvplyvnejšie dve rabínske školy a mali zásadné spory vo výklade Zákona. Rabínska škola rabína Shammaia predstavovala konzervatívnu líniu a rabínska škola rabína Hillela bola liberálnejšia.⁹³

Chrám

Pre Žida bol Jeruzalemský chrám Pánovým stanom na zemi, a hoci aj inde stavali Židia svoje modlitebne – synagógy, tie sa nikdy nemohli vyrovnáť chrámu. Nový chrám bol stavaný len s veľkými prekážkami a už od začiatku bolo zrejmé, že ani zďaleka nedosiahne nádheru starého zrúcaného Šalamúnovho chrámu. Napriek tomu bola návšteva chrámu, hlavne počas sviatkov, najdôležitejšou súčasťou židovského náboženského života. Ježiš sa od veku 12 rokov mohol zúčastňovať aj bohoslužieb v chráme, čo znamenalo, že sa tam mohol naučiť liturgické zložky, ktoré ku bohoslužbám patrili. Patrila sem aj recitácia Dekalógu a kázanie.⁹⁴ V Lk 2,41-52 je spracovaný príbeh z Ježišovho detstva, kedy po návšteve chrámu v Jeruzaleme zostane v jeho priestoroch a vzdiali sa tak rodičom putujúcim domov. Rodičia ho nájdu rozprávať sa s učiteľmi Zákona, čo odzrkadľuje Ježišovu úctu ku chrámu. Pýta sa ich (ἐπερωτῶντα αὐτούς – 2,46), čo bolo súčasťou synagogálnych dišpút v tých časoch, v ktorých sa rozvíjali kultické a mesianistické otázky. Ježiš sa aktívne zapájal do teologickej dišputy a oni nielen žasli nad jeho logikou, ale boli dokonca ohromení, a to hlavne Jeho odpoveďami (v. 47 ἐξίσταντο δὲ πάντες οἱ ἀκούοντες αὐτοῦ

⁸⁹ Imrich PERES, *Aspekty výchovy a vzdelávania v antike a v spisoch Nového zákona*, Bibliotheca Antiqua et Biblica 1, Bratislava: Academia Christiana, 2002, s. 27.

⁹⁰ Tamže, s. 28.

⁹¹ Alfred EDERSHEIM, *The Life and Times of Jesus the Messiah*, Grand Rapids: Eerdmans, 1953, s. 165.

⁹² Karol GÁBRIŠ, *Kristus (Mesiáš) – Ježiš. Výskum jedného života*, Bratislava: Evanjelická bohoslovecká fakulta UK, 1995, s. 83.

⁹³ John Robert Walmsley STOTT, *The Message of the Sermon on the Mount*, IVP Academic, 1985, s. 93.

⁹⁴ Imrich PERES, *Aspekty výchovy a vzdelávania v antike a v spisoch Nového zákona*, Bibliotheca Antiqua et Biblica 1, Bratislava: Academia Christiana, 2002, s. 26.

ἐπὶ τῆ συνέσει καὶ ταῖς ἀποκρίσεσιν αὐτοῦ). Počas svojho štúdia medzi približne šiestym a dvanástym rokom získal nielen podrobnú znalosť Tóry, ale porozumel aj jej logickým súvislostiam.⁹⁵ Každý Žid, ktorý dosiahol 19 (respektíve 20) rokov, musel platiť chrámovú daň.⁹⁶ Predpokladáme, že tak robil aj Ježiš.

Spôsob spravovania chrámu počas Ježišovho verejného pôsobenia bol čoraz horší, „bežní“ ľudia boli nespokojní najmä z narastajúcej korupcie, ktorá v chráme priam prekvitala. Z obetí, ktoré prinášali do chrámu, vyberali lévijci vnútornú masť – symbol hojnosti; neustále hľadali a vynachádzali nové spôsoby, ako zarobiť. Podobne to bolo aj s chrámovými platidlami.⁹⁷

Veľkňazi riadili chrám a väčšinou to boli sadukaji. Zákonníci boli zväčša farizeji, ktorí sa špecializovali na Zákon a tradíciu. Analogicky vzaté (Mt 21,15; Mk 11,18) Lukáš spomína ešte *popredných z ľudu* (πρῶτοι τοῦ λαοῦ). Išlo o významných židovských laikov, ktorí ovplyvňovali chrámové záležitosti.

Veľkňazi a zákonníci (ἀρχιερεῖς καὶ γραμματεῖς) - obidve skupiny, ktoré sa podieľali na vedení synedria, teda židovskej veľrady (Mk 11,18; Mt 21,15 a Lk 19,46).

Veľkňazi (ἀρχιερεῖς) predstavovali chrámovú hierarchiu a väčšinou to boli *sadukaji* (σαδδουκαῖος). Konkrétne sadukaji boli známi popieraním vzkriesenia mŕtvych a existencie anjelov. Pohrdali zákonníctvom a na rozdiel od farizejov odmietali ľudskú tradíciu; záväzný bol pre nich iba Pentateuch. Boli väčšinou zámožní, pochádzali z aristokratického kňazského rodu a za vlády kráľa Herodesa ovládali chrám.⁹⁸ Keďže neboli u židovského ľudu obľúbení, vyplýval z toho aj odpor ku jeruzalemskému chrámu.

Zákonníci (γραμματεῖς) boli učitelia, ktorí sa špecializovali na vysvetľovanie a aplikáciu Zákona. Chýbal im však dostatok osobnej viery. *Farizeji* boli známi svojím skostnatým lipnutím na obradných detailoch Zákona vo sfére jeho každodenného praktizovania. Ježiš sa s nimi často dostával do konfliktu v diskusiách alebo odpoveďami na predložené otázky. Karhal ich za dodržiavanie ľudských tradícií, a obzvlášť im vyčítal pokrytectvo. Farizeji boli zákonníci, ritualisti; sadukaji racionalisti, liberáli. Hoci s farizejmi nemali veľa spoločného, zjednotili sa vo svojom odpore voči Kristovi.⁹⁹ Ježiš, poukazujúc na osobnú zbožnosť a pohnútky srdca, sponchybil farizejom ich ideál Žida, ktorý je obradne poslušný Zákonu v mnohých nariadeniach.

Zákonníci, teda učitelia Zákona, si ako odborníci na SZ zakladali svoju právomoc na autorite predchádzajúcich rabínov, v rozličných zákonníckych skupinách sa však mohol rozvíjať

⁹⁵ Imrich PERES, *Aspekty výchovy a vzdelávania v antike a v spisoch Nového zákona*, Bibliotheca Antiqua et Biblica I, Bratislava: Academia Christiana, 2002, s. 29–30, s. 37–39.

⁹⁶ Karol GÁBRIŠ, *Dejiny novozmluvnej doby*, Bratislava: SEBF, 1994, s. 126.

⁹⁷ Jostein ÅDNA, *Jesu Stellung zum Tempel: die Tempelaktion und das Tempelwort als Ausdruck seiner messianischen Sendung*, Tübingen: Mohr Siebeck, 2000, s. 179.

⁹⁸ Petr MAREČEK, *Evangelium podle Lukáše*. Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK, 2018, s. 539.

⁹⁹ Jostein ÅDNA, *Jesu Stellung zum Tempel: die Tempelaktion und das Tempelwort als Ausdruck seiner messianischen Sendung*, Tübingen: Mohr Siebeck, 2000, s. 287.

odlišný výklad Zákona. Ježišovo učenie bolo naproti tomu priame. Zákonníci sa mohli cítiť skrze nebezpečenstvo podlomenia svojej autority ohrození. Ako uvádza Gábriš, typicky zákonnícke chápanie badáme pri spore zákonníkov s Ježišom o svätení soboty, kde Ježiš kritizoval ich snahu zdôrazniť nepodstatné detaily zákona pred podstatou, ktorou bolo prikázanie lásky k Bohu a k blížnym (podrobne: Ježišova reč zaznamenaná v 23. kapitole Matúšovho evanjelia).¹⁰⁰ Takýto postoj ku Zákonomu, kde sa mieša snaha ho verne dodržať so snahou si jeho naplnenie čo najviac uľachčiť, sa Ježišovi prieči. Tento postoj kladie väčší dôraz na ceremoniálnu očistu, ako na mravný život. Ježiš svoje postoje formuluje až v období, kedy verejne vystupuje a je nimi priamo alebo nepriamo konfrontovaný.

Sebavýchova

Ako uvádza Peres, v Ježišovom živote môžeme vidieť prvky sebavýchovy, súvisiace s vnútorným sebaopoznaním a poznaním svojho poslania. Napriek tomuto sebavedomiu sa podriaďuje svojim rodičom a očakáva čas, kedy „nastane Jeho hodina“, ako mu zvestuje Otec (Jn 11,8).¹⁰¹ Váži si svätú tradíciu a múdrosť otcov, napriek tomu sa však dokázal „oslobodiť“ od rabínsko-farizejského spôsobu výkladu Svätých písiem a povzniesť sa nad literu zákona.¹⁰² Nie je známe, či sa mal možnosť Ježiš konfrontovať s náboženskou skupinou essénov a Kumráncov (Mŕtve more), ktorých hlavnou úlohou bolo štúdium Písma. Spisy v Kumráne poukazujú na 2. a 1. st. pr.Kr. ako na dobu ich vzniku, kedy vznikali aj mnohé židovské pseudoepigrafické spisy. Životný štýl essénov bol podľa Jozefa Flávia polomníšsky, Kumránci však žili asketickým kláštorným životom a boli úplne oddelení od jeruzalemského kultu. Tento rád založil pri Mŕtvom mori okolo r. 150-70 pr.Kr. v ich spisoch spomínaný „Učiteľ spravodlivosti“, odporujúc tak jeruzalemskému kňazstvu za vlády Hasmoneovcov. Ich učenie nieslo silné povedomie martýrstva a špecifické je aj ich mesiášske očakávanie v troch osobách- prorok, veľkňazský mesiáš z domu Áronovho a kráľovský mesiáš z domu Dávidovho.¹⁰³ Aj keď v evanjeliách môžeme vidieť niekoľko vyjadrení na spôsob vyjadrovania sa v kumránskych spisoch, tieto spisy sú z obdobia predchádzajúceho Ježišovej verejnej činnosti a mali pochopiteľne vplyv na myslenie ľudí tej doby. Ich postoj ku chrámu, militantné usporiadanie, postoj ku jeruzalemskému kultu a tajné učenie (oproti Ježišovmu verejnému vystupovaniu), vylučujú podľa Gábriša priamu súvislosť medzi týmto hnutím a teologickým formovaním sa Ježišovho učenia.¹⁰⁴ Opačný názor prezentuje napríklad Wilson a pod.¹⁰⁵ Ježiš sa jednoznačne postavil proti farizejom kvôli dôrazu na rituály, v čom boli

¹⁰⁰ Karol GÁBRIŠ, *Dejiny novozmluvnej doby*, Bratislava: SEBF, 1994, s. 93.

¹⁰¹ Imrich PERES, *Aspekty výchovy a vzdelávania v antike a v spisoch Nového zákona*, Bibliotheca Antiqua et Biblica 1, Bratislava: Academia Christiana, 2002, s. 27–28.

¹⁰² Imrich PERES, *Aspekty výchovy a vzdelávania v antike a v spisoch Nového zákona*, Bibliotheca Antiqua et Biblica 1, Bratislava: Academia Christiana, 2002, s. 42.

¹⁰³ Karol GÁBRIŠ, *Dejiny novozmluvnej doby*, Bratislava: SEBF, 1994, s. 112–116.

¹⁰⁴ Tamže, s. 117.

¹⁰⁵ Edmund WILSON, *The Scrolls from the Dead Sea*. Oxford: Oxford University Press, 1956.

Kumránci zo židov najprísnejší. Ježišovi učeníci nezachovávali rituálnu čistotu: Ježiš zdôrazňoval, že nie to poškvŕňuje človeka, čo do neho vchádza, ale čo z neho vychádza. Ježišov dôraz na lásku aj ku nepriateľom (Mt 5,43-44) je v diametrálnom rozpore ku kumránskej nenávisti voči nepriateľom a „deťom tmy“.¹⁰⁶ Rovnako tak sa Ježiš dištancoval od hnutia zelótov, ktorí boli radikálnymi odporcami Ríma a slobodu chceli získať násilným spôsobom.¹⁰⁷

Ježišove meditatívne rozjímanie

Ježiš sa na púšti postil a následne zápasil s diablom (Mt 4,1-11; Lk 4,1-13) a to pokušenie mu pomohlo ujasniť si svoje mesiánske poslanie. Rabíni mali mnoho očakávaní od príchodu Mesiáša, ich konkrétne predstavy vystúpenia zahŕňali aj postavenie sa na strechu posvätnej budovy s príhovorom ku ľudu. Taktiež očakávali, že sa zopakuje zázrak s nasýtením Izraela mannou na púšti, preto boli následne takí nadšení pri zázraku nasýtenia zástupov. Preto sa aj pokúsili urobiť ho kráľom, avšak na takéto situácie Ježiša pripravilo pokušenie na púšti.¹⁰⁸ Bol si vedomý svojho poslania, ktorým nebolo naplnenie očakávaní vtedajších vodcov židovského národa. V reakcii na trojaké pokušenie Ježiš cituje Deuteronomium (8,3; 6,16; 6,13), čo nasvedčuje tomu, že tento text poznal a rozjímal nad ním.¹⁰⁹

Modlitba k Otcovi

Najdôležitejší moment, kedy sa Ježiš modlí k Otcovi, je pred jeho zajatím v Getsemanskej záhrade (Mt 26,39.42.44). Vtedy sa opakovane tri krát modlí a prosí o silu prijať kalich utrpenia, o ktorom vedel, že prichádza.

Duch a inšpirácia, krst

Duch Svätý v podobe holubice zostúpil na Ježiša počas krstu (Mt 3,16-17, Lk 3,21-22) a dal mu autoritu udeľovať Ducha iným, ako sa o tom hneď po krste zmieňuje Ján Krstiteľ (Mk 1,8). Vykonávanie krstu židov bolo čiastočne známe u Kumráncov,¹¹⁰ no pre širokú verejnosť nečakané; pôvodne určené ako očistný obrad pohanom, Ján Krstiteľ však prišiel s jeho použitím u židov a dal mu sakrálny charakter. Tento moment považuje Stott za významný aj pre Ježiša samotného, keďže Ján verejne upriamuje pozornosť na začiatok Ježišovej Mesiášskej služby.¹¹¹ Gábriš v Ježišovom krste vidí nastúpenie do úradu, prijatie poslania, ktoré mal od Boha.¹¹² Krst Ježiša mal aj pedagogickú stránku, keďže neskôr vyzýva svojich nasledovníkov ku krstu. Inšpiráciu Ježiš získaval aj počas modlitby a pôstu, napr. na púšti (Mt 4,1-2 a Lk 4,1-2).

¹⁰⁶ Karol GÁBRIŠ, *Dejiny novozmluvnej doby*, Bratislava: SEBF, 1994, s. 119.

¹⁰⁷ Tamže, s. 120.

¹⁰⁸ John Robert Walmsley STOTT, *The Message of Matthew*, Leicester: InterVarsity Press, 2000, s. 83.

¹⁰⁹ Tamže, s. 84.

¹¹⁰ U Kumráncov išlo o rituál očistného kúpeľa.

¹¹¹ John Robert Walmsley STOTT, *The Message of Matthew*, Leicester: InterVarsity Press, 2000, s. 80.

¹¹² Karol GÁBRIŠ, *Kristus (Mesiáš) – Ježiš. Výskum jedného života*, Bratislava: Evanjelická bohoslovecká fakulta UK, 1995, s. 93.

Ježišova teologická tvorba

Po krste a pokúšaní na púšti začína Ježiš svoju verejnú službu vo svojom bydlisku, v Nazarete, kde nie je jeho prehlásenie o sebe samom prijaté a pokúsia sa ho zabiť. Odchádza k moru/jazeru, do tzv. Galiley pohanov (Mt 4,15) a otvárajú sa mu nové možnosti verejnej služby, prijíma učeníkov, a káže nielen v synagógach, ale aj na verejných priestranstvách. V tom čase je už Ján Krstiteľ uväznený a následne aj popravený. Na základe analýzy jeho reči môžeme konštatovať, že od začiatku verejného pôsobenia formuluje vlastné teologické nazeranie na Mojžišov zákon, ako to môžeme vidieť napríklad v rečiach na vrchu. Blahoslavenstvá (Mt 5,3-12) v rozsiahlejšej verzii evanjelia Matúša vynikajú svojou jednoduchosťou. Avšak ponúkajú odplatu za dobré konanie, sú diskutované v súvislosti s univerzálnou zvesťou evanjelia, ako ju poznáme v Pavlovom učení o ospravedlnení.¹¹³ Požiadavky sa javia ako nedosiahnuteľné, takže sa jedná o výzvy ku posvätenému životu. Mojžišov zákon je rozvinutý na vyššiu úroveň, keďže žiada zvnútornené stotožnenie sa s príkazmi, čo nemôže žiaden hriešnik naplniť. Vzhľadom na svoju štruktúru obsahujúcu prvok zaslúbenia, spracúvajú tému posvätenia s odplatom garantovanou Bohom.

Príchod Božieho kráľovstva počas Ježišovej parúzie (Lk 17,22-37; Mt 24,26-41) je univerzálny, prináša so sebou aj súd nad svetom. Eschatologický diškurz v Markovom evanjeliu predpovedá naplnenie zaslúbení a taktiež zmieňuje naplnenie proroctva o zborení chrámu (Mk 13,2). Jedná sa v prvom rade o upozornenie, aby boli poslucháči v čase parúzie pripravení a nenechali sa zmiast' falošnými prorokmi. Zemetrasenia vyjadrujú príchod s veľkou mocou a vojny reflektujú boj v posledných časoch proti hlavnému nepriateľovi diablu. Takéto znaky apokalypsy poznáme aj z predpovedí dňa Jahveho ako znaky súdu (napr. Jer 14,12 a 21,7). Napriek podobnosti s niektorými apokalyptickými predpoveďami Starého zákona sa jedná o pôvodnú Ježišovu tvorbu zameranú na zatiaľ nepredstaviteľnú budúcnosť zahalenú rúskom tajomstva. Božia suverénna vláda nad stvorenstvom sa má takto prejavovať v tom, čo sa musí stať - ten deň však ešte nenastal. V konečnom dôsledku sa jedná o motív prinášajúci eschatologickú nádej v naplnení očakávaného zjednotenia Izraela a všetkých národov z jedného konca zeme na druhý pod vládu Syna človeka.¹¹⁴

Ježiš prináša originálne témy a tak zjavuje ľuďom Boha, opiera sa o vykonávanie Božej vôle, od ktorého prijíma autoritu pre svoje účinkovanie. Centrom jeho vyučovania je spása človeka, takže aj keď neponúka ucelený teologický systém, je možné extrahovať z jeho reči meradlo na život v bázni pred Bohom. Jeho etické princípy je možné aktualizovať a kontextualizovať pre súčasného poslucháča.

Ježišova múdrosť a poslanie

Ježišova múdrosť pochádzala z jeho poznania Boha Otca, ako to vidíme v jeho nasledujúcom výroku, ktorým na seba Ježiš vzťahuje božské poznanie:

¹¹³ John Robert Walmsley STOTT, *The Message of the Sermon on the Mount*. Leicester: InterVarsity Press, 1985, s. 33–38.

¹¹⁴ George BEASLEY-MURRAY, *Jesus and the Kingdom of God*, Grand Rapids: Eerdmans, 1986, s. 331.

Mt 11, 25-30, v. 27

πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ πατρός μου καὶ οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατήρ,
οὐδὲ τὸν πατέρα τις ἐπιγινώσκει εἰ μὴ ὁ υἱὸς καὶ ὃς ἐὰν βούληται ὁ υἱὸς ἀποκαλύψαι.

Všetko mi odovzdal môj Otec. Nikto nepozná Syna, iba Otec a ani Otca nepozná nikto, iba Syn a ten, komu to chce Syn zjaviť.

Jedná sa o klasický text interpretovaný aj ako dôkaz identifikácie Ježiša s personifikovanou Múdrost'ou, známou zo starozákonnej kánonickej a nekánonickej literatúry. Ježiš je podľa vlastného vyjadrenia jediný, kto pozná Otca, a teda aj ten, ktorý Otca môže zjaviť ľuďom. V tejto súvislosti je to Ježiš, skrze ktorého Otec komunikuje so svetom.

Ďalšie dva texty, ktoré teologicky reflektujú porozumenie múdrosti v osobe Ježiša Krista, nám dokumentujú Pavlovi kristológii zdôrazňujúcu nadčasovú Múdrost'. Tá je sústredená v Ježišovej osobe a kázaní.

1 Kor 1,24

αὐτοῖς δὲ τοῖς κλητοῖς, Ἰουδαίοις τε καὶ Ἑλλησιν, Χριστὸν θεοῦ δύναμιν καὶ θεοῦ σοφίαν·
...ale pre povolaných, tak Židov, ako aj Grékov, Krista, Božiu moc a Božiu múdrost'.

Kristus - Božia moc a Božia múdrost' (hebr. חכמה gr. σοφία) korešponduje s pripisovaním nadpozemskej múdrosti Ježišovej osobe.

Kol 2,3

ἐν ᾧ εἰσιν πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ γνώσεως ἀπόκρυφοι.
Lebo v ňom sú ukryté všetky poklady múdrosti a poznania.

Apoštol Pavol odporuje gnostickej heréze zameranej na tajné poznanie. Jasne poukazuje na to, že v Kristovi sú poklady múdrosti a známosti. Poznaním jeho osoby sa stáva človek jeho nasledovníkom, nie poznaním tajného učenia. V Ježišovej osobe je na druhej strane koncentrovaná nadčasová múdrost', ako môžeme porozumieť z Ježišových vyjadrení o sebe: je si toho plne vedomý a nebojí sa to formulovať. Toto jeho sebavedomie ho vedie ku sebaistým reakciám na otázky poslucháčov, kedy dokonca svedčí sám o sebe, respektíve predpovedá nastávajúce udalosti. Ježišova múdrost' bola často najjasnejšie prezentovaná v jeho odpovediach na otázky poslucháčov. Priblížime si preto niekoľko textov, ktoré na to poukazujú.

Mt 12,11

ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· τίς ἔσται ἐξ ὑμῶν ἄνθρωπος ὃς ἔξει πρόβατον ἐν καὶ ἐὰν ἐμπέσῃ τοῦτο τοῖς
σάββασις εἰς βόθυνον, οὐχὶ κρατήσῃ αὐτὸ καὶ ἐγερεῖ;

On im povedal: „Nájde sa medzi vami človek, ktorý má jedinu ovcu, a tá by mu v sobotu spadla do jamy, a on by ju nechytal a nevytiahol?“

Ježiš dostal v synagóge otázku na to, či je možné v sobotu uzdravovať, a to v snahe obžalovať ho. Je to otázka, na ktorú odpovedá príkladom z každodenného života. Práve uvedením príkladu záchrany zvierat'a (napriek predpisom zákonníkov), vykresľuje Ježiš paradox

odsudzovania za milosrdenstvo, ktoré je podstatou Božích príkazov a ustanovenia sviatku soboty samotnej.

Mt 12,25

εἰδὼς δὲ τὰς ἐνθυμήσεις αὐτῶν εἶπεν αὐτοῖς· πᾶσα βασιλεία μερισθεῖσα καθ' ἑαυτῆς ἐρημοῦται καὶ πᾶσα πόλις ἢ οἰκία μερισθεῖσα καθ' ἑαυτῆς οὐ σταθήσεται·

On poznal ich myšlienky a povedal im: „Každé vnútorne rozdelené kráľovstvo pustne a nijaké mesto alebo dom vnútorne rozdelený neobstojí.“

Ježiš vedel o čom premýšľajú a adekvátne reagoval. Podobenstvo o rozdelenom kráľovstve vychádza taktiež z bežných historických súvislostí a odporozovaného života. Na tomto príklade obhajuje legitímnosť svojho konania keď vyháňa démonov a označuje aj akou mocou to robí.

Mt 13,54

καὶ ἐλθὼν εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ· ἐδίδασκεν αὐτοὺς ἐν τῇ συναγωγῇ αὐτῶν, ὥστε ἐκπλήσσεσθαι αὐτοὺς καὶ λέγειν· πόθεν τούτῳ ἡ σοφία αὕτη καὶ αἱ δυνάμεις;

Prišiel do svojej domoviny a tam učil v synagóge, takže ľudia veľmi žasli a hovorili: „Odkiaľ má takúto múdrosť a mocné činy?“

Vzhľadom na jeho pôvod sa jeho poslucháči z oblasti, kde vyrastal, pýtali, odkiaľ má múdrosť. Paralelu máme v Mk 6,2:

καὶ γενομένου σαββάτου ἤρξατο διδάσκειν ἐν τῇ συναγωγῇ, καὶ πολλοὶ ἀκούοντες ἐξεπλήσσονο λέγοντες· πόθεν τούτῳ ταῦτα, καὶ τίς ἡ σοφία ἢ δοθεῖσα τούτῳ, καὶ αἱ δυνάμεις τοιαῦται διὰ τῶν χειρῶν αὐτοῦ γινόμεναι;

Keď nadišla sobota, začal učiť v synagóge. Počúvalo ho množstvo ľudí, ktorí sa s úžasom pýtali: „Odkiaľ to ten človek má? Aká je to múdrosť, ktorej sa mu dostalo? Aké mocné činy sa dejú jeho rukami!“

V nasledujúcej reakcii sa pohoršujú, keďže ho z hľadiska jeho pôvodu nepovažujú za toho, kto má mať moc konať divy a rozprávať tak múdro:

Jn 7,15

ἐθαύμαζον οὖν οἱ Ἰουδαῖοι λέγοντες· πῶς οὗτος γράμματα οἶδεν μὴ μεμαθηκώς;

Židia sa čudovali a hovorili: „Ako to, že tento pozná Písma, hoci sa neučil?“

Ježiš nielen že nebol zákonník, ale jeho výchova v Zákone bola skôr domáca a synagogálna, ako to bolo v tej dobe v Galilei zvykom. Nepatril do prominentnej rodiny, a aj keď sa pravdepodobne pravidelne zúčastňoval s rodičmi sviatkov v Jeruzaleme, nepatril do židovskej skupiny určujúcej výklad Zákona (ako napr. farizeji). Takže poslucháčov prekvapuje jeho hlboká a presvedčujúca znalosť Písma.

Podobne je nútený vysvetľovať veľkňazom a starším ľudu pôvod svojej preukázateľnej moci nad prírodnými zákonmi, keď vyučuje v chráme po slávnostnom vstúpení do Jeruzalema.

Mt 21,24

ἀποκριθεῖς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· ἐρωτήσω ὑμᾶς κἀγὼ λόγον ἓνα, ὃν ἐὰν εἴπητέ μοι κἀγὼ ὑμῖν ἐρῶ ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ·

Ježiš im odpovedal: „Aj ja sa vás opýtam na jednu vec. Ak mi na to odpoviete, aj ja vám poviem, akou mocou to robím.“

Ježiš im neodpovedá priamo, ale tak ako už viac krát predtým, keď odpovedal na otázky farizejov a zákonníkov. Reaguje otázkou na pôvod Jánovho krstu (Lk 20,1-8). Aj na iné provokatívne otázky odpovedá múdro, ako to môžeme vidieť pri téme platenia daní.

Mt 22,21

λέγουσιν αὐτῷ· Καίσαρος. τότε λέγει αὐτοῖς· ἀπόδοτε οὖν τὰ Καίσαρος Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ.

„Cisárov,“ odpovedali mu. Nato im povedal: „Odovzdajte teda cisárovi, čo je cisárovo, a Bohu, čo je Božie!“

Otázka farizejov na daň cisárovi, patrila do okruhu otázok, zameraných na hľadanie možnosti odsúdiť Ježiša ze reči, ktoré by vyzývali ku neposlušnosti voči Rimanom a potencionálne by búrili ľud (Lk 20,25). V nasledujúcom texte čítame, že ich Ježiš premohol v diskusiách, a to napriek ich vzdelanosti a premyslenej snahe získať odpovede, ktoré by ho mohli právne zdiskreditovať.

Mt 22,46

καὶ οὐδεὶς ἐδύνατο ἀποκριθῆναι αὐτῷ λόγον οὐδὲ ἐτόλμησέν τις ἀπ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἐπερωῆσαι αὐτὸν οὐκέτι.

A nikto mu nevedel odpovedať ani slovo. Od toho dňa sa ho už nikto viac neodvážil vypytovať.

Z evanjelií poznáme mnoho diskusií s farizejmi, tu je však zaznamenané, že sa ho už neodvážili nič opýtať. Zvolil si situáciu, keď sa farizeji zišli, kedy sa ich otvorene pýta na ich vysvetlenie, či syn je Kristus. Ich odpoveď bola jednoduchá, tak boli naučení farizejmi, že to bude syn Dávidov. Citujúc Žalm 110,1 ukazuje Ježiš, že Dávid v Duchu nazval Krista Pánom. Lebo všetko, čo sa hovorí o Kristovej ľudskosti a ponížení, musí byť vykladané a chápané v súlade s pravdou, o jeho božskej prirodzenosti a vládnutí. Musíme sa držať toho, že je Davidovým Pánom, a tým vysvetliť, že je Davidovým synom.

Niektoré Ježišove odpovede na otázky farizejov síce majú múdroslovné prvky, väčšinou sa však jedná o obranu a vysvetlenie podstaty Zákona, ktorý farizeji a zákonníci síce vykladali, ale v mnohých ohľadoch mu podľa Ježiša správne neporozumeli. Súhlasili s Ježišom iba vo výnimočných prípadoch, ak mu položil otázku niekto iný, s kým oni sami nesúhlasili, ako to vidíme na príklade otázky od sadukajov.

Lk 20,39

ἀποκριθέντες δὲ τινες τῶν γραμματέων εἶπαν· διδάσκαλε, καλῶς εἶπας.

Tu niektorí zákonníci povedali: „Učiteľ, dobre si povedal.“

Sadukaji sa Ježiša pýtajú záludnú otázku ohľadne vzriesenia, v ktoré neveria. Spor o vzkriesenie Ježiš rieši jednoducho, poukazujúc na odlišnú eschatologickú perspektívu jestvovania človeka. O reakcii poslucháčov je zaznamenané: „A už sa ho viac neodvážili na nič vypytovať“. Zákonníci, ktorí veria vo vzkriesenie, sú potešení jeho jasnou múdrou odpoveďou (paral. Mk 12,32). Zdôrazňujú súlad Ježišovho vyučovania s náukou Tóry.

Ježiš predpovedá niektoré udalosti v blízkej budúcnosti, nielen eschatologického charakteru, v čom sa taktiež prejavuje jeho božská múdrosť, poznanie presahujúce prirodzené možnosti človeka. Patria sem i prorocké vyjadrenia, ktoré sú predpoveďami konkrétnych udalostí každodenného života, na ktorých sa cez Ježišovu múdrosť mohla ukázať sláva Božia.

Jn 11,4

ἀκούσας δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν· αὕτη ἡ ἀσθένεια οὐκ ἔστιν πρὸς θάνατον ἀλλ' ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ θεοῦ, ἵνα δοξασθῇ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ δι' αὐτῆς.

Keď to Ježiš počul, povedal: „Táto choroba nie je na smrť, ale na Božiu slávu, aby ňou bol oslávený Boží Syn.“

Tento zázrak je najvýraznejším zamením v tomto evanjeliu (medzi šesť predchádzajúcich patrilo premenenie vody na víno, nasýtenie zástupov, kráčanie po vode a tri uzdravenia chorých) poukazujúcim na Kristovo božstvo, má posilniť vieru učeníkov a vedie Ježiša priamo na kríž (Jn 12,23).¹¹⁵ Ježišovo prorocké vyjadrenie o vzkriesení Lazara ukazuje na jeho mesiášstvo. Rovnako ako aj iné zázraky, mali byť na Božiu slávu a zjavenie sa Božieho syna. Zároveň tento príbeh poukazuje aj na vzkriesenie človeka z duchovnej smrti do večného života. Na rozdiel od Lazara, ktorého telesná smrť, bola vzkriesením iba dočasne oddialená.¹¹⁶ V tejto súvislosti nám rezonuje Ježišov rozhovor s Martou pred vzkriesením jej brata, kde o sebe hovorí „Ja som vzkriesenie a život. Kto verí vo mňa, aj keď zomrie, bude žiť“ (Jn 11,25).

Dostávame sa tak k Ježišovej identite, ktorú môžeme chápať na viacerých úrovniach. Počas svojho verejného pôsobenia vystupoval ako učiteľ, zvestovateľ prichádzajúceho Božieho kráľovstva. Objasňoval jeho význam a spôsob jeho prijatia. Používal na to rôzne literárne prvky, veľmi často to boli podobenstvá a príbehy z každodenného života. Ježišove reči a skutky sú silne koncentrované v Matúšovom a Lukášovom evanjeliu, mnohé z jeho rečí sú múdroslovím. Kristológia vyplývajúca z obrazov, ktoré nám ponúkajú kánonické evanjeliá, nám ukazuje Ježiša ako Mesiáša, ktorý po svojom vzkriesení poveruje učeníkov šírením zvesti o Božom kráľovstve. Nepopierateľne do tohoto obrazu zapadá Ježišov vzťah ku nadčasovej Múdrosti, dôkazy v prospech zdôraznenia tejto roly sú však nejednoznačné. V Matúšovom evanjeliu sú Ježišove reči v tomto štýle, ale nie v zmysle sebaidentifikácie. O sebe a svojej úlohe hovorí Ježiš do 16-tej kapitoly Matúšovho evanjelia v súvislosti s Božím kráľovstvom, v poslednej reči hovorí už

¹¹⁵ John MACARTHUR, *Evangeliem podle Jana. Komentář verš po verši*, Kroměříž: Didasko, 2012, s. 62.

¹¹⁶ Ian Howard MARSHALL, *New Testament Theology. Many Witnesses, One Gospel*, Downers Grove: InterVarsity Press, 2004, s. 504.

o zničení Chrámu, príchode Syna človeka a poslednom súde.¹¹⁷ V iných textoch je zdôraznené mesiášske poslanie – Syn Dávida, sluha Jahveho (Iz 40-55) - implicitne v Mk 10,45 (Mt 20,28) a explicitne (Mt 8,17 a 12,17-21; Lk 22,37).¹¹⁸ Lukáš zdôrazňuje význam Ježišovho poslanca aj v knihe Skutkov, jednotne je v oboch častiach spisu zdôraznená Ježišova zástupná smrť na kríži. Výzva k pokániu a učeníctvu presahuje tradičnú učiteľskú úlohu, poukazuje na jeho mesiášske poslanie.

V evanjeliách máme viacero vyjadrení o Ježišovej učiteľskej úlohe (Mt 4, 23; Mt 5,2; Mt 7,29; Mt 9,35; Mt 11,1; Mt 23,1; Mt 26,55). Čítame, že učil a kázal. Dokonca poslucháčov vyzýval, aby sa učili od neho (Mt 11,29). Jeho vyučovanie bolo popretkávané výroky, medzi ktorými vynikajú podobenstvá, ktorými svoje reči Ježiš dokresľoval. Jeho sebaučenie sa dá čítať v kontexte Jeho sebaidentifikácie. Okrem prijímania a odovzdávania múdrosti v procese výchovy a sebaučenia, je to hlavne upevňovanie v Jeho poslaní súvisiacom s príchodom Božieho kráľovstva a Božou odpoveďou na hriech človeka v Jeho zástupnej smrti.

Literatúra

ÅDNA, Jostein, *Jesu Stellung zum Tempel: die Tempelaktion und das Tempelwort als Ausdruck seiner messianischen Sendung*, Tübingen: Mohr Siebeck, 2000.

EDERSHEIM, A. *The Life and Times of Jesus the Messiah*, Grand Rapids: Eerdmans, 1953.

FEINBERGOVÁ-VAMOSHOVÁ, M. *Každodenný život v Ježišovej dobe*, Bratislava: Karmelitánske nakladateľstvo, 2010.

GÁBRIŠ, Karol, *Dejiny novozmluvnej doby*, Bratislava: SEBF, 1994.

GÁBRIŠ, Karol, *Kristus (Mesiáš) – Ježiš. Výskum jedného života*. Bratislava: EBF UK, 1995.

CHIOLERIO, Marco, *Blaze tomu, kdo slyší tato slova*, Praha: Paulínky, 1997.

MACARTHUR, John, *Evangelium podle Jana. Komentář verš po verši*, Kroměříž: Didasko, 2012.

MAREČEK, Petr, *Evangelium podle Lukáše*, Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK, 2018.

MARSHALL, Ian Howard, *New Testament Theology. Many Witnesses, One Gospel*, Downers Grove: InterVarsity Press, 2004.

MRÁZEK, Jiří, *Kázání na hoře*, Jihlava: Mlýn, 2017.

¹¹⁷ Jiří MRÁZEK, *Kázání na hoře*. Jihlava: Mlýn, 2017, s. 9.

¹¹⁸ Ian Howard MARSHALL, *New Testament Theology. Many Witnesses, One Gospel*, Downers Grove: InterVarsity Press, 2004, s. 189.

PERES, Imrich, *Aspekty výchovy a vzdelávania v antike a v spisoch Nového zákona*, Bibliotheca Antiqua et Biblica 1, Bratislava: Academia Christiana, 2002.

RENTORFF, R. *Hebrejská bible a dejiny*. Praha: Vyšehrad, 1996.

STOTT, John Robert Walmsley, *The Message of Matthew*. Leicester: InterVarsity Press, 2000.

STOTT, John Robert Walmsley, *The Message of the Sermon on the Mount*. Leicester: InterVarsity Press, 1985.

WILSON, Edmund, *The Scrolls from the Dead Sea*. Oxford: Oxford University Press, 1956.

Doc. PaedDr. Viktória ŠOLTÉSOVÁ, PhD.
Katedra teológie a katechetiky PF UMB
Banská Bystrica

DO THE PARABLE OF THE GOOD SAMARITAN CONTRIBUTE AN UPGRADING OF THE EDUCATIONAL PERSPECTIVE OF THE PEDAGOGICAL SUBJECTS TEACHING IN UPPER SECONDARY EDUCATION IN GREECE?

Konstantinos A. DIAMANTOPOULOS

Abstrakt

Podobenstvo o milosrdnom Samaritánovi je absolútne považované za majstrovské dielo celosvetovej literatúry, napriek svojej prirodzenej teologickej presnosti, ktorá je podávaná mimoriadne živo. Tvorí aj širší základ sociologického a pedagogického pozorovania, na ktorom v tejto súčasnej výskumnej analýze záleží najviac. Hlavným prístupom súčasného podobenstva je, ako by sa dalo pozitívne ovplyvniť didaktické a pedagogické prostredie prostredníctvom konceptu prepojenosti a ako by sa prostredníctvom tohto procesu mohol zlepšiť status kurzu náboženstva vo vyššom stredoškolskom vzdelávaní, aby sa študenti obohatili prostredníctvom vedomostnú základňu a etický status bohatstva a podstatného prisúdenia tohto podobenstva. Pojem podobenstvo o milosrdnom Samaritánovi je dôkladne analyzovaný na konkrétnych prípadoch, ktoré používa didaktická prax, a tak vzniká nový modelový prístup. Iste, nie je jediný, ktorý poskytuje spätnú väzbu, hoci sa navrhuje diverzifikované stanovisko k tejto záležitosti.

Kľúčové slová: prepojenie, biblický synchronizmus, biblický anachronizmus, biblické prepojenie, pedagogické prepojenie, terapeutická pedagogika, principilizácia, pedagogika digitálnych prostriedkov, komunita Shalom.

Abstract

The Parable of the Good Samaritan is absolutely considered a masterpiece of the worldwide literature, despite its natural theological accuracy which is being provided extremely vividly. It also consists a broader basis of a Sociological and Pedagogical observation, which it matters most in this present research analysis. The main approach of the current Parable is how could positively affect the didactic and the pedagogical environment through the concept of connectedness and how can the status of the religion course in Upper Secondary Education could be upgraded through this process, so as students to be enriched via the knowledge base and the ethical status of the wealth and essential attribution of this Parable. The notion of the Good Samaritan's Parable is analyzed carefully through specific cases been used by the didactic praxis, so as a new model approach is been crafted. Certainly, is not the only one, giving feedback, though a diversified positioning on the matter is being proposed.

Keywords: Connectedness, Biblical Synchronism, Bible Anachronism, Biblical Connection, Pedagogical Connection, Therapeutic Pedagogy, Principilizing, Pedagogy o the Digital Means, Community of Shalom.

The Religion Subject Status in Greece

There is a lot of historic material undergirding the timeline formulating process of the religious course in the Greek educational field. Most of it has been imprinted by the current Academic Issues, and furthermore up to date academic analysis of related educational reformations, concerning the modern pedagogical age didactic approaches, which are related towards the Christian sacred Texts, is lacking though.

Greek Ministry of Education has adapted an unsteady educational politics methodology concerning the basic as well as the supplementary baselines of the contextual educational adjustments, which are structured to be implemented by each new elected governmental politic logic. For each new Government formation, a new plan giving a whole new different philosophy of the most methodological issues of education (teaching material, educational Scopus of chapters to be taught, new exam perspective and so on) is emerged. Unfortunately, there is not a steady footing at all to be positively observed, but the common ground could be accounted is the variable of the continuous political changeable environment. On the other hand, the official opposition instead of taking under serious account on building upon a reliable educational planning cornerstone, which would be not abrogated or forsaken in a possible political challenge, it demolishes the previous political shaping and gets stared a new one. This quicksand effect concerns the Greek Education Case in general as well as the Religion Discipline in the Upper Secondary Education Schooling.

The core of the school religious matrix is focused on Christian Theology and Philosophy contour as well, and the latter is not regarded primarily a minor point at all, taking under serious consideration that Greece is traditionally regarded an Orthodox European State. Besides, a lot of technical Educational variations are taken place concluding not only the material of each school grade, but also the teaching methodology followed as well. For example, before the religious course reform of the leftwing political party in Greece (before 2015), religious secondary school textbooks were initiating their content units from the basics of Old Testament (1st grade), New Testament (2nd grade) and the basics of the Church History as well(3rd grade). Then a new material followed, at the consequent level of High School, concerning the Basics of Orthodox Liturgy (1st grade), Different Religion Thematic (2nd grade) and Christian Ethics (3rd grade)¹¹⁹as such.

¹¹⁹ Other educational – political views about Pedagogical reformations are following: “...*The (Greek) Pedagogical Institute as a representative of the government writes the curriculum and the textbooks. The Institute takes advices from academics and teachers when it draws up particular textbooks, but the last word on content remains in the Ministry of National Education and Religions. The teachers in schools must follow the school curriculum and teach each subject exclusively from the Pedagogical Institute textbooks...*” and “*In Greece, although different policies taking in account the current deep transformations, the new social conditions and the increasing and changing diversity are proposed, these policies do not seem to tackle the problems of Greek society with sufficient breadth*” in Maria Chalari and Thomas Georgas, "Exploring Greek Education System's Ethnocentric Character in Modern Time," *The European Journal of Educational Sciences* 03, no. 01 (2016): pp. 33–34 & 38. Particularly useful is regarded the following as well concerning a wider aspect of the Greek Educational Problematic: “*At the same time, the socio-economic changes that have taken place in Greek society over recent decades have posed new challenges to communities and families and have affected students' expressed concerns and demands*” in Andreas Brouzos et al., "Secondary School Students' Perceptions of Their Counselling Needs in an Era of Global Financial Crisis: An Exploratory Study in Greece," *International Journal for the Advancement of Counselling* 37, no. 2 (2015): p. 2

The post-political reform situation (2015-2019) changed in a glance of an eye¹²⁰ through a fast forward typical political dialectic between the parties concerned taking under account the consent of the official body of the Greek Orthodox Church. All the material's didactic structure of the religious course of all educational grades (Elementary school up to High School) concerned was reformed with no educational preparation of the school climate to be set up earlier and by no having under serious consideration the practical and theoretical points of interests and the general religion perceptions of the students and the methodology's variation concerned (where is needed). Of course, things could be better differently.

Furthermore, there were many new pedagogical directives provided to all educational personnel in new Theological Teaching Manuals form, containing new teaching plans and scenarios regarded as appropriate for the timing under the auspices of the Greek Ministry of Education and the Pedagogical Institute. All those new contents were structured chaotically though with no fixed and coherent order so as a promising educational appliance to take place serving the teacher's theological feedback and the student's pedagogical care as well.

All the new Religious Textbooks in the level of Secondary School provided are characterized by a mixture of Christian Theology and Different religion Teaching premises with no thematical or any other kind of order or taxonomy, which produces a technical as well as an essential didactic methodology disorientation, despite their pluralistic topic content¹²¹, which is been regarded a positive optimistic point. As far as High School level concerned, general sociological thematic consists the teaching core of the first year (1st grade), the same philosophy, wider enriched and upgraded formulates the religion textbook of the second year (2nd grade) and Morals and Christian Ethics and general scientific problematic in relation with theology issues consist the teaching material of the third year (3rd grade).

Proceeding towards an assessment of the two educational setting outs of the religion subject concerned, there is a number of noteworthy points to be mentioned: a. there is a totally different philosophical approach of the religious content topics and their didactic implication consequently, especially in the case of an extended quality comparison of their teaching thematic and philosophy

¹²⁰ Marios Koukounaras-Liagkis places the general reform climate a lot earlier in Marios Koukounaras-Liagkis, "Religious Education in Greek Public Schools in Western Thrace: Identifying Controversial Issues," *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 2013, p. 275

¹²¹ "The basic aim of the curriculum is religious literacy (Wright, 2000, p.179-180) but it is focused on educating citizens so as to develop religious consciousness, to be open to dialogue and tolerant of diversity. 'Learning about' and 'Learning from', terms, derived from the British pedagogical and epistemological experience (Grimmitt, 1987), are used decisively in the curriculum." in Koukounaras-Liagkis, "Religious Education" p. 275. The above premise, despite of its multicultural and multiracial rightly imprinted at first pedagogical indicators in a society tending to be globalized in any mean, this exactly right option might be understood, in a frame, which unfortunately does not dispose all the sociological (having in mind the social norms and the general religion consciousness of the social environment in which a reform endeavor is taking place) and systematic elements (meaning affiliating a right methodological strategy for the issue concerned with the total sum of the individuals) needed in order the pluralistic religious content of the new educational curriculum (according to the reform case illustrated) to be widely welcoming and positively receipted in a traditionally Orthodox Greek Environment. An external pedagogical or didactic schema needs to be under of a high caution surveillance and long-term study adaptiveness or even alterative process, before is being fully implemented in an alien country.

as mentioned¹²² b. a slight lineal approach is being observed in the first case aiming to a successful thematical knowledge consolidation in each school year, so as a cognitive backup to be structured and facilitate the next school period course's studying demands. On the contrary, an expansion of modern problematic (content of books) and a bunch of current issues autonomously emerged without specific order or linkage between them¹²³ and c. a political touchpoint seems to be floated in the air concerning this speedy alternation of the religious subject core¹²⁴.

Furthermore, a scientific dialogue is being promoted in the context of serious efforts for a gradual approaching, definition, formation and utility regarding the teaching method, teaching material, social changes, needs of the students, school scheduling, relationship between new technologies and religiosity research, forms of systematic evaluation of the school units and religion teachers as well. The above problematic consists a serious objective of a number of teacher's seminars or conferences running via web or living participation or mixed method all over the country¹²⁵. The same topics include core-matters of serious contradiction between Greek theology Unions and their members trying to contribute to the general reformation climate positively, but unfortunately seem to ignite the flame of hardcore disputes being characterized by the lack of an educational fruitful approaching mode.

The new issue emerged is how all those serious topics could be combined and implemented in a total unfixed and shaky educational environment, as the Greek one, especially when the educational rhetoric is being focused on a series of general principals and necessities and not on an essential active interference providing pure theological solutions¹²⁶. The International changes in the Religion Teaching Methodology are considered very promising, not doubt about that, and there is also a fruitful educational field to be cultivated in Greece regarding the religion teaching context for the benefit of the youngest. In the next chapter, methodology guidelines shall be provided so as a differentiated approach of the educational matter in Greece to be presented. The whole previous account was considered necessary for the reader though to understand better the Greek Educational environment and the current political philosophy state.

¹²² Rob Freathy, Anekke Schmidt, and Helen C. John, *WORKING WITH 'BIG IDEAS ABOUT' THE STUDY OF RELIGION(S) AND WORLDVIEW(S) MULTI-DISCIPLINARY AND MULTI-METHODOLOGICAL RE: A HANDBOOK FOR TEACHER EDUCATORS, TEACHERS AND TEACHER TRAINEES* (Exeter: University of Exeter, 2020), p. 7

¹²³ Very interesting is the exegesis of the no-lineal knowledge systems given, cause of the advent of computers in Dennis Sumara, Rebecca Luce-Kapler, and Tammy Ifody, "Educating Consciousness through Literary Experiences," *Complexity Theory and the Philosophy of Education* (n.d.), p. 12

¹²⁴ Chalari and Georgas, "Exploring Greek Education", p. 38

¹²⁵ Hargreaves argues regarding the new era professionalism formation and the need of an extended life-long learning: "At its core, the new professionalism involves a movement away from the teacher's traditional professional authority and autonomy towards new forms of relationships with colleagues, with students and with parents. These relationships are becoming closer as well as more intense and collaborative, involving more explicit negotiation of roles and responsibilities." in Chris Day, *Developing Teachers: The Challenges of Lifelong Learning* (London: Routledge, 2002), p. 23

¹²⁶ Adjusting the content accordingly in Vincent Tinto, "From Theory to Action: Exploring the Institutional Conditions for Student Retention," *Higher Education: Handbook of Theory and Research*, 2010, pp. 1-2

Methodology Ground and Reasoning Analysis

In Matthew it is written: “*One does not live by bread alone, but by every word that comes from the mouth of God*”¹²⁷. That saying really makes quite an impression, having simultaneously in mind that comprises one of the staggering replies of Jesus, as the Son of God, against Devil at the hostile desert during His spiritual warfare¹²⁸. This impression’s magnitude derives not only by the form of the answer rather by the essential bedrock of it. The human materialistic prospective and its generalization through human’s civilization, culture, and technology matters so little in comparison with the source of the real life, which is being grounded to every word of God¹²⁹. Have we ever thought about what does “*Word of God*” really mean? Is it the Bible itself? Are those drained words as words or typical commandments contained in the Bible? or is the fear and the general veneration atmosphere Bible through its words produces?

One important interpretative response might concern the authority of God’s magnitude towards any other creation of His as well as the power within His commandments and communication affecting dramatically all the universe and humankind state, course and structure as a whole¹³⁰. Those elements consist one of more other interpretations and approaches that have been published in any form or could possibly be imprinted through time or under any other academic circumstance or academic dispute. Dogmatical interpretation as monolithic and firm positions expressing vigorously and authoritatively Bible quotes or passages in a determining and unchangeable way tend to be hazardous or red herring elements to the cause of hermeneutics and science.

The hermeneutical approach varies in each case and is been depended by the author’s intellectuality, his study background, the formation of the tenets of the Church he/she belongs to, his/her mind clarity and horizons, the extend that religiosity affects his/her life and his/her writings, his/her external effects, or citations, oral or written, by other authors coming across through their books study, the state of author’s spirituality and so on. The matter is been deepen, when an attempt of elucidating one or more interrelationships of the above factors is taking place and, in that case, hermeneutics is being manifested through theoretical principals and schemas attempting to reestablish the terrain of interpretation of the subject – researcher as a new vantage point of his renderings into the context of Theology Society.¹³¹ The latter tends to be the most common phenomenon in the research realm especially into Theology and New Testament Hermeneutics (finding new interpretation models).

Additionally, New Testament research is coming across with the fact that text receptus of the New Testament is the only one object of research and all the effort and dynamics is being consumed into the reformation and restating of the Biblical Truth. The most common paradigm

¹²⁷ (Matt 4:4, NRSV)

¹²⁸ (Matt 4:1-11, NRSV)

¹²⁹ That exactly points out to the sovereignty God in Arthur W. Pink, *Sovereignty of God* (Sovereign Grace Publishers, 2008), pp. 8-12

¹³⁰ Pink, *Sovereignty*. 8-12

¹³¹ It is the “*I*” which plays certain hermeneutical role in the intellectual world in Fichte’s interpretation philosophical system in Wilhelm Dilthey, *Wilhelm Dilthey: Selected Works, Volume IV: Hermeneutics and the Study of History* (Princeton: Princeton University Press, 2010), pp. 100-1

occurred is the interpretation of the books of Old and New Testament and before any following argumentation must be admitted that such endeavors consist quite a challenging academic work indeed, comprising useful and necessitate reference tools and sources as such. The same concept is been reproduced in various ways and forms when a combination of passages – verses of the text consists the real issue of rendering. So, quite modern, and diversified perspective, in that field, might be the attempt of the hermeneutical combination or clinging of the heterogenous magnitudes and the study of their mutual effect. In this point of view, it is considered quite fascinating and seminal during the 21st century the essential positioning of the Bible in the social life and especially into a particular sector of it, as education ground is being regarded in most of the study cases.¹³² Could Bible be regarded as a modern instrument on the service of educational formation? As the matter of fact, Bible disposes a vast volume of data principals, facts, and moral teachings¹³³ as well as revelations according the perception of the theologian researcher in each situation¹³⁴. It is quite essential the primary text abstractions of the Bible’s wealth in order the extended theology realm to be restricted and methodologically tamed so as to be able to be comprehended more effectively and the derived message of the Bible’s magnitude to be reproduced and emerged with the less possible effort by the researcher, who confines the realm of his/her research deliberately. A possible answer to the previous question been set is affirmative, “yes”, it might produce a quite positive effect in educational praxis. In the Educational realm for instance Heekap Lee asserts four crucial parameters when Biblical ground is going to be functioned as an educational guideline: a. Biblical Perspective b. cultural competence c. contextualized pedagogy and d. intentional praxis¹³⁵. Beyond Sociological and political considerations of the social and educational reformations and interchanges all over the world, another aspect and process might be beneficial as another modern guideline and counsellor in current mentality form. And that is the *Biblical* one.

The research magnitudes of the present focus are the Greek Upper Secondary Education and the Parable of the Good Samaritan. The Parables of Christ, since they comprise a teaching sum of notions and symbols as well as scopes to be pertained in their historical and theological field, they could serve simultaneously another perspective and social need. Parables should not be solemnly regarded as a heritage of the ancient past of the Roman-Hellenistic New Testament era but could also be transformed without essential collateral losses into a marvelous weapon in the hands of humanity to create and transform the human nature and sanctify it and not to vanquish or destroy. So, the main point of the present methodology analysis is how could the Parable of the Good Samaritan being transformed into a modern tool in the service of an upper secondary educational change.

¹³² Semler claimed that all the Books of the Bible could be seen under a current perspective of the interpreter without grounded him into the historical context of their written nature in Dilthey, *Wilhelm Dilthey: Selected Works*, p. 73

¹³³ It is about Kant’s moral idealism (: every aspect of Bible teaching is a moral principle) in *Wilhelm Dilthey: Selected Works*, p. 91

¹³⁴ Actually, a very intrinsic concept regarding the multicultural education is the building of a “*Shalom*” society and that is being supported by the argument human is being considered as the bearer of the image of God in Heekap Lee, “Building a Community of Shalom: What the Bible Says about Multicultural Education,” *International Christian Community of Teacher Educators Journal* 5, no. 2 (2010): p. 1

¹³⁵ *ibid*

Firstly, a selective reboot regarding the Parable's content hermeneutical scrutinizing process concerned is considered needy, since not all of the Parables are fit in for the next analysis procedure of the researched object referred¹³⁶. *Secondly*, a vigorous notion inquiry shall be implemented, since in case that a suitable symbol emerges, it should be interpreted accordingly, in order a meaning context to be shaped right away. There is a lot of debate had been taken place though concerning the historicity of the explicatory or the grammatical or the allegorical approach of a Biblical topic. For instance and without penetrating to the history of Hermeneutics, the most of the German philosophical and exegesis debate was appealing on the full implementation of the Philological method even into the Biblical text, so as the Biblical truth to be cleansed from the supernatural hyperboles. Fredrich Ash though observed that even the philological approach in order to reach its utmost should be reconsider its identity and be more affiliated with the hermeneutical realm status instead of a pure grammatic directive only¹³⁷. All those processes are regarded as quite acceptable, while they are not deforming the text normality of the Biblical context and the message within¹³⁸. As far as the present objective is still affiliated with the education field, a safe and possible way through which the rendering of the Parable's Biblical context might be considered a methodological orthodoxy is the extracting of the moral schema of the Parable's body. The former is already embodied into the parable's corpus and then conjuring up a keen notion with the educational research prospect¹³⁹ is quite an acceptable approach of the text keeping its norms intact. There is no verbatim conveyance or word alternations at all. On the contrary idea incarnation of the text's idea is being initiated in a current form based on the fact of the Logos incarnation.

The attempt is being projected entails a subjective approach of tracing the hidden meaning, in order the latter to be formulated consequently into a pedagogical principal. So, an idea incarnation fertilizes a Pedagogical idea incarnation. That is another aspect steered upon the *Principalizing* imaging of Bernard Ramm's¹⁴⁰. All the history of hermeneutics globally consists an endeavor of the subject to prevail notionally against the object¹⁴¹. So, it's regarded quite legitimate the introduction of a differentiated consideration of the Parable's context referred as a "novice"¹⁴² pedagogical system ready to be used for the benefit of a new pedagogical conception beyond the husk and skin of a waif-like educational transcendence and despite the subjectivity conveyance, which happens to be an integrant part of the scientific endeavor.

Thirdly, when moral, as notion, be extracted, then a transformation process into a general pedagogical or educational principal shall be initiated. A pertinent problematic with the former logic is the theological transplantation of the Parable's Principilizing element (moral) into the

¹³⁶ Every Parable has a distinguished character and is up to diversified methodology approaches.

¹³⁷ Dilthey, *Wilhelm Dilthey: Selected Works*, pp. 96-97

¹³⁸ Schleiermacher uses the term "*intuition*" as a terminus technicus in order to accomplish a successful inquiry and interpretation of a term. This very tool fits the needs of the present hermeneutical initiative in Alister E. McGrath and Darren C. Marks, *The Blackwell Companion to Protestantism* (Hoboken: John Wiley & Sons, 2008), pp. 72-3

¹³⁹ *ibid*

¹⁴⁰ Jr. Walter C. Kaiser and Moisés Silva, *Introduction to Biblical Hermeneutics: The Search for Meaning* (Grand Rapids: Zondervan, 2009), p. 72

¹⁴¹ Frank J. Barrett, Edward H. Powley, and Barnett Pearce, "Hermeneutic philosophy and organizational theory," *Philosophy and Organization Theory*, 2011, p. 185

¹⁴² The Parable is a Pedagogy itself.

current educational situation¹⁴³, which simultaneously means that serious parameters of the present educational and social occurrence should be taken under serious account as well as other parts of the Parable's moral context might also be adjusted into the up to date educational state or even disregarded as superfluous element if that is preconceived as a needy.

The general theoretical logic, which is being followed towards the present approach, is that Teaching of Jesus through Parables could not be regarded as alien within the present time and situation of humanity. Its wealth surely counts a lot nowadays¹⁴⁴ and simultaneously might hide mysteries, that if a slight part of the latter were emerged, may would be transformed into a particular knowledge item of a certain scientific field and afterwards humanity itself might grasp a new approach and understanding (verstehen¹⁴⁵ according to Dithley) of the human soul, cosmos and God (why not) in the feasible measure of human's existence. The same effect might be emerged, if a certain and well aware moral notion of the Parable's System shall be interpreted under another premise, which shall point out another angle of the moral aspect of the story. Its noteworthy that "moral" is being considered as a conventional term for the present analysis, so as to be communicated more effectively¹⁴⁶. The truth (part of nature according to Heraclitus), which seems to fond of hiding and seeking¹⁴⁷, also concludes a short of metaphysical prospective, because all the Parables consist diversified parts of the Kingdom of God, which is not from this mortal world. So, in this stage a demythologization process¹⁴⁸ shall be expected to be implemented in an extremely focused way so as the "moral" to be extracted and transformed into principal¹⁴⁹ and the metaphysical part of the text to be intact as well as useful for human's intellectuality and spirituality.

¹⁴³ Ramm seems to identify in a way Moral with Principalizing process in Walter C. Kaiser and Silva, *Introduction*, *ibid*

¹⁴⁴ It is written in Matthew: *Let anyone with ears- listen!* (Matt 11:15, NRSV), which means in a general point of hearing, that under specific subjective presuppositions of understanding, individual could gain a certain power of intellectual illumination in comprehending deeper and wider the Bible citations and forms of meaning. This approach under Christian Orthodox Tradition incorporates *Χάρις* (charis = Grace) coming up directly from God through the Holy Spirit. Gaining such an adjustable and might futuristic consideration of the Message referred, the prospects of interpretation status, intellectual ability and course of the world societies could be opened shall be totally diversified than they seem to be today and limitless as such, without of course throwing to the bin the initial Biblical realm of the Biblical abstract above referring to John the Baptist Status of Grace and prophetic charisma, who had foretold as well the coming of the true Messiah, The Christ.

¹⁴⁵ *ibid*

¹⁴⁶ Walter C. Kaiser and Silva, *Introduction*, *ibid*

¹⁴⁷ Heraclitus on Nature 53,2

¹⁴⁸ "...The struggle of sacred discourse is ultimately with the essentializing or objectifying effect of myth and its vicissitudes, particularly when attempting to achieve a genuine understanding of the divine within history. This is the case put forth not only in dialectical and liberal theologies, but also in the philosophy of existence and particular branch of New Testament theology known as Existentialist Theology... His main contribution (referring to Karl Barth personality), at least in as much as it bears on the subject of this essay, lies in bringing the focus of theology back to the Kerygma or message, and away from the open influence of the speculative disciplines of the day and of historical criticism." The last paragraph illustrates the endeavor of rediscovering the form and afterwards the essence of the Kerygma, and as far as it goes, Parables are considering an essential part of it in order not to restructure but discover new prospects in a new way in Ayman E. Desouky, "Ego Eimi: Kerygma or Existential Metaphor? Frye, Bultmann and the Problem of Demythologizing," *Canadian Review of Comparative Literature / Revue Canadienne de Littérature Comparée* 34, no. 2 (June 2007): p. 132

¹⁴⁹ Walter C. Kaiser and Silva, *Introduction*, *ibid*

In this context, *demythologization process* consists not a denial of the non-rational and unhistorical content, which R. Bultmann characterized as myth¹⁵⁰ and preferred to sweep it off as unnecessary, so as historical Jesus to be emerged. on the contrary, Parable Text with metaphysical strands shall be investigated closely for educational perspectives and if the realm of metaphysics in certain accounts of the Parable turns out to be prosperous for the peered condition, then a fishing notion mechanism shall be triggered for the moral extraction initiative. The metaphysical part shall be left alone except in the case of a possible interconnection occurred between the former and the latter. Several of the Parables (if not all of them) are enriched with this metaphysical element in a way that during a current research shall not be taken as a scandalous narrative issue, likewise in the Pharisaic and Scribal mentality and action during the New Testament era, who could not stand Jesus as Christ performing miracles even in front of their own eye¹⁵¹. Nevertheless, metaphysical strands do not consist the research object in in this particular analysis, but they could be interpreted as another level of knowledge more upgraded than human's state of cognition. And if so, knowledge spectrum research should encompass any disposed field of "gnosis" as a supplementary valuable instrument providing feedback to the main research field. In that case Parables may be regarded as a system of an advanced teaching setting and therefore another Knowledge mechanism, worthy to be further investigated or simultaneously being considered and utilized whether the nature of that knowledge directly or indirectly points out.

The final stage of the research is being illustrated by a powerful and vigorous correlation of the main messages or even sub messages of the Parables with an educational (Pedagogy) or social spectrum (Sociology) of terms matching in each case better with the negotiated item. It cannot be disregarded that correlation process constitutes a matter of a rendering premise of the researcher, since Parables provide a possible subjective positioning of the reader. Every justified interpretation aspect of the Parables elucidates a differentiated side of the teaching of Christ, therefore, it cannot be hermeneutically swept off but being imprinted next to other renderings. Most of the times this correlation is considered equal in use with Principalization process.

Correlation mechanism is being regarded as a technical conversion in the form structure and not in the essence's nature of the Biblical terminology and that introduces, to the present part of negotiation, a kind of Biblical Synchronism (B.S.). B.S. constitutes a conveyance of the Biblical meaning into a modern situation of humanity as the education system is for example. It is a current necessity for the circle of human needs, Bible to be an essential part of life and not only a dogmatic imprint springing. The latter formulates a kind of Biblical Anachronism (B.A.) meaning that speaking about the truth of the Bible without a practical utility in the current social realm turns out to be a vacuous state of being. So, the final correlation focuses on the B.A conversion into B.S. concerning the part of Christ's Parable's system utility into the Upper Education field as a kind of a Biblical experiment in current Greek education. The same methodology mode is being followed in the case of the Parable of the Good Samaritan.

¹⁵⁰ Desouky, "Ego Eimi", *ibid*

¹⁵¹ For example: (John 9:1-34, NRSV)

The Educational Adjustment of The Parable of the Good Samaritan Via the Methodological Ground

The Parable of the Good Samaritan consists actually a prosperous ground not only for the Biblical Hermeneutics, but also for the global literature and the current educational planning¹⁵². Its ethical status conveys a message of a worldwide prospective that cannot be easily rejected by the civilized world¹⁵³. It is a pearl-text indeed! But let us see it in another point of view.

This Parable is an extraordinarily strong one, without of course excluding the dynamics of the rests, and therefore it's utility into the educational field consist something more than a need¹⁵⁴. The story is referred by Luke¹⁵⁵ and the initial context of it unfolds Jesus primary intention to exemplify the notion of the *neighbor* to a Scribe trying to put Him on the test. That is a solid data of the Biblical Teaching occurrence, but at the same time may be transformed into a new vantage point, since all the Parables are meant to be food for thought in an extensive and on-going way. So, in this point of reference, stage (1) of the Methodology Chapter above is completed through the selection of the particular parable and the exemplification of its essentiality.

Furthermore, a pedagogical theoretical concept derived from the general and primal phase of the child growth is been considered especially useful during the processing of the second phase of the methodology implementation referred and is also quite keen with the Parable's spirit as shall be next pointed out. Individual from the early childhood, when restraining consciousness of the playing need to its later puberty gradually develops socializing formalities. That means every individual has strong need of socialization with others¹⁵⁶. The playing form starts symbolically and then is being developed into a peer-game. There are, of course, many other diversified cases of solo-game cases depending by each individual's psychological profile. Nevertheless, *mutatis mutandis*, the affection of the peer consists a corporate psychological, intellectual, and even spiritual necessity for human development in all aspects. So, everyone needs the other one in order to be normally developed¹⁵⁷. A connection takes place during human life incorporating a variety of qualities in a context of an analogue pluralism. So, if man needs the other, and if man without Gods is nothing¹⁵⁸, as Homer depicted, then the same analogy could take place in the realm of

¹⁵² Religion Course School Counselors in Greece do use very often this Parable in order to emphasize the need of its message transmission to the students at the Secondary Schools depicting strongly a proposed formula of a differentiated approach of the regarded chapters of the text-book concerning the message, the historical context, Jesus's attitude, Modern era ethos, current people attitude, modern means of teaching this particular Parable, possible diverse ideas might be used, relationships among the peers etc.

¹⁵³ "The Pedagogy of Jesus in the Parable of the Good Samaritan: A Diacognitive Analysis," SciELO - Scientific Electronic Library Online, last modified July 31, 2017, https://www.scielo.org/za/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0259-94222017000300048 and Paul Stenhouse, "The Good Samaritan: The unidentified man who fell among robbers on the Jericho road," *Compass* 47, no. 2 (July 2013), p. 35

¹⁵⁴ *ibid*

¹⁵⁵ (Luke 10:25-37, NRSV)

¹⁵⁶ "The cooperative human," nature human behaviour, accessed January 2, 2021, <https://www.nature.com/articles/s41562-018-0389-1>.

¹⁵⁷ Even the Christian God is considered dogmatically a Trinitarian God and not as an Unum Deum as the gnostical perception provided.

¹⁵⁸ *Odyssea*, directed by Andrei Konchalovsky. (1997; Athens, Greece: NBC, 1997), Film

Theology and Pedagogy interrelation, since the cognitive field is regarded as an adjunct field of the human's nature. A *connection* case is always on time.

Connection as Biblical and Pedagogical

Reviewing Parable's content, Christ is trying to explicate the notion of neighbor in a very vivid way¹⁵⁹. He uses a theatrical model, which functions vividly in human's imagination and is absolutely aware of the Judeans being very well acquainted with the Parable methodology¹⁶⁰. So, that is the case: A man is travelling to Jericho from Jerusalem and happened to be victimized by a gang of bandits, who robbed, stripped, and hurt him severely letting him to die all along. Two figures are also used deliberately, a Priest and a Levite, both of them being very well familiarized with the Torah and the Judaic Law. Everybody of Jesus's current audience shall internally anticipated that just one of them at least shall carry out the task of helping the poor injured man even though there were several law prohibitions for the case¹⁶¹. On the contrary, Jesus uses the astonishing and suspense technique to intrigue their interest and attention to the story. The *connection* between the man suffering and the two Judaic intellectuals failed. What does the audience have to expect for a change?

In a very advanced turnover, Jesus ultimately presents an unknown individual originated from Samaria, who moved by pity in the sight of that man struggling for his life and decided quickly to help him, treated his wounds, and took him to the nearest inn and paid for the service would be provided in advance. Judeans are well aware of the ethical and political hostile situation between the Samaritans and themselves¹⁶². Nevertheless, Jesus establishes the *connection* between the injured man and the Samaritan passing by emphasizing that neighbor notion disposes no ethnical or ethical labels or barriers but is being illustrated and motivated only by love and compassion for one another¹⁶³, since they consist the highest presupposition for entering the narrow gate¹⁶⁴, which illustrates the Kingdom of God.

In this phase, the connection occurred is of Biblical form of an upcoming idea derived from the Parable schema as such. On the other hand, the same derived notion provides a possible generalized humanitarian acceptance by the reader concerning the helping connection schema to the needy one. This generalization is leading to the implication of the human connection idea to another social field, that of education. And this stage happens to be the fulfillment of the stage two

¹⁵⁹ In this context is considered particularly useful to retrieve three categories of Poque, which are been related to several Universal (Christian and Philosophical) Theories, these are: a. *individuality*, b. *universality* and c. *generality*. The (b) and (c) are those which in this point are unfolding their characteristics towards the relation between this Parable and Upper Secondary Education in Bharat Ranganathan, "ON HELPING ONE'S NEIGHBOR," *Journal of Religious Ethics* 40, no. 4 (2012): p. 656

¹⁶⁰ Very well Known are the *Midrashim* in David. Stern, "MIDRASH AND PARABLES IN THE NEW TESTAMENT," *LEVINE, Amy*, 2011, p. 565

¹⁶¹ Stenhouse, "The Good Samaritan", p. 38

¹⁶² Stenhouse, *ibid*, p. 36.

¹⁶³ Ranganathan, "ON HELPING ONE'S NEIGHBOR", p. 656

¹⁶⁴ (Matt 7:13-14, NRSV)

(2) of methodology. Some certain incidents shall follow in order the role of connection to be established.

Incidents in The Educational Field of The Upper Secondary Education in Greece

Talking about Upper Education in Greece, in a didactic point of view, a lack is been observed during the didactic process affecting consequently in a serious point of reference the learning and receiving process on behalf of the students. The latter might happens because teachers use very often a frontal teaching approach in a lecture form vestment, which seems not to be always effective or appropriate at children around eleven to fifteen years old (11-15) of the Upper Secondary Education¹⁶⁵, given the methodological and practical fact that a serious class lecture should be framed with the following of a very detailed and simplified notes package, which most of the times is not given in order the lecture to be well digested and on the other hand students anticipate something brand-new and astonishing, which is not happened.

Most of the teachers, in praxis, do not feel the same way and having their student's notes in their disposal, without spending much time to edit and analyze the form and the *connectivity* of the notions being used are distributing them to their students carelessly, anticipating additionally for a successful assimilation of their teaching material. It seems that *connection* as a pedagogical term, widely been used (directly or indirectly), plays a significant and grammatical role as well not only to the general methodology formation but also during the specific didactic planning formation¹⁶⁶. The latter points out another topic for research and discussion, which happens to be also of an extreme extend and importance to be searched of¹⁶⁷. This phenomenon takes place in the theoretical spectrum of study more than the scientific one. But that remains still a matter of research.

Another situation occurs, when students seem to dislike the personality of a teacher cause of an unfortunate managing of an issue occurred between them, regardless who is to blame or just because the teacher usually acts not so familiar with them, but rather cold-typical or he does not seem to be affiliated with their study or psychological needs or even uses very sophisticated or incomprehensible vocabulary during the class¹⁶⁸. There are also several other cases, of communication's nature mostly, that teachers do not pay much attention to their dressing code during their school duties or even to their personal neatness, which indirectly consists a negative cause of reaction by the general social environment. The above issues, when are taking place, build extremely strong and hard fortresses between the teacher and students, the former not be able to set his class in an appropriate didactic rhythm anymore and is not in position to judge rightly the

¹⁶⁵ Richard Badger et al., "Note perfect: an investigation of how students view taking notes in lectures," *System* 29, no. 3 (2001): p. 405

¹⁶⁶ Badger, "Note Perfect". p. 412

¹⁶⁷ *ibid*

¹⁶⁸ "The correlations between the combined person-centered teacher variables on the one hand, and participation, positive motivation, and the composite of all cognitive student outcomes on the other, ranged from medium to large." in Debora L. Roorda et al., "The Influence of Affective Teacher–Student Relationships on Students' School Engagement and Achievement," *Review of Educational Research* 81, no. 4 (2011): p. 20

causes and effects of his failure during the school year. In a social and pedagogical point of view, teacher is always on the edge and consists the personality who carries most of the teaching and psychological weight of his student's and their parent's grievances. The latter consist an expanded psychological and social culture among the schools of any grade in Greece, needed to be reformed systematically.

In addition, during the teaching mode, the past five years or more new technologies are quite been introduced, in spite of the current difficulties of some school units not to be equipped properly by the State, cause of financial impediments. The computers (or laptops) and the projectors in combination with the interactive whiteboards, which are extremely in fashion nowadays help largely the education cause by setting new tools, picturing the knowledge, making it more handful and motivating the students to participate in their new role as student-participants of a new digital era¹⁶⁹. There is a catch though and happens to be illustrated in accordance with their grammatical literature cultivation, which is rolling down pretty fast. This phenomenon occurs, cause of the often usage of computer keyboard by the users who sustain the Latin grammatical fonds replacing the Greek ones (Greeglish)¹⁷⁰. The payoff of such a notorious student's attitude, caused most of the times by their hurry, is the gradual loss of the grammar and language *connection* as a whole¹⁷¹. Furthermore, when research projects take place, students use widely the internet to answer their assignment's questions without paying much attention or giving the appropriate care on initiating their mental mechanisms and their judgment attitude during the work-process of their project¹⁷². Simultaneously, most of the times, teachers do not bother or are not quite affiliated or experienced in getting into the problematic of the web page authorization emerged during surfing in the web or the true /false discernment of the news cast. And that illustrates a practical issue to be coped too.

Finally, concerning the above new technologies correlated with the COVID-19 pandemic the distance learning issue emerges. Profoundly, Distant learning¹⁷³ depicts an educational magnitude of a great deal and importance that can be used in occasions like the one of COVID-19 pandemic occurred and of course still being a dynamic assistance in the service of the educators. Upper Secondary students, all over Greece, embraced the State venture of using distance-learning platforms in order teachers to continue their teaching and students not to loosen their schooling touch. There were of course several initial problems of student's participation or even proper attention issues to the e-classes schedule. Despite all those issues and against all odds, the venture made it in general, but another problem was illustrated: what might be the form of connectivity between teachers and students during such a kind of distant teaching and learning mode?

¹⁶⁹ Nikolaos K. Tselios, Nikolaos M. Avouris, and Sophia Daskalaki, "Evaluation of Distance-Learning Environments: Impact of Usability on Student Performance," *International JI. of Educational Telecommunications* 7, no. 4 (2001): p. 356

¹⁷⁰ As a phenomenon is determined as CMD (Computer Mediated Discourse) in Dimitris Koutsogiannis and Bessie Mitsikopoulou, "Greeklsh and Greekness: Trends and Discourses of "Glocalness"," *Journal of Computer-Mediated Communication* 9, no. 1 (2006): p. 2

¹⁷¹ This conclusion is been driven by empirical observation for fifteen years teaching in Secondary and High Schools in the extended area of Attika's – Greece.

¹⁷² *ibid*

¹⁷³ Tselios, Avouris, and Daskalaki, *ibid*

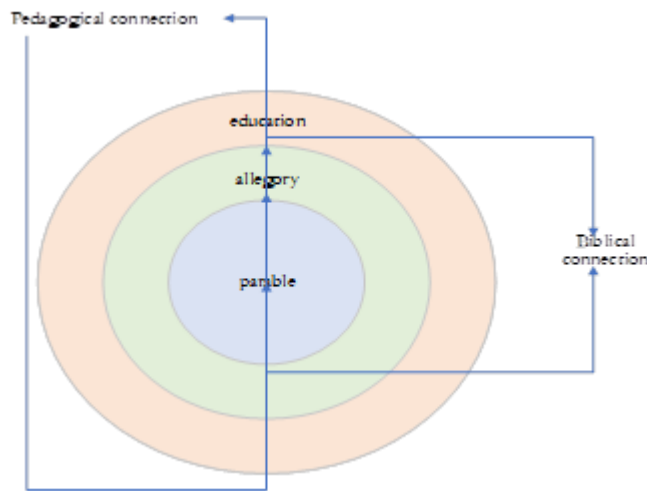
The issue of *connection* is a large one, as it seems, and is also inherent with several groups of diversified issues into the social and educational realm. But the main point remaining is how the Biblical *Connectivity* could contribute positively to the diversified socio-educational resolution.

Biblical Connection as A Resolution of the Diversified Educational Issues

As it has been illustrated, the term of *connectivity* seems to be derived from the Parable of the Good Samaritan, cause of the *connectedness effect* depicted between the injured man and the Good Samaritan¹⁷⁴. Afterwards, some serious educational cases needing deep consideration have also been accounted in the appropriate frame of the Upper Secondary Education problematic in Greece. In that case it would be extremely useful to see how *connectivity*, as some kind of guideline, could be used in a therapeutic way¹⁷⁵ of the above issues referred.

In order to explain the mode of thought and the methodology strategy analyzed in the appropriate place, figure (1) follows accordingly which is been explained as follows:

Figure 1

Promptly, the Parable is at the ultimate center of interest and after studying it carefully, the social and theological message should be extracted for further analysis. The message itself is been

¹⁷⁴(Luke 10:25-37, NRSV)

¹⁷⁵ Therapeutic Pedagogy is being considered as a wider term including the Compassionate Pedagogy. The latter is determined as followed: “*Compassionate pedagogy is [a]n ongoing action of cultivating compassion in moments when we are faced with pain of another, conflict, loss, betrayal, and disappointment. Compassion emerges when walls of judgment and defensiveness crumble, clouds of confusion dissipate, and waves of fear and anguish dissolve into the tender softening of acceptance, patience, and openheartedness.*” It can be fully understood that all the above notions are fully encompassed in the Parable of the Good Samaritan in Carrie L. Briscoe and Susan M. Arai, "Relational reflective process as an act of compassionate pedagogy in therapeutic recreation," *Leisure/Loisir* 39, no. 2 (2015): p. 196

widely covered up by the elements of the incidents and persons involved in the story are based on the storytelling technique¹⁷⁶.

The Parable's nature as well and inevitably the main methodological consideration of the work done is uncovering the incidental's shell and heading to the core in which the message dwells¹⁷⁷. During that process allegorical digging has been considered useful for the cause. Therefore, through the allegorical deepening of the researcher and the Ancient Church Fathers successful explication platform and contribution, the meaning of human and social *connectedness* is usefully prompted in this context¹⁷⁸ and also provides a relative flexibility in combination with the educational issues. So, the theoretical and practical distance between the type of the Parable and the allegory is been covered up by the so called, in the present focus, *Biblical Connection*. Otherwise, when the final point of the analysis tends to focus on the current educational matters (been far more distant from the center of the circle – figure 1) the Biblical Connection extends its nature and been transformed into *Pedagogical Connection*, because of its automatic relativity with the educational issues.

At this crucial point, all the relevant pedagogical parameters have been focused are used to transform the Biblical notions of the Parable into Pedagogical (Educational) Principles according to Bernard Ramm's Principalization Theory¹⁷⁹ and simultaneously having in mind the Gottingen School's interpretation Principle via Ernesti¹⁸⁰, who introduced a new reading context of the useful Biblical Theories gathering, from which a new one under new interpretation circumstances could be possibly emerged. This theory is called Intuition Theory and is being originated by Fichte's Philological research in the Bible. In this point of consideration, the Upper Secondary Education's specific issues in Greece comprise a brand-new situation remoted by the Biblical formality but as the matter of fact being not irrelevant at all with the Biblical denotes of the Parable of the Good Samaritan.

In this standpoint let's see how *connectedness (or connectivity)* functions pedagogically. The first issue described formerly in classroom involves a lack of *connection* between the projection board and the received notes (teacher's notes having been shared) by the students. That signifies a shortcoming of adjusting the level of the notes to the comprehending level of Teacher's class. In other words, the teacher either fantasizes a leveled-up classroom, which does not exist for the time being or is fully aware of the condition of the present comprehending ability of his/her class but cannot fully adjust pedagogically his/her material, because of his/her own disability to do so.

If the first condition occurs, then a socio-educational shock must take place so as to wake the teacher's intuition. This shock could be named, alternatively, a colleague's shock, because in a brief colleague conference, his colleagues (with or without their principal's presence) should

¹⁷⁶ Klaus Fog et al., *Storytelling: Branding in Practice* (Berlin: Springer Science & Business Media, 2011), p. 5

¹⁷⁷ David P. Parris, "Imitating the Parables: Allegory, Narrative and the Role of Mimesis - David P. Parris, 2002," SAGE Journals, last modified July 22, 2016,

¹⁷⁸ *ibid*

¹⁷⁹ Jr. Walter C. Kaiser and Moisés Silva, *Introduction*, p. 72

¹⁸⁰ Dilthey, *Wilhelm Dilthey: Selected Works*, p. 82

expose their experiences have shaped during their own teaching course in the particular classroom-target, testifying their own issues, acknowledging the prompts and minors of the particular classroom, and boosting their colleague to acknowledge the real situation taking place¹⁸¹. The colleague's shock should be occurred as many times as needed for the shake of teacher's best adjustment, and as it is profound, presupposes a full cooperation of the teacher's classroom¹⁸². This cooperation should drive much deeper to a *connectedness* among the classroom teachers as well because cooperation comprises not only a typical form but a first essential step to the attempted solution.

On the other hand, promoted *connectedness* illustrates an emotional strand¹⁸³ of the cooperation among colleagues, being an essential part of the school unit, which tries to defeat the teacher's minors, adjusting his focus on the real teaching issue and empowers his psychological and mental ability as well to detect his student's issues. In a way, colleague's shock, as a familiarizing occurrence, demands catholic consciousness of the school unit reality cultivation against any systematic individualism, a permanent teaching staff on hand, which can be replenished in certain circumstances of administrative or teaching needs, empowerment of bonds¹⁸⁴ among the teaching staff and between teachers and students consequently. When the bonds are been restrained so does the connectedness in all directions of the school unit. Then teacher realizes the level state of his/her classroom better than before. The therapeutic process is an on-going process and not a static one.

In the second case, when his note adjustment consists a grammatical weakness, it is proposed the abandoning of massive unit - lesson cohesiveness of his lectures and making effort on focusing on the basic terms-words of his lesson trying not to use exquisite vocabulary or complex explications but simple examples. Teacher's own life experience, the nature environment, the school library, the internet, and the simple conversation in class with the students could evolve a better learning climate for both of them and arise new approaches for the teacher as useful sources and paradigms. A considerable basic reminiscent on this point is that self-improvising is a good tactic to feed the students when feeling academically staffed¹⁸⁵. As long as the problem insists the same educational "prescription" must be restrained as long as his communication codes to be simplified and as the time passes through, it will be quite noticeable that a gradually new conversion code is occurred and new patterns of communication between them are developed. In

¹⁸¹ Fred O. Walumbwa et al., "Retracted: Authentically leading groups: The mediating role of collective psychological capital and trust," *Journal of Organizational Behavior* 32, no. 1 (2009): p. 5, see also: Megan Tschannen-Moran, "Collaboration and the need for trust," *Journal of Educational Administration* 39, no. 4 (March 2000): p. 308, Jennifer O'Day, "Complexity, Accountability, and School Improvement," *Harvard Educational Review* 72, no. 3 (2002): p. 2

¹⁸² *ibid*

¹⁸³ Mary E. Larkin et al., "Empowerment Theory in Action: The Wisdom of Collaborative Governance," *OJIN: The Online Journal of Issues in Nursing*, last modified May 2008, <https://ojin.nursingworld.org/MainMenuCategories/ANAMarketplace/ANAPerio>

¹⁸⁴ *ibid*

¹⁸⁵ Alisson - Lizzette Black, "Who am I as teacher? Promoting the active positioning of self within teaching realities," (PhD diss., Queensland University of Technology, 2000)

that situation, communication cultivation¹⁸⁶ means driving towards *connectedness* with the classroom itself.

Secondly, there are always some personal standards in every social situation. Face, height, smile, angry or happy style, color of voice, physical style etc. Those are illustrating some typical formalities of a person (teachers included of course) that cannot be changed. There are also bias formatted, either way, because human's nature is consisted by the social curiosity's characteristic and the formation of verbal or insight social allegations especially towards individuals. So, it is proposed teacher having a wide opened consideration during the quality assessment of his/her students and better having no background listings of bad or wick students at all. Reserving their standards and focusing on their improvement by what they expect of themselves consist a step resolution. In that case teacher avoids graveness and embarrassment on behalf of the students, retain a wide space to unfold his didactic strategy and to correct possible relationship mistakes, if they have occurred during the school season and simultaneously creates a gate of *connectedness*¹⁸⁷ which encourages for furthermore progress and healthy socializing.

Thirdly, the *grammatical connectedness* between thought and grammatical symbolism is also an issue, which refers to the timeless search of humanity to retain mental endeavors and researching through time. Grammatical depiction¹⁸⁸ is the ultimate intellectual weapon of human to denote its presence, value, accomplishment, and concern not only as a psychological form of need but as a true quest of intellectual immortality. Education through time is a mean to help individual understand its position inside the world and grasp, whenever possible, the chance to pertain intellectual accomplishments and exalt them through history. This short preface illustrates the deep coherence of human and intellectuality of his/her into the realm of consciousness and consists an element that has to be emerged, because if not, his intellectual contribution is equated with zero (intellectual nihilism). The external manifestation of intellectualism is language symbolism, and the latter has to be accurate during its formation and utility¹⁸⁹. The possibility of a non-accuracy drives to certain paths of mental and communication malfunction. Language provides an identity between thought and reality¹⁹⁰, so when language malfunctions are caused by alien symbolism (created externally or within) being merged with the prime language symbols in use could possibly cause serious long-term individual mental troubleshooting¹⁹¹. So, there must be a vigorous and absolute "match" between reality and symbolism, considered as a deep *intellectual and conscious connectiveness* between. Greek language as such provides an extremely large tool-case of mental expression and English language provides definitely a vast number of

¹⁸⁶ Stephen W. Littlejohn and Karen A. Foss, *Theories of Human Communication* (Long Grove: Waveland Press, 2010), p. 2

¹⁸⁷ *ibid*

¹⁸⁸ Grammatical depiction means the letter and sentences formation through ages, the evolution of the grammatical types and the evolution of the letter - symbols as well.

¹⁸⁹ Xi Zhu, "A symbolism study of expression in text-based communication," (master's thesis, Iowa State University, 2015), pp. 1-4

¹⁹⁰ Whorf asserts: "*Language is what gives the thought its expression and thus shapes it; in other words, thinking is determined by language*" in Hemant K. Jha, "Language and Thought (A Study of Language Determinism and Language Relativity)," *International Journal of Innovations in TESOL and Applied Linguistics* 4, no. 4 (May 2019): p. 2

¹⁹¹ *ibid*

idiomatic phrases and concepts, which can be used separately and autonomously. In that context and having in mind the student's ingenuity and laziness, current software and hardware could be structured or set up in a way that their functionality be depended on strict language parameters utilities and not allowing so easily the language mixtures and mergence. On the other hand, the encouragement to students to use both languages autonomously on their essays and the cultivation of web-mutual chatting practices during non-school hours in the frame of school project progress and afterwards the documents of chatting being handed via paper form over to their teacher could possibly effectively encourage the narrowing of the greeklish phenomenon and deliberately promote the *symbolic and intellectual connectedness*¹⁹². Parental surveillance is not excluded in either case.

Finally, distant learning seems to conquer a prior communication utility place during 21st century and the former is the resulting of the highest speed of technology expansion¹⁹³ and evolution in combination with the electronic modeling of social administration. Individuals are called to be adjusted to the new condition and furthermore to use new technologies for their best interest and benefit. All this concept of speeding up the slow processes has to do directly with the new technology emerging¹⁹⁴ but simultaneously into this complicated and sophisticated web nexus and structure mere of human needs are being adjusted and embedded too. For instance, common communication, sexual entertainment, advertising, public journalism, and many other human needs have been incorporated to the web culture¹⁹⁵. In fact, this adjustment functions rightly when the common good is been served and the social progress is been considered seriously. Except of the fact that not all of the human intentions are considered well mean, a tense of substitution of the living culture experience by the web culture experience (or virtual experience) seems to be projected widely as long as the personal identity is purposed to be under cover. In addition, web culture experience fascinates and captures the brain functions in a dwell-prison stimulating them addictingly all the time long. Apotheosizing the web culture experience against the living contact experience leads to an idolatry¹⁹⁶ of an invisible web matrix, the cause of which possibly tends to be the control and the manipulation of the brain and thereafter (why not?) of the soul of humanity. So, in that case distant-learning occurrence must be increased in certain pedagogical issues and for supplementary educational purposes, giving a hand to the mainstream teaching mode (live

¹⁹² *ibid*

¹⁹³ Wayne B. James and Daniel L. Gardner, "Learning styles: Implications for distance learning," *New Directions for Adult and Continuing Education* 1995, no. 67 (1995): pp. 23-25

¹⁹⁴ *ibid*

¹⁹⁵ Pollay uses a handy metaphor of the *distorted mirror*, which reflects the reality in a distorted manner as if wanted to say that web describes a reality which already exists. In this particular concept a question inevitably emerges: is the high rank speed of the web function worth the cost of distortion or is it possible for someone to look through web lens as if through our own eye? (the question came up by the researcher, but it is not been analyzed in this framework) in Daniel W. Baack and Nitish Singh, "Culture and web communications," *Journal of Business Research* 60, no. 3 (2007)

¹⁹⁶ This implies one of the contributions of this work concerning the remarkably close to be verified (if it has n't been already) hypothesis that the always rapidly advanced web technology, even if it did n't deliberately mean to be its direct purpose, indirectly and inevitably though is structuring a multi complex religion of knowledge, which gave human the illusion of an ego - omnipotence provoking in such a way the heading to the destruction of the existence, essence and idea of the one God in the human mind and soul. The alluded omnipotence is remarkably swept off by the Parable of the Good Samaritan as a counterbalance measure, which definitely encourages human society to work as united one via *connectiveness* according to the Biblical: "*The Father and I are one.*" (John 10:30, NRSV).

Education) and on the other hand distant and other web utilities must not be prioritized by the individuals as long as their social, mental, and ethical freedom is in stake. A Pedagogy of the Digital Means¹⁹⁷ has to emerge not only concerning the technical issues and utilities but the human psychological sphere as well in the realm of the family unit, being implemented on family groups, the neighborhood systems under the auspices of the municipalities or the State itself. Growing in human perspective means not to be utilized but utilize the means in our disposal rediscovering the lost social and deep connectedness of the seeking and thirsty soul. That is the essence of the connection between Upper Secondary Education and the Parable of the Good Samaritan.

In this standpoint, stage three (3) of the proposed methodology is also fulfilled. In addition, an overview of the main points of analysis is provided by the table below:

Figure 2

Parable of the Good Samaritan	Proposed Upper Secondary Educational Implications – Principilization
	<p>Connectedness between the teacher and the intellectual and psychological climate of his classroom through colleague shock occurrence.</p> <p>Simplifying the teaching communication codes – improvising</p>
<p>Human Connectedness</p> <p><i>The provided help of the Samaritan formulates a condition of human empathy and connectedness among all the other values been illustrated during the Parabolic telling.</i></p>	<p>Wide openness of teaching style focusing on student’s improvement and avoid learning devaluation of them.</p> <p>Software and hardware could be structured in a way that their functionality to be depended to strict language parameters not allowing so easily the language mixture and mergence</p> <p>The encouragement of students to use both languages autonomously at their essays and the cultivation of the web-mutual chatting practice during non-school hours in the frame of school project progress and with the condition</p>

¹⁹⁷ Pedagogy of the digital means is related not only with the teaching of the web or other computer utilities and functions but with the deeper purposes of the existence and practices of these utilities by human, so as the center to be always the human being and the machines to be always the perimeter during his life.

of handing over the documents of chatting in a paper form to their teacher, utmost contributes to the cause of connectedness.

A Pedagogy of the Digital Means has to emerge not only concerning the technical sphere but the human sphere as well in the realm of the family unit and being implemented in family groups into the neighborhood systems under the auspices of the municipalities or the State itself. Growing in human perspective means not to be utilized but utilize the means in our disposal rediscovering the lost social and deep connectedness of the seeking and thirsty soul.

Conclusions

In this final stage is been considered extremely useful the seminal results of the present research to be summarized in a system of conclusions right below:

- a) The Parable of the Good Samaritan (P.G.S. hereinafter) has not only a religious reference, but it could dispose a social and therefore an educational perspective as well.
- b) The P.G.S. fully supports the notion of *connectedness* (or connectiveness alternatively) of human resources in classroom and in school unit in general.
- c) The P.G.S. promotes also in an indirect (allegorical) but sufficient way around the *connection* between teaching and effectively receiving the fruit of knowledge. It also depicts, in a similar way, *the connectedness* of human nature itself, as a sum of potentials, some of which happen to be the human's intellectuality and symbolism. Those two previous parameters are better understood though *human connectedness* as a mere message of the Parable of the Good Samaritan. Actually, when effective human connectedness occurs sender and receiver are functioning as one.
- d) The P.G.S. contributes in a great perspective to the upgrading of the human communication.
- e) The P.G.S. signifies the jeopardy of the true origin of man (man is created by God) to be lost, which denotes the human manipulation and the web idolatry worship and
- f) Yes, the P.G.S. contributes in a gratefully manner into the upgrading of the teaching courses in general in the context of the Upper Secondary Education in Greece and therefore to the best teaching of the religious course too, proposing a new frame of philosophy and practice of a cognitivist, social and psychological *connectedness* (regardless their specific academic orientation) and therefore a way of structure of humanity as a whole. Notion of connectedness remains at stake always, although can be used fruitfully in all social aspects

of human praxis and towards this direction the Ph.Gs.' research from an educational point of view could remain a vantage point of reference for such future endeavors.

Bibliography

For the Bible Citations was used:

Sources

Michael D. Coogan et al., *The New Oxford Annotated Bible with Apocrypha: New Revised Standard Version* (New York: Oxford University Press, 2010)

Auxiliaries

Baack, Daniel W., and Nitish Singh. "Culture and web communications." *Journal of Business Research* 60, no. 3 (2007), 181-188. doi:10.1016/j.jbusres.2006.11.002.

Badger, Richard, Goodith White, Peter Sutherland, and Tamsin Haggis. "Note perfect: an investigation of how students view taking notes in lectures." *System* 29, no. 3 (2001), 405-417. doi:10.1016/s0346-251x(01)00028-8.

Barrett, Frank J., Edward H. Powley, and Barnett Pearce. "Hermeneutic philosophy and organizational theory." *Philosophy and Organization Theory*, 2011, 181-213. doi:10.1108/s0733-558x(2011)0000032009.

Black, Alisson - Lizzete. "Who am I as teacher? Promoting the active positioning of self within teaching realities." PhD diss., Queensland University of Technology, 2000.

Briscoe, Carrie L., and Susan M. Arai. "Relational reflective process as an act of compassionate pedagogy in therapeutic recreation." *Leisure/Loisir* 39, no. 2 (2015), 193-214. doi:10.1080/14927713.2015.1086582.

Brouzos, Andreas, Stephanos Vassilopoulos, Androniki Korfiati, and Vasiliki Baourda. "Secondary School Students' Perceptions of Their Counselling Needs in an Era of Global Financial Crisis: An Exploratory Study in Greece." *International Journal for the Advancement of Counselling* 37, no. 2 (2015), 168-178. doi:10.1007/s10447-015-9235-6.

Chalari, Maria, and Thomas Georgas. "Exploring Greek Education System's Ethnocentric Character In Modern Time." *The European Journal of Educational Sciences* 03, no. 01 (2016). doi:10.19044/ejes.v3no1a4.

Day, Chris. *Developing Teachers: The Challenges of Lifelong Learning*. London: Routledge, 2002.

Desouky, Ayman E. "Ego Eimi: Kerygma or Existential Metaphor? Frye, Bultmann and the Problem of Demythologizing." *Canadian Review of Comparative Literature / Revue Canadienne de Littérature Comparée* 34, no. 2 (June 2007), 131-171.

Dilthey, Wilhelm. *Wilhelm Dilthey: Selected Works, Volume IV: Hermeneutics and the Study of History*. Princeton: Princeton University Press, 2010.

Fog, Klaus, Christian Budtz, Philip Munch, and Stephen Blanchette. *Storytelling: Branding in Practice*. Berlin: Springer Science & Business Media, 2011.

Freathy, Rob, Anekke Schmidt, and Helen C. John. *WORKING WITH 'BIG IDEAS ABOUT' THE STUDY OF RELIGION(S) AND WORLDVIEW(S) MULTI-DISCIPLINARY AND MULTI-METHODOLOGICAL RE: A HANDBOOK FOR TEACHER EDUCATORS, TEACHERS AND TEACHER TRAINEES*. Exeter: University of Exeter, 2020.

James, Wayne B., and Daniel L. Gardner. "Learning styles: Implications for distance learning." *New Directions for Adult and Continuing Education* 1995, no. 67 (1995), 19-31. doi:10.1002/ace.36719956705.

Jha, Hemant K. "Language and Thought (A Study of Language Determinism and Language Relativity)." *International Journal of Innovations in TESOL and Applied Linguistics* 4, no. 4 (May 2019), 1-7.

Koukounaras-Liagkis, Marios. "Religious Education in Greek Public Schools in Western Thrace: Identifying Controversial Issues." *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 2013. doi:10.5901/mjss.2013.v4n11p274.

Koutsogiannis, Dimitris, and Bessie Mitsikopoulou. "Greeklish and Greekness: Trends and Discourses of "Glocalness"." *Journal of Computer-Mediated Communication* 9, no. 1 (2006), 0-0. doi:10.1111/j.1083-6101.2003.tb00358.x.

Larkin, Mary E., Chelby L. Cierpial, Joan M. Stack, Victoria J. Morisson, and Catherine A. Griffith. "Empowerment Theory in Action: The Wisdom of Collaborative Governance." *OJIN: The Online Journal of Issues in Nursing*. Last modified May 2008. <https://ojin.nursingworld.org/MainMenuCategories/ANAMarketplace/ANAPeriodicals/OJIN/TableofContents/vol132008/No2May08/ArticlePreviousTopic/EmpowermentTheory.html>.

Lee, Heekap. "Building a Community of Shalom: What the Bible Says about Multicultural Education." *International Christian Community of Teacher Educators Journal* 5, no. 2 (2010), 1-12.

Littlejohn, Stephen W., and Karen A. Foss. *Theories of Human Communication*, 9th ed. Long Grove: Waveland Press, 2010.

McGrath, Alister E., and Darren C. Marks. *The Blackwell Companion to Protestantism*. Hoboken: John Wiley & Sons, 2008.

O'Day, Jennifer. "Complexity, Accountability, and School Improvement." *Harvard Educational Review* 72, no. 3 (2002), 293-329. doi:10.17763/haer.72.3.021q742t8182h238.

Parris, David P. "Imitating the Parables: Allegory, Narrative and the Role of Mimesis - David P. Parris, 2002." SAGE Journals. Last modified July 22, 2016. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0142064x0202500102>.

"The Pedagogy of Jesus in the Parable of the Good Samaritan: A Diacognitive Analysis." SciELO - Scientific Electronic Library Online. Last modified July 31, 2017. https://www.scielo.org.za/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0259-94222017000300048.

Pink, Arthur W. *Sovereignty of God*. Sovereign Grace Publishers., 2008.

Ranganathan, Bharat. "ON HELPING ONE'S NEIGHBOR." *Journal of Religious Ethics* 40, no. 4 (2012), 653-677. doi:10.1111/j.1467-9795.2012.00542.x.

Roorda, Debora L., Helma M. Koomen, Jantine L. Spilt, and Frans J. Oort. "The Influence of Affective Teacher–Student Relationships on Students’ School Engagement and Achievement." *Review of Educational Research* 81, no. 4 (2011), 493-529. doi:10.3102/0034654311421793.

Stenhouse, Paul. "The Good Samaritan: The unidentified man who fell among robbers on the Jericho road." *Compass* 47, no. 2 (July 2013), 35-41.

Sumara, Dennis, Rebecca Luce-Kapler, and Tammy Iftody. "Educating Consciousness through Literary Experiences." *Complexity Theory and the Philosophy of Education* (n.d.), 218-230. doi:10.1002/9781444307351.ch15.

Tinto, Vincent. "From Theory to Action: Exploring the Institutional Conditions for Student Retention." *Higher Education: Handbook of Theory and Research*, 2010, 51-89. doi:10.1007/978-90-481-8598-6_2.

Tschannen-Moran, Megan. "Collaboration and the need for trust." *Journal of Educational Administration* 39, no. 4 (March 2000), 308-31.

Tselios, Nikolaos K., Nikolaos M. Avouris, and Sophia Daskalaki. "Evaluation of Distance-Learning Environments: Impact of Usability on Student Performance." *International J. of Educational Telecommunications* 7, no. 4 (2001), 355-378.

Walter C. Kaiser, Jr., and Moisés Silva. *Introduction to Biblical Hermeneutics: The Search for Meaning*. Grand Rapids: Zondervan, 2009.

Walumbwa, Fred O., Fred Luthans, James B. Avey, and Adegoke Oke. "Retracted: Authentically leading groups: The mediating role of collective psychological capital and trust." *Journal of Organizational Behavior* 32, no. 1 (2009), 4-24. doi:10.1002/job.653.

Zhu, Xi. "A symbolism study of expression in text-based communication." Master's thesis, Iowa State University, 2015.

Konstantinos A. DIAMANTOPOULOS M.A.
doktorand
Pedagogická fakulta UMB
Katedra teológie a katechetiky
Banská Bystrica

Abstrakty z konferencií

PUSHED TO THE MARGINS? REDISCOVERING THE PARATEXTS IN THE REVELATION MANUSCRIPTS

Peter MÁLIK

In producing the *Editio Critica Maior* (ECM), the main research tasks concern the continuous-text witnesses of the Revelation text proper, with the aim of capturing the textual history in the first millennium of transmission. However, daily encounters with a multitude of diverse manuscripts have opened up new avenues of inquiry, which must be pursued outside of the scope of the ECM work. One of these is the study of ‘paratexts’, i.e. textual materials that surround, supplement, or complement the main text of a literary work. The aim of this paper is to present first fruits of this research, specifically an edition of marginal glosses in GA 2323 (Athens, Benaki Museum MS 46) and an investigation into marginal alternative readings in GA 61 (Dublin, Trinity College MS 30).

Konferencia: Annual Meeting, Society of Biblical Literature, San Diego, 23. 11. 2019

P.BEATTY III (P47) AND COMPANY: REINVESTIGATING THE POPYRI OF THE JOHANNINE APOCALYPSE

Peter MÁLIK

The Apocalypse of John has been something of an outlier within the Christian tradition, as evidenced, among other things, by its peculiar canonical reception. As regards the earliest period of transmission, however, the Greek Apocalypse is better attested than many an early Christian work—the state of affairs which calls for further exploration. In this vein, the present paper seeks to examine the relevant Greek materials from the late antique Egypt, and thus elucidate the book’s earliest textual and material transmission. The bulk of the presentation will be comprised of the summary of my recent research into the Chester Beatty Papyrus of Revelation (P47). In particular, I shall give attention to scribal corrections; scribal habits; and the nature of the textual relationship between P47 and the Sahidic version. As for the remaining manuscripts, they will be surveyed

with a particular focus on their distinctive features such as book-format and scribal practices, as well as textual characteristics, followed by comparative remarks and summary reflections. The manuscripts from Oxyrhynchus in particular will receive special attention.

**Konferencia: 74th General Meeting of the Society for New Testament Studies in Marburg,
1. 8. 2019**

THE GREEK TEXT OF REVELATION IN LATE ANTIQUE EGYPT: A PRELIMINARY SURVEY OF MANUSCRIPTS

Peter MÁLIK

The Apocalypse of John has been something of an outlier within the Christian tradition, as evidenced, among other things, by its peculiar canonical reception. As regards the earliest period of transmission, however, the Greek Apocalypse is better attested than many an early Christian work—a state of affairs which calls for further exploration. In this vein, the present paper seeks to examine the relevant Greek materials from late antique Egypt, and thus elucidate the earliest textual and material transmission of this book. The manuscripts in question will be surveyed with a particular focus on their distinctive features such as book format and scribal practices, as well as textual characteristics, followed by comparative remarks and summary reflections. The manuscripts from Oxyrhynchus in particular will receive special attention.

Konferencia: Annual Meeting of the Society of Biblical Literature in Boston, 19. 11. 2017

THE CHESTER BEATTY PAPYRUS OF REVELATION AND ITS EGYPTIAN FRIEND: PRELIMINARY REMARKS ON THE AFFINITIES OF P47 AND THE SAHIDIC

Peter MÁLIK

In his seminal work on the textual history of Revelation, Josef Schmid focused primarily on the Greek witnesses, amongst which he identified four distinct textual groupings: A C, P47 \aleph , Andreas and Koine. Versional support was cited only sporadically, and only to the extent it appeared in then available critical editions. Even so, Schmid remarked that, among other witnesses, the P47 \aleph group is followed by both Coptic versions. This relationship, however, has never been analysed or even confirmed. My recent research into P47 has identified various peculiar agreements with the Sahidic version, agreements which necessitated further investigation. The present paper aims to outline basic methodological issues involved in and preliminary results of such investigation.

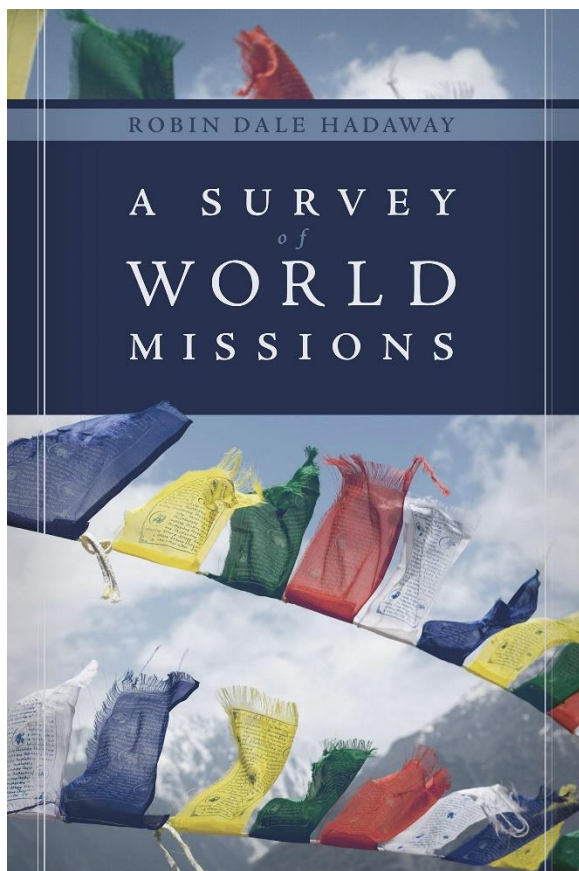
Konferencia: British New Testament Conference, Edinburgh, 4. 9. 2015

Peter MÁLIK, MPhil., Ph.D.
odborný asistent
Katedra teológie a katechetiky
Pedagogická fakulta UMB
Banská Bystrica

Recenzia

A Survey of World Missions

Robin Dale Hadaway, A Survey of World Missions, Nashville, B&H Academic, 2020, ISBN 978-1-4627-7043-4, 338 s.

Autor publikácie Robin D. Hadaway pôsobil nielen ako misionár, ale aj ako učiteľ budúcich misionárov a odboru misiológie. s dôrazom na stratégie v kresťanskej misii publikácia aspiruje na štandardnú učebnicu na teologických seminároch a univerzitách. Úvodné časti analyzujú teórie misie a

filozofiu misijnej práce z hľadiska rôznorodých prístupov. Veľmi krátko sa venuje významným osobnostiam misie v jednotlivých historických obdobiach, kde spomína aj Jána Husa, anabaptistov a vybrané významné osobnosti svetovej misie 19. a 20. storočia. Tento prehľad je veľmi stručný, takže študenti majú na záver kapitoly krátky zoznam doplňujúcej literatúry na štúdium. Tento majú aj ostatné kapitoly, takže sa študenti majú kam obrátiť o doplnenie informácií z predmetu. Táto poznámka sa týka aj 5. kapitoly o svetových náboženstvách. Pri použití textu ako učebnice vo vysokoškolskom štúdiu sa vyskytujú obsahy z tejto publikácie v rôznych omnoho podrobnejšie rozobraných predmetoch štúdia. Vzhľadom na to je to skôr kniha vhodná pre záujemcov o misiu, respektíve ako úvod do štúdia misiológie na biblických školách.

Každá kapitola sa dôkladne zaoberá rôznymi témami zapojenými do rozvoja úplného pochopenia globálnych misií. Zaoberá sa problémami a prekážkami, ktorým misionári čelia. Kontextualizácia evanjelia v cudzom kultúrnom a náboženskom prostredí je spracovaná inovatívne (kapitoly 5–7).

Reaguje na aktuálne zdroje a smery v rozvíjajúcom sa výskume vo vednom odbore misiológia.

Kapitola o filozofii misie (č. 8) spája porozumenie misijných stratégií s ich metodológiou, pričom reflektuje prax misijných organizácií vo svete. Aktuálnym spôsobom pristupuje ku konkrétnym praktickým otázkam presahujúcim do plánovania misií. Tému rozvíja aj v nasledujúcej deviatej kapitole o stratégiách a metódach misijnej práce, ktoré stručne mapuje a hodnotí. Prechádza od kampaní až po metódy evanjelizácia na individuálnej báze. Nezabúda na sociálne potreby v misii a spôsoby využitia médií. Samozrejme, že sa v praxi metódy práce kombinujú, autor ich však prehľadne vymenúva aj za účelom objasnenia možností ich vzájomného prepojenia.

Rôzne prístupy ku pochopeniu úlohy misionára a filozofie jeho práce autor prináša v podnetnej desiatej kapitole a v záverečnej

11. kapitole naznačuje budúcnosť rozbehnutých misijných programov a koncepcií realizácie misijnej práce.

Hadaway zachytáva podstatu misijnej práce, ktorá je doložená v jeho záverečných slovách: „*Máme byť Jeho svedkami po celom svete v sile Ducha Svätého hlásajúc evanjelium o tom, že Ježiš zomrel, bol pochovaný a vstal z mŕtvych, premieňajúc tých, ktorí veria, v jeho učeníkov. To je misia.*”

Publikácia je vhodným zdrojom pre študentov misiológie, obsahuje však iba úplne elementárne informácie týkajúce sa biblických východísk misie, teologickú aj historickú perspektívu s dosahom na súčasný kontext v globálnej misii.

Doc. PaedDr. Viktória ŠOLTÉSOVÁ, PhD.
Katedra teológie a katechetiky PF UMB
Banská Bystrica

